

Расидан ба

ҲАДАФҲОИ
РУШДИ ҲАЗОРСОЛА

Тоҷикистон-2003

АРЗИ СИПОС

Гурӯҳи муаллифон ба ҳамаи онҳое, ки дар таҳияи Ҳисоботи мазкур мустақиман ширкат намуда, саҳми худро гузоштаанд, миннатдорӣ баён менамояд ва махсусан ба:

Вазорати маориф
Шарифов З., Партовов Ф.

Вазорати тандурустӣ
Бобоходжаев О.

Вазорати мелиоратсия ва хоҷагии об
Зоиров А., Муртазоев У.

Вазорати ҳифзи табиат
Қурбонов А., Бузруков С.

Вазорати меҳнат ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли
Илолов М., Неъматов М.

Кумитаи давлатии омор
Муҳаммадиева Б., Кислитсина Е.

Кумитаи давлатии заминсозӣ ва намояндагони он
Гулмаҳмадов Д.

Комиссияи миллии ҚТ оид ба корҳои ЮНЕСКО
Бобочонова М.

ба гурӯҳи қорие, ки иттилоотро таҳия намулдааст:

Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии
Тоҷикистон
Ғоибов А., Хушвахтова Н.,
Муллоев М., Раҷабов А.,

ба намояндагони ташкилотҳои гайриҳукумати
маҳаллӣ:
«Фонди Кӯҳистон» - Благовещенская С.
«Гендер ва рушд» - Мирзоева В., Ҳайдарова Д.
«Манижа» - Раҳмонбердиев А.
«Ҳифзи табиат» - Абдураҳимова Ф.

ба намояндагони созмонҳои гайриҳукумати
байналмилалӣ:
КАРЕ Интернейшнл - Дж. Абел
АКТЕД - Бланк Ф.
Фонди Оғохон - Дерби В.
Лоихаи ХОП - Моҳр Т.

Агентии СММ:
ЮНИСЕФ - Ю. Моқуо, П. Клэйком, В. Стефенс
Барномаи СММ оид ба мубориза бар зидди
СПИД - Болтаева М.
ЮНДП - М. Сеппо, Азизова Н.
ЮНФПА - Аҳмедова З.
ЮНИФЕМ - Қурбонова З.
ОЧА - П. Хендлей, Назарова М.

Гурӯҳи муаллифон ба Холбобоев Ф. - Мушовири давлатии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба сиёсати иқтисодӣ ва Мэтью Кохане - намояндаи доимии СММ дар Тоҷикистон барои ташкил ва ҳамоҳангсозии чараёни таҳияи Ҳисобот миннатдорӣ махсус изҳор менамояд.

Ҳамоҳангсозон: Н. Хушвахтова, Й. Худоба.

Мусаххех: А. Ессер.

Ороиш: ОРА «Статус»- Мамадасламов Д.

Нашр: «Мега Принтинг», Туркиё

РҶҶҲАТИ ҚАЛИМАҲОИ ҚҶТОҲШУДА

БОР	Бонки осиегии рушд
БТАҚЗ	Бемориҳои тибқи алоқаҳои ҷинсӣ гузаранда
ММД	Маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ
БЧ	Бонки ҷаҳонӣ
ВИЧ/СПИД	Вируси норасоии масунияти инсон
ТУТ	Ташкилоти умумичаҳонии тандурустӣ
БУО	Барномаи умумичаҳонии озуқаворӣ
ВМКБ	Вилояти Мухтори Қӯҳистони Бадахшон
СЧИ	Системаи ҷуғрофии иттилоот
ДОТС	Стратегияи ТУТ оид ба мубориза бар зидди бемории сил
ҲСПКСК	Ҳуҷҷати Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ
БАТТ	Бонки аврупоии таҷдид ва тараққиёт
ИРГ	Индекси рушди гендерӣ
ИЧК	Институти ҷомеаи кушод
ИРИ	Индекси рушди инсон
ХБА	Ҳазинаи байналмилалӣ асъор
ВТ	Вазорати тандурустӣ
МИКИ	Таҷқиқоти мулти - индикатории кластерӣ
ВМ	Вазорати маориф
СБОМ	Созмони байналмилалӣ оид ба муҳочират
СБМ	Созмони байналмилалӣ меҳнат
ВМҲИ	Вазорати меҳнат ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли
ВМ	Вазорати молия
ВА	Вазорати адлия
НМРБМ	Нақшаи миллии рушди баҳши маориф
ФМИСТ	Фонди миллии иҷтимоии сармоягузори Тоҷикистон
МЗТ	Муайянкунии зинда таваллудшудагон
КРР	Қӯмаки расмӣ рушд
ТСЗТ	Таҳқиқи сатҳи зиндагӣ дар Тоҷикистон
СҲИР	Созмони ҳамкориҳои иқтисодӣ ва рушд
СП ВИЧ	Сирояти парентералии ВИЧ
БҚҲ	Баробарии қобилияти харидорӣ
НТҚ	Ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ
ЧТ	Ҷумҳурии Тоҷикистон
ИДМ	Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил
СКК	Стратегияи қӯмак ба кишварҳо (Бонки ҷаҳонӣ)
ТАСИС	Қӯмаки техникаӣ ба кишварҳои ИДМ
ТАСИФ	Фонди иҷтимоии сармоягузори Тоҷикистон
АМ	Асъори миллий (100 дирам - 1 сомонӣ)
ҶАО	Барномаи озуқаворӣ ва кишоварзии СММ
ҲОҲ	Ҳазинаи Оғохон
ВХ	Вилояти Хатлон
ҲРҲ	Ҳадафҳои рушди ҳазорсола
ЮНАИДС	Барномаи СММ оид ба мубориза бар зидди СПИД
ЮНДП	Барномаи Рушди СММ
ЮНЕСКО	Ташкилоти СММ оид ба таҳсилот, илм ва фарҳанг
ЮНФПА	Ҳазинаи нуфуси СММ
ЮНХАБИТАТ	Комиссариати олии СММ оид ба гурезагон
ЮНИСЕФ	Ҳазинаи қӯдакони СММ
ЮНОДС	Раёсати СММ оид ба назорати маводи муҳаддир ва пешгирии ҷинояткорӣ
ПИН	Истеъмолгарони нашъа бо сӯзандору

МУНДАРИҶА

АРЗИ СИПОС

РҶҲАТИ КАЛИМАҲОИ КҶТОҲШУДА

ПЕШГУФТОР	5
МУҚАДДИМА	7
ҲАДАФИ 1. РАФЪИ ФАҚР ВА ГУРУСНАГӢ	11
Вазифаи 1. То соли 2015 ҳиссаи аҳолие, ки ба ҳар рӯз камтар аз 1 доллар даромад дорад, ду баробар кам карда шавад	11
Вазифаи 2. То соли 2015 ҳиссаи аҳолие, ки аз гуруснагӢ азият мекашад, ду баробар кам карда шавад	16
ҲАДАФИ 2. ТАЪМИНИ ТАҲСИЛОТИ УМУМИИ ИБТИДОӢ	21
Вазифаи 3. То соли 2015 барои кӯдакони, ҳам барои писарҳо ва ҳам барои духтарон имконияти таҳсилоти ибтидоии мактабӣ дар ҳаҷми пурра таъмин карда шавад	21
ҲАДАФИ 3. ТАШВИҚИ БАРОБАРИИ МАРДОН ВА ЗАНОН ВА ТАВСЕАИ ҲУҚУҚ ВА ОЗОДИҲОИ ЗАНОН	27
Вазифаи 4. Матлубан то соли 2005 нобаробарии байни ҷинсҳо дар соҳаи таҳсилоти ибтидоӣ ва миёна ва на дертар аз соли 2015 дар ҳамаи зинаҳои таҳсил аз байн бурда шавад	27
ҲАДАФИ 4. КАМ КАРДАНИ ФАВТИ КӯДАКОН	33
Вазифаи 5. Фавети кӯдакони то 5-сола аз се ду ҳисса кам карда шавад	33
ҲАДАФИ 5. БЕҲТАР КАРДАНИ ҲИМОЯИ МОДАР	39
Вазифаи 6. Зариби фавети модарон аз чор се ҳисса кам карда шавад	39
ҲАДАФИ 6. МУБОРИЗА БАР ЗИДДИ ВИЧ/СПИД, ТАБЛАРЗА ВА БЕМОРИҲОИ ДИГАР	43
Вазифаи 7. Паҳншавии ВИЧ/СПИД боздошта, ба равияи камшавии бемориҳо асос гузошта шавад	43
Вазифаи 8. Паҳншавии табларза ва дигар бемориҳои асосӣ боздошта, ба равияи паҳншавии гирифтори ба бемориҳо асос гузошта шавад	45
ҲАДАФИ 7. ТАЪМИНИ УСТУВОРИИ ЭКОЛОГӢ	53
Вазифаи 9. Принципҳои рушди устувор ба стратегия ва барномаҳои миллӣ дохил карда, раванди нобудшавии захираҳои табиӣ боздошта шавад	53
Вазифаҳои 10-11. То соли 2015 ҳиссаи одамоне, ки ба оби тоза нӯшокӣ дастрасӣ надоранд, ду баробар кам карда шавад. Ба таври назаррас беҳтар шудани зиндагии ҳадди ақал 100 миллион бошандагони харобаҳо то соли 2020 таъмин карда шавад	58
ҲАДАФИ 8. ТАШАККУЛИ ҲАМКОРИИ ГЛОБАЛӢ	63
Вазифаи 12. Ташкили низоми тиҷоратӣ ва молиявии кушода, танзимшаванда, пешгӯишаванда ва гайритабъизӣ идома дода шавад	63
Вазифаи 13. Проблемаҳои қарздорӣ кишварҳои тараққиқунанда бо кӯмаки тадбирҳои миллӣ ва байналмилалӣ бо мақсади қобили қабул гардонидани сатҳи қарздорӣ ҳал карда шавад	66
Вазифаи 14. Стратегияҳои, ки ба ҷавонон барои пайдо кардани кори мувофиқ ва пурмаҳсул имкон медиҳанд, таҳия ва татбиқ карда шаванд	66
Вазифаи 15. Бо ҳамкории ширкатҳои дорусозӣ дастрасии доруворӣ арзон таъмин карда шавад	67
Вазифаи 16. Бо ҳамкории бахши хусусӣ тадбирҳои андешида шаванд, ки ҳама аз самараҳои технологияҳои нав, хусусан технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ баҳравар шуда тавонанд	68

Расми 1. Нуфус мувофиқи минтақаҳо.....	7
Расми 2. Хусусиятҳои синнусолии аҳолии Тоҷикистон.....	7
Расми 3. ММД ба ҳар сари аҳоли.....	12
Расми 4. Камбизоатӣ мувофиқи минтақаҳо: сатҳи камбизоатӣ.....	13
Расми 5. Камбизоатӣ вобаста ба маҳалли зист дар кишвар.....	14
Расми 6. Гипотрофияи шадиди умумӣ мувофиқи минтақаҳо дар солҳои 2001-2002.....	18
Расми 7. Гипотрофияи музмин мувофиқи минтақаҳо.....	18
Расми 8. Намаки йодкардашуда.....	19
Расми 9. Хароҷот барои маориф.....	23
Расми 10. Афзоиши шумораи созмонҳои ғайриҳукумати занон.....	29
Расми 11. Шумораи созмонҳои ғайриҳукумати занон мувофиқи зинаҳо.....	29
Расми 12. Фоизи духтарон мувофиқи навъҳои таҳсил.....	30
Расми 13. Таваллуд ба ҳар 1000 одам.....	34
Расми 14. Фаоти навоздоҳо ба ҳар 1000 зинда таваллудшудагон.....	35
Расми 15. Бемории сурхакон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	36
Расми 16. Суръати фаоти модарон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	40
Расми 17. Сатҳи исқоти ҳамл.....	41
Расми 18. Шумораи беморони ба қайд гирифташудаи сил.....	48
Расми 19. Дурнамои бемории сил.....	48
Расми 20. Бемории сил дар байни гурӯҳҳои синну соли гуногун.....	49
Расми 21. Суръати тағйирёбии майдонҳои ҷангал ва ҳудуди табиӣ махсус ҳифзшаванда.....	55
Расми 22. Истеъмоли ва партоби моддаҳои вайронкунандаи озон.....	56
Расми 23. Қўмаки расмӣ.....	64
Расми 24. Маблағгузориҳои донорӣ мувофиқи бахшҳои соҳавӣ.....	65
Расми 25. Дастрасии доруворӣ.....	68
Расми 26. Шумораи дастгоҳҳои телефони шабакаи истифодаи умум мувофиқи минтақаҳо.....	69
Ҷадвали 1. Камбизоатӣ мувофиқи минтақаҳо: Сатҳи камбизоатӣ дар шаҳр ва деҳот.....	14
Ҷадвали 2. Истеъмоли маводи хӯрокаи ба ҳар сари аҳоли дар як сол.....	15
Ҷадвали 3. Паҳншавии гипотрофияи шадид мувофиқи минтақаҳо.....	17
Ҷадвали 4. Вазни қиёсии мардон ва занон дар байни аҳолии машғули кор ва музди меҳнати моҳона мувофиқи соҳаҳои асосии иқтисодӣ.....	31
Ҷадвали 5. Шумораи ҳодисаҳои расман ба қайд гирифташудаи сил.....	43
Ҷадвали 6. Нишондиҳандаҳои бемориҳои сирояткунанда дар солҳои 1995-2002.....	50
Ҷадвали 7. Қувваи барқ.....	57
Ҷадвали 8. Телекоммуникатсия.....	68
Ҷадвали 9. Телекоммуникатсия мувофиқи минтақаҳо.....	70

ПЕШГУФТОР

Дар панҷоҳ соли охир панҷ баробар афзудани микёси иқтисоди ҷаҳонӣ боиси сифатан беҳтар шудани зиндагии қисми зиёди аҳолии сайёра нагардид. Чоряки сокинони Замин дар ҳазорсолаи нав мисли пештара дар шароити фақри шадид зиндагӣ мекунанд.

Камбизоатӣ сабаби асоситарини бавучудоии проблемаҳои зиёди вобаста ба сатҳи баланди ғавти кӯдакон ва модарон, кохиши шумораи мактабҳои ибтидоӣ ва миёна, пастравии сифати таҳсил ва аз байн рафтани баробарии гендерӣ мебошад. Маълум аст, ки камбизоатии вазнин, гуруснагӣ, бесаводӣ ба пайдошавии низоъҳои иҷтимоиву иқтисодӣ мусоидат мекунад, ба рушди устувори ҷомеа монеъ мешавад ва барои зуҳури ғояҳои таҳаммулнопазириву душманӣ заминаи мусоид фароҳам меорад.

Ман дар марҳалаи кунунӣ кохиш додани камбизоатӣ, бо роҳи рушди иқтисод таъмин намудани дастрасӣ ба хидматрасониҳои маориф, тандурустӣ ва дигар неъматҳои тамаддуно вазифаи муҳимтарини тамаддуни башарӣ медонам.

Ҳалли масъалаҳое, ки ҳадафи онҳо кам шудани фарқ дар сатҳи рушди давлатҳои бой ва камбағал мебошад, на танҳо барои рушди устувор, рафъи фақр ва дигар проблемаҳои муосир шароити мусоид фароҳам меорад, балки ба таҳкими сулҳ ва амнияти байналмилалӣ боис мегардад.

Тоҷикистон нуқтаи назари мавҷударо дар бораи ин, ки бахшидани қарзҳои ҷамъшуда барои суботи устувори кишварҳои низоъҳои бузург ё фалокатҳои табииро азсаргузаронида омили муҳим мебошад, ҷонибдорӣ мекунад. Бори гарони қарзҳои хориҷӣ имкониятҳои рушди иқтисодиро маҳдуд мегардонад, доираи маҳками низоъҳоро ба вучуд меорад ва боиси ташаккули ҷомеаи кундгаро ё тундгаро мегардад. Мо мӯътақидем, ки чунин тадбир ба озодшавии захираҳои зиёди дохилӣ ва ба соҳаи маорифу тандурустӣ, ба рафъи оқибатҳои низоъҳо равона кардани онҳо ва андешидани чораҳои пурсамар дар бобати рафъи фалокатҳои табиӣ имкон медиҳад.

Мо кӯшишҳои ҷомеаи ҷаҳонро доир ба пешгирии ифлосшавии минбаъдаи муҳити зист ва нигоҳдории захираҳои табиӣ барои наслҳои оянда ҷонибдорӣ мекунем. Имрӯз ин вазифаи ғавқулодда муҳим аст. Зиёне, ки ба табиат дар натиҷаи ғавқулияти иқтисодӣ расонида шудааст, барои инсоният оқибатҳои даҳшатбор дорад.

Агар мо дар даҳсолаи оғозшуда бо кӯшиши муштарак ба он ноил шавем, ки ҳамаи одамон дар рӯи сайёра ба оби тозаӣ дастрасӣ пайдо намоянд, дар ин сурат ҳар сокини дуҷоми Замиро аз бемориҳои сирояткунанда раҳой мебахшем. Магар ин ҳадафи оливу шарафмандона нест, ки барои расидан ба он равона кардани қувваву имкониятҳои ҷомеаи байналмилалӣ зарур аст?

Ҳалли ҳамаи ин проблемаҳо бояд дар сатҳи байналхалқӣ сурат гирад, зеро онҳоро фақат бо кӯмаки ҷомеаи ҷаҳон анҷом додан мумкин аст.

Барои наслҳои оянда нигоҳ доштани сайёра вазифаи муштаракӣ мост. Ғамхорӣ яқҷоя дар ҳаққи ҷаҳони босубот, беҳатар ва осуда асоси хуби муттаҳидсозии кӯшишҳо ба хотири таъмини болоравии иқтисодӣ ва демократия, хушбахтӣ ва осудагии ҳамаи халқҳо мебошад.

*Эмомалӣ Раҳмонов
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон*

Хонумҳо ва ҷанобони мӯҳтарам!

Тоҷикистон дар қатори 191 кишвари дигар соли 2000 ба Эъломияи ҳазорсола пайваст.

Самтҳои фаъолияти минбаъдаи ҷомеаи ҷаҳон дар ҳазорсолаи нав, ки дар Эъломияи ҳазорсола инъикос ёфтаанд, бо афзалиятҳо ва ҳадафҳои миллие, ки ҳоло дар Тоҷикистон татбиқ шуда истодаанд, ҳамоҳанг мебошанд.

Бо иҷрои Созишномаи умумӣ дар бораи истиқрори сулҳ ва ризоияти миллии қисми ҷоғравии таърихи навини Тоҷикистони соҳибистиклол анҷом ёфт. Дастоварди бузургтарини ин марҳала он аст, ки мо тавонистем ягонагии миллати тоҷик ва тамомияти арзии Тоҷикистонро нигоҳдорем.

Тоҷикистон ба ҳазорсолаи нав ҳамчун узви комилҳуқуқи ҷомеаи ҷаҳон устуворона ворид шуд.

Сиёсати Тоҷикистон дар ҳазорсолаи нав аз татбиқи пайгириҳои ислоҳоти сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ иборат аст.

Дар баробари ин, бо вучуди тадбирҳои андешидашуда оид ба беҳбуд бахшидан ба вазъи иҷтимоӣ-иқтисодӣ, кишвари мо ба ҳазорсолаи нав бо як қатор проблемаҳои ҳалношудаи вобаста ба паст намудани камбизоатӣ ворид гардид.

Ин нашрия, ки санади якҷояи Ҳукумати Тоҷикистон ва Созмони Милали Муттаҳид мебошад, вазъи дастовардҳо ва проблемаҳои мавҷудаеро, ки бояд бо кӯшишҳои муштарак ҳамаи тарафҳои манфиатдор ҳал карда шаванд, ба тавачҷӯҳи Шумо мерасонад.

Бо истифода аз фурсат ба СММ барои дастгирии доимӣ аз сиёсати Ҳукумати Тоҷикистон дар бобати паст кардани сатҳи камбизоатӣ ва густариш додани ҳамкориҳои зич дар бахши ташкили фаъолияти муштарак оид ба татбиқи он изҳори сипос менамоем.

Умедворам, ки Гузориши якҷояи мо ба кори пурмахсул дар рушди мунтазами ҳамкориҳои бавучудодаи мо мусоидат хоҳад кард.

Оқил Оқилов

Сарвазири Ҷумҳурии Тоҷикистон

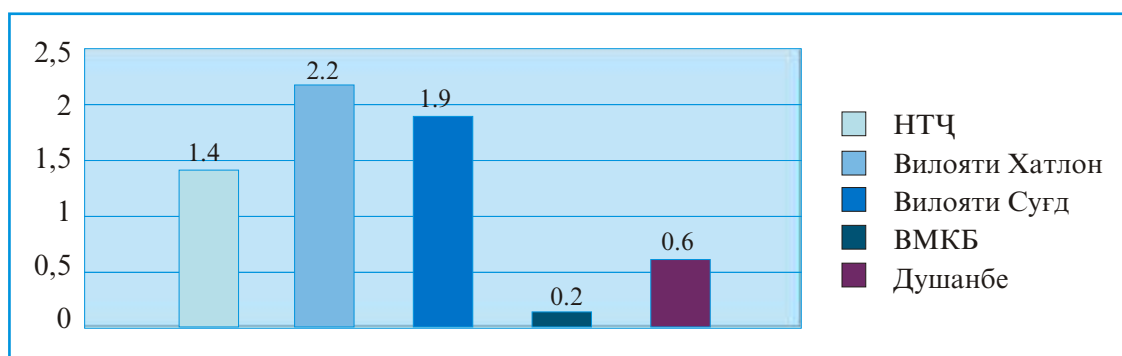
МУҚАДДИМА

Тоҷикистон кишварест дар Осиёи Марказӣ, ки бо майдони 143 000 километри мураббаъ ба баҳр роҳи баромад надорад. 93% ҳудуди он ноҳияҳои баландкӯҳ ва ҳамагӣ 7% заминҳои кишт мебошанд.

Мавҷудияти кӯҳҳо ташкили нақлиёт ва алоқаи дохилиро мушкил мегардонад, вале дар айни замон кишварро бо захираҳои бойи гидроэнергетикӣ ва навъҳои алоҳидаи канданиҳои фойданок, ба монанди ангиштсанг, тилло, нуқра, волфрам ва уран таъмин мекунад. Захираҳои зиёди об имкон медиҳанд, ки дар водиҳо кишоварзии самарабахш ба роҳ монда шавад ва пахта парвариш гардад, ки он яке аз зироатҳои асосӣ буда, кишвар ба кишти кори онҳо ихтисос ёфтааст.

Аҳолии Тоҷикистон қариб 6,4 млн. нафарро (соли 2002) ташкил медиҳад, ки аз онҳо 1,7 млн. нафар дар шаҳрҳо ва 4,7 млн нафар дар деҳот зиндагӣ мекунанд.

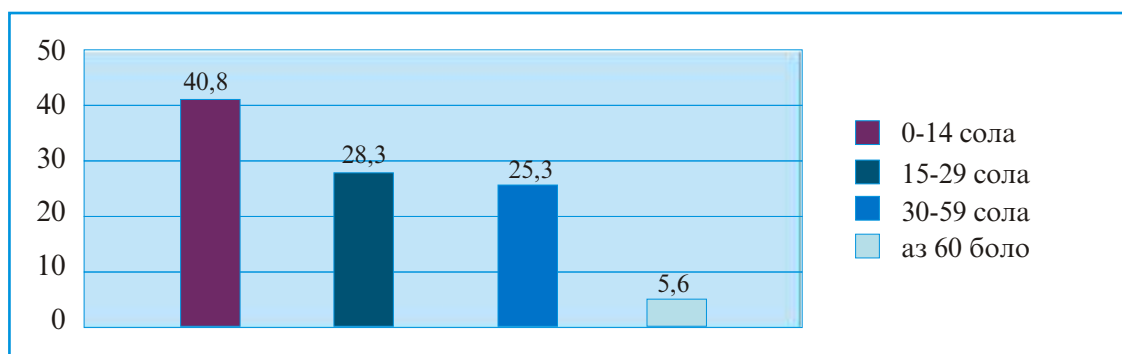
Расми 1. Нуфус мувофиқи минтақаҳо

Манбаъ: Кумитаи давлатии омили Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2002.

Занон 3,2 млн. нафарро ташкил медиҳанд, ки аз онҳо 49,3% занони синни зоянда ва 9,5% аз синни зоянда боло мебошанд. Аз рӯи сохтори шумора 52,3% аҳолии кишварро ҷавонони 0-19-сола ташкил медиҳанд. Мувофиқи маълумоти расмӣ афзоиши солонаи аҳоли дар шаҳр 1,8% ва 2% дар деҳот мебошад.

Расми 2. Хусусиятҳои синнусолии аҳолии Тоҷикистон

Манбаъ: Кумитаи давлатии омили Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2002

Пойтахти кишвар шаҳри Душанбе мебошад ва аҳолии он 0,6 млн. нафар аст.

Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун давлати мустақил баъди шикасти Иттиҳоди Шӯравӣ дар соли 1991 ба вуҷуд омад. Давраи гузариш барои Тоҷикистон вазнин ва тӯлонӣ буд.

Пошхӯрии Иттиҳоди Шӯравӣ боиси аз байн рафтани созишномаҳои тичоратие, ки дар байни ҷумҳуриҳои собиқ шӯравӣ амал мекарданд ва ворид шудани маблағҳо аз бучети иттифоқӣ гардид. Иқтисодиёти Тоҷикистон дар шароите, ки барои фурӯши молҳои Тоҷикистон пайдо кардани бозор мушкил буд, ғайричашмдошт барои рақобати байналхалқӣ озод гардид. Вазъият бо сар задани ҷанги граждани вазнинтар шуд. Сатҳи рушди иқтисодии кишвар хеле паст рафт ва мувофиқи маълумоти расмӣ ММД дар давраи аз соли 1991 то 1997 қариб 70% кам шуд. Дар натиҷа касри тичоратӣ босуръат афзуд, ки захираҳои асъории бе ин ҳам ночизро ба поён расонид ва аз соли 1994 Тоҷикистон қобилияти пардохтро аз даст дода, қарзи берунӣ он аз 15 млн. доллари ИМА гузашт.

Аз соли 1995 дар кишвар татбиқи ислоҳоти барномавӣ оғоз гардид. Аз соли 1997, баъди имзои Созишномаи умумии сулҳ натиҷаҳои қобили мулоҳизаи ислоҳот шурӯъ шуд.

Ислоҳоти сохторӣ яқоя бо суботи сиёсӣ аз ҷумлаи омилҳои суботи муваффақонаи макроиқтисодӣ ва молиявӣ гардиданд. Аз соли 1997 баъзе нишонаҳои болоравии иқтисодӣ пайдо шуданд ва мувофиқи маълумоти расмӣ афзоиши ММД, ки то ин давра 1,7%-ро ташкил меод, соли 2002 ба 10,2% расид. То охири соли 2002 ҳаҷми ММД 61% сатҳи соли 1991-ро ташкил дод.

Бо вучуди ислоҳоти гузаронидашуда ва беҳтар шудани амали иқтисоди бозорӣ кишвар ҳанӯз ҳам бо мушкилоти зиёд рӯбарӯ мебошад. Аз роҳҳои тичорати байналхалқӣ ҷудо будани Тоҷикистон ҳамчунин ба рушди иқтисодии кишвар таъсири манфӣ мерасонад. Тоҷикистон зуд-зуд таҳти таъсири фалокатҳои табиӣ (хушксолӣ, сел, фаромадани ярҷ ва лойқа) қарор мегирад, ки онҳо мушкилоти мавҷудаи иқтисодиро боз ҳам мураккабтар мегардонанд.

Аз рӯи сатҳи тараққиёти худ Тоҷикистон бо маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ ба ҳар сари аҳоли 180 доллари ИМА ҳамчун яке аз давлатҳои камбағал боқӣ мемонад. Мувофиқи индекси рушди инсонӣ дар соли 2002 дар байни 173 кишвари дунё Тоҷикистон ҷои 112-умро ишғол мекунад.

Тоҷикистон ҳанӯз то пошхӯрии Иттиҳоди Шӯравӣ яке аз ҷумҳуриҳои ниҳоят камбағал буд. Бӯҳрони иқтисодии солҳои 90-ум ва ҷанги граждани камбизоатиро на танҳо хеле амиқ сохтанд, балки ба андозаи қобили мулоҳиза паҳншавии он боис шуданд. Ҳаҷми зиёди қарзи берунӣ, ки мувофиқи маълумоти Бонки ҷаҳонӣ дар соли 2002 47% даромади бучетро фурӯ бурд, идораи иқтисодиётро мураккаб мегардонад ва ба қобилияти Тоҷикистон дар мубориза бар зидди камбизоатӣ дар танҳои таъсири манфӣ мерасонад.

Аз рӯи маълумоти Бонки ҷаҳонӣ, ки ба таҳқиқоти сатҳи камбизоатӣ дар соли 1999 асос ёфтааст, 83% аҳоли аз ҳадди камбизоатӣ поёнтар қарор дорад. Қисми зиёди сарвати миллӣ ва молу мулки шаҳрвандон, ки то соли 1991 ҷамъ оварда буданд, ҳангоми ҷанги граждани, ки боиси ҳалокати 50 ҳаз. одам гардид, 7 млрд. доллари ИМА зиёни иқтисодӣ овард ва садҳо ҳазор нафар тарки ватан карданд, аз байн бурда шуд. Дар иқтисодиёти кишвар дар натиҷаи муҳочирати кадрҳои баландихтисос ҳолигоҳе ба вучуд омад, ки 40%-ро ташкил меод.

Баробари афзоиши нобаробарии иҷтимоӣ фарқи вазъи тандурустии гурӯҳҳои гуногуни аҳоли зиёд шуд - камбизоатҳо аз надоштани дастрасӣ ба хизматрасониҳои асосӣ бо сифати қобили қабул азоб мекашанд. Нишондиҳандаҳои соҳаи тандурустӣ босуръат бад мешаванд, паҳншавии бемориҳои респираторӣ ва гастроэнтерологӣ меафзояд, бемориҳои кӯҳна (исхол, табларза, сил) бармегарданд ва бемориҳои нав (ВИЧ/СПИД) пайдо мешаванд.

Сатҳи фаъти модарон ва кӯдакон нисбат ба дигар кишварҳои минтақа баланд аст. Сабабҳои асосии мушкилоти низоми тандурустӣ камшавии босуръати хароҷоти давлат барои соҳа (1,5 доллари ИМА ба ҳар сари аҳоли) ва афзоиши истеъмоли хӯроки ғайрисолим мебошанд. Камшавии босуръати хароҷоти давлат ва мушкилоти иқтисодӣ

хамчунин ба мактабравии кӯдакон, сифат ва дастрасии таҳсил таъсири манфӣ расонид.

Проблемаи гендерӣ мураккаб шуда истодааст. Занон дар муқоиса бо давраи шӯравӣ нисбат ба мардон хеле осебпазир шуданд, пайдо кардани кор барои онҳо нисбат ба мардон хеле мушкил аст.

Баробари афзоиши шумораи аҳолии осебпазир қобилияти давлат дар бобати маблағгузории низоми ҳифзи иҷтимоӣ ниҳоят паст гардид.

Имрӯз давлат барои расонидани ягон навъ кӯмаки қобили мулоҳиза ба табақаҳои фақири аҳолии маблағ надорад. Кӯмакпулӣ дар давраи бекорӣ, инчунин дигар кӯмакпулиҳо дар доираи барномаҳои кӯмаки иҷтимоӣ ниҳоят каманд.

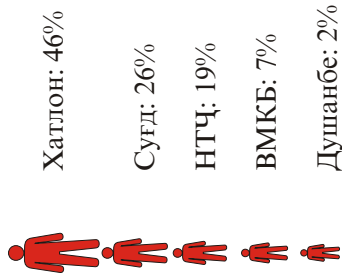
Бадшавии шароити экологӣ ва истифодаи беандозаи захираҳои табиӣ болоравии устувори иқтисодиро бозмедорад ва дар мубориза бар зидди камбизоатӣ ҳалал мерасонад.

Бо вучуди ин ки иқтисодиёти кишвар вақтҳои охир инкишоф ёфта истодааст ва идомаи чунин болоравӣ пешгӯӣ карда мешавад, барои Тоҷикистон иҷрои маҷмӯии хамаи Ҳадафҳои рушди ҳазорсола душвор хоҳад буд.

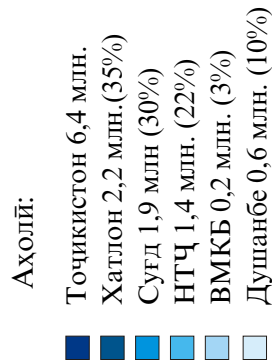
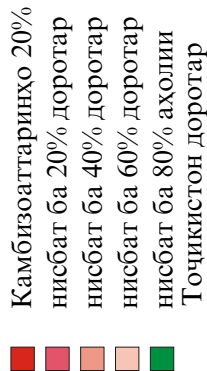
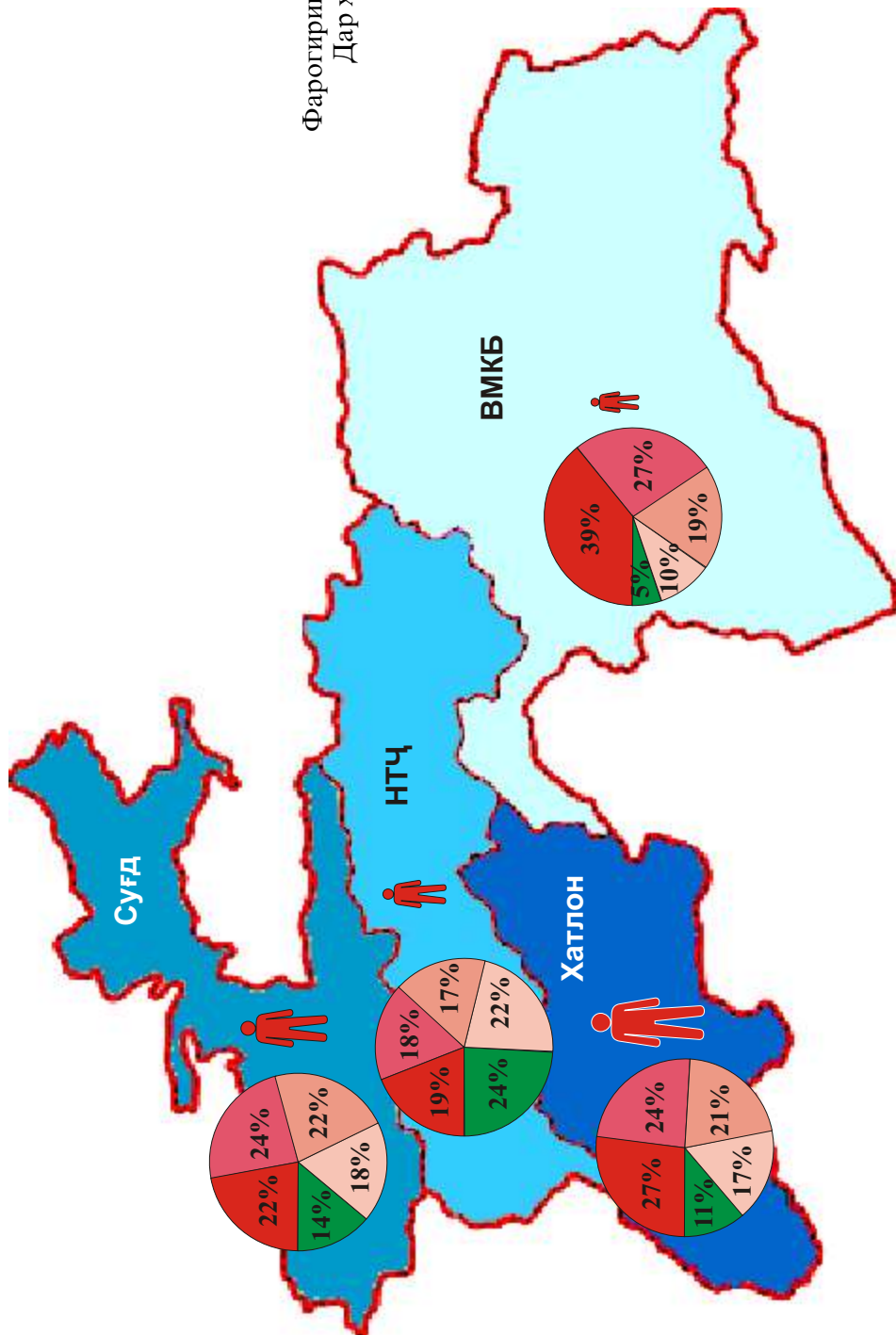

Тақсирот ва сатҳи камбизоатӣ дар Тоҷикистон, соли 1999-ум

Фароғири 20% аҳолии камбизоатгарин. Онҳо дар куҷо истиқомат доранд?

Фароғири камбизоатӣ дар дохили ҳар минтақа. Дар ҳар минтақа сатҳи камбизоатӣ ва фароғири он чӣ гуна аст?

ҲАДАФИ 1

РАФЪИ ФАҚР ВА ГУРУСНАГӢ

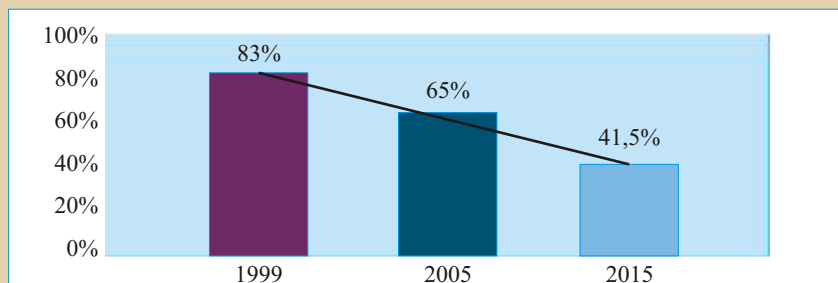
Мо дар оламе зиндагӣ дорем, ки дар таърихи инсоният ҳеҷ вақт ин гуна ба сарватмандон ва камбизоатҳо тақсим нашуда буд.

*Кофи Аннан
Дабири кулли СММ*

ВАЗИФАИ 1

ТО СОЛИ 2015 ҲИССАИ АҶОЛИЕ, КИ БА ҲАР РӯЗ КАМТАР АЗ 1 ДОЛЛАР ДАРОМАДДОРАД, ДУ БАРОБОР КАМ КАРДА ШАВАД

Оё Тоҷикистон метавонад, ки то соли 2015 ҳиссаи аҳолиро ду баробар кам кунад?

Дар давоми солҳои охир дар Тоҷикистон болоравии устувори иқтисодӣ мушоҳида мешавад ва дар сурати болоравии ҳарсолаи иқтисодӣ ба андозаи 5% то соли 2005 сатҳи камбизоатӣ аз 83% сатҳи соли 1999 то 65% паст гардад (дар сурати сохтори мавҷудаи тақсими даромадҳо) ва дар сурати идома ёфтани равиҳои пешқадам ва ислохоти пурсамари иқтисодӣ то соли 2015 сатҳи камбизоатиро 50% кам кардан *мумкин аст*.

Тасвири камбизоатӣ

Одаме, ки даромад ё истеъмолати ӯ аз сатҳи ҳадди ақали муайяншудаи барои қонеъ сохтани эҳтиёҷоти асосӣ зарур камтар аст, камбизоат ҳисобида мешавад. Ин сатҳи ҳадди ақал маъмулан ҳаттест, ки баъди он камбизоатӣ меояд.

Дар Тоҷикистон камбизоатӣ ҳамчун падидаи манфии иҷтимоию иқтисодӣ баъди бӯҳрони иқтисодии ибтидои солҳои 90-ум васеъ паҳн шуд ва вобаста ба ҷанги граждани мураккаб гардид.

Мувофиқи ақидаи қабулшуда (ки ба маълумоти Таҳқиқоти умумимиллии сатҳи зиндагӣ ва камбизоатӣ дар соли 1999 асос ёфтааст ва ҳадди камбизоатӣ, ки Агентии давлатии омор тибқи 20 ҳаз. рубли тоҷикӣ муайян кардааст), 83% аҳоли пасттар аз сатҳи миллии камбизоатӣ зиндагӣ мекунад.

Аммо кадом нишондиҳандае, ки интиҳоб нашуда бошад, равшан аст, ки сатҳи камбизоатии моддӣ дар Тоҷикистон фавқуллода баланд аст, ки аз панҷ одам чор нафар ба гурӯҳи «камбизоат» ва аз се як ҳисса ба гурӯҳи «камбизоаттарин» дохил мешавад.

Нишондиҳандаҳои камбизоатӣ дар Тоҷикистон ба ҳисоби сандуқи истеъмолии ҳадди ақал

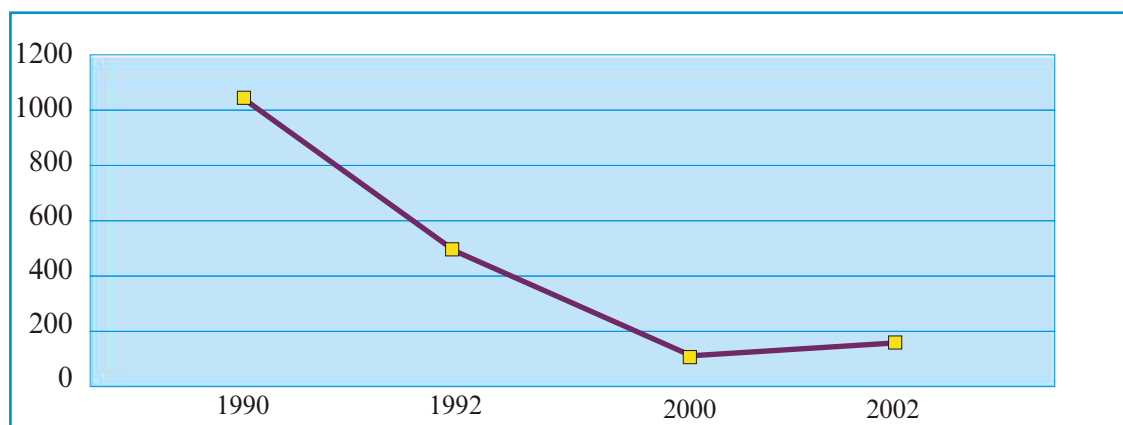
- а) Ҳиссаи аҳолии пасттар аз ҳадди камбизоатӣ, ки Агентии давлатии омор муқаррар кардааст - 83%
- б) Ҳиссаи аҳолии камбизоаттарин аз 50% ҳадди камбизоатӣ пасттар, ки Агентии давлатии омор муқаррар кардааст - 33%
- в) Ҳиссаи аҳолии камбизоаттарин (аз 1 доллари ИМА камтар) 17%

Манбаъ: Арзёбии камбизоатии Бонки ҷаҳонӣ, соли 1999

Мисли ҳама ҷои дигари дунё дар Тоҷикистон низ камбизоатӣ бисёр паҳлуҳо дорад, аз ҷумла сатҳи пасти даромад ва истеъмол, дастрасии маҳдуд ба дороиҳои иқтисодӣ ва хизматрасониҳои асосии иҷтимоӣ - таҳсил, тандурустӣ, обрасонӣ.

Маълумоти оморӣ пастшавии босуръати даромад ба ҳар сари аҳолиро нишон медиҳад:

Расми 3. ММД ба ҳар сари аҳоли

Манбаъ: Бонки ҷаҳонӣ

Дар соли 1990 нафақахӯрон дар Тоҷикистон дар як моҳ нафақаи баробар бо 70 доллари ИМА ва муаллимон дар як моҳ маоши баробар бо 100 доллари ИМА мегирифтанд. Имрӯз нафақахӯрон бояд бо нафақаи 2 доллари ИМА дар як моҳ зинда монанд ва маоши муаллимон 7 доллари ИМА-ро ташкил мекунад.

Дар даҳсолаи гузашта ба камбизоатони «анъанавӣ» дар Тоҷикистон нафақахӯрон, оилаҳои серфарзанд, оилаҳои нопурра бо яке аз волидайн, камбизоатони «машғули кор» илова шуданд.

Дар ҳамаи аснод, аз ҷумла Ҳуҷҷати Стратегияи паст кардани камбизоатӣ нафақахӯрон, маъҷубон, оилаҳои, ки сарбонашонро аз даст додаанд, оилаҳои серфарзанд (ки 5 ва зиёда кӯдак доранд), муаллимон ва духтурон, ҳамчунин бекорон гурӯҳҳои аз ҳама осебпазири аҳолии мебошанд.

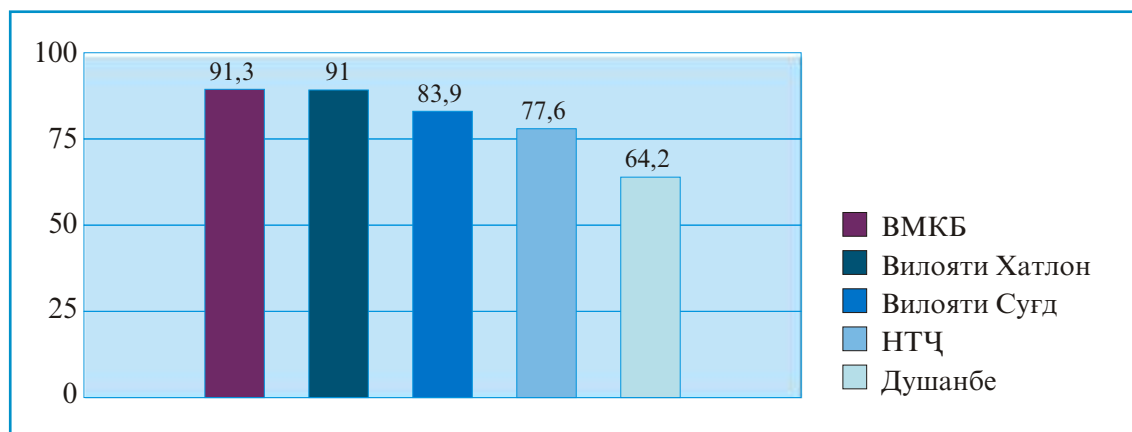
Дар вилоятҳои, ки пахта парвариш мекунад, пахтакорон ва оилаҳои онҳо табақаҳои эҳтиҷманди аҳолии мебошанд; дар вилоятҳои, ки дар минтақаи амалиёти ҷангии гузашта қойгиранд, оилаҳои, ки аз манзил ва чорвои хона маҳрум шудаанд, ҳамчунин эҳтиҷманд ҳисобида мешаванд. Дар ноҳияҳои кӯҳӣ оилаҳои, ки замин надоранд, эҳтиҷманд ба ҳисоб мераванд. Ҳамаи ин, бо вучуди субъективизм назари муҳим ба камбизоатӣ дар Тоҷикистон мебошад.

Камбизоатӣ аз нуқтаи назари аҳолии кишвар

Вақте ки аз сокинони таҳҷой мепурсанд, ки камбизоатӣ чист, онҳо беш аз ҳама нарасидани либос, озуқаворӣ, кам будани маош, нафақаи камро нишон медиҳанд. Дар ноҳияҳои кишоварзӣ нарасидани замин ва чорвои хонагиро илова мекунад. Дар ноҳияҳои, ки дар минтақаи амалиёти ҷангӣ воқеъ буданд, аҳолии таҳҷой ба ин рӯйхат ҳамчунин нарасидани масолеҳи сохтмон ва манзили бадро дохил мекунад. Сокинони водихо ба ин рӯйхат ҳамчунин кам будани оби нӯшокӣ ва оби обёрӣ, камҳосилии зироатҳои кишоварзиро дохил мекунад. Сокинони деҳоти дурдасти кӯҳӣ ба рӯйхат инчунин кам будани инфраструктураи воқеӣ (нақлиёт, алоқа, барқ), кам будани инфраструктураи иҷтимоӣ (тандурустӣ, шароити санитарияи гигиенӣ, таҳсил), бекорӣ ва ақибмондагии инфраструктура, истехсол ва фурӯши маҳсулотро илова мекунад.

Дар айни замон камбизоатӣ дар Тоҷикистон мувофиқи сатҳи 83% камбизоатӣ аз рӯи минтақаҳо чунин тақсим мешавад:

Расми 4. Камбизоатӣ мувофиқи минтақаҳо: Сатҳи камбизоатӣ

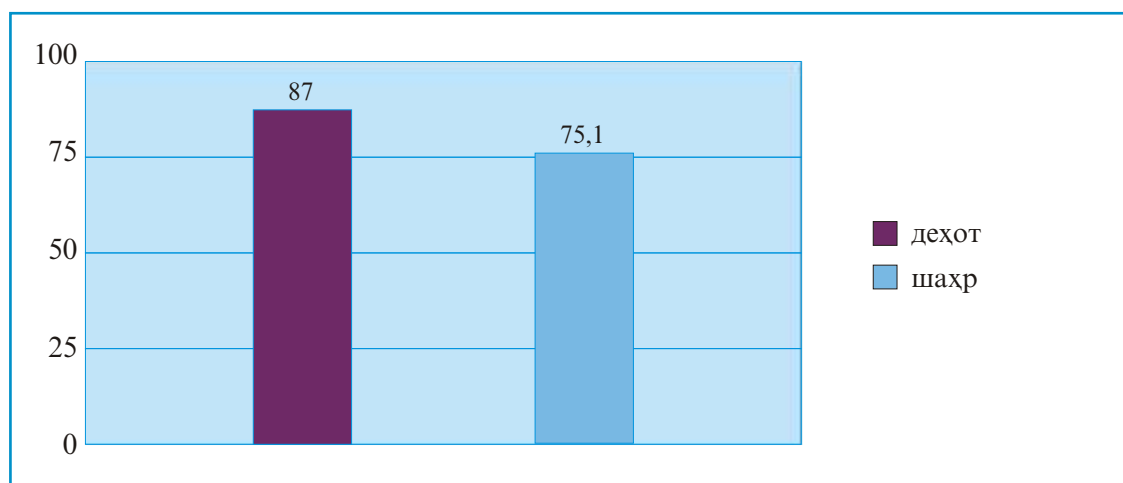

Манбаъ: Таҳқиқоти хонавор, соли 1999

Натиҷаҳо нишон медиҳанд, ки ВМКБ аз рӯи сатҳи камбизоатӣ баъди вилояти Хатлон минтақаи аз ҳама камбизоат аст. Аммо бо вучуди ин ки нишондиҳандаи камбизоатӣ дар ВМКБ нисбатан баланд аст, дар ин вилоят танҳо 6,9% ҳамаи аҳолии камбизоат зиндагӣ мекунад, шумораи аҳолии минтақа аз шумораи умумии аҳолии кишвар 3,1% мебошад.

Ҳамзамон бо ин, камбизоатӣ барои деҳот бештар хос аст:

Расми 5. Камбизоатӣ вобаста ба маҳалли зист дар кишвар

Манбаъ: Таҳқиқоти хонавор, соли 1999

Сокинони шаҳр ба ҳисоби миёна 20% камтар эҳтимоли камбизоат шудан доранд, дар ҳоле ки барои сокинони деҳот эҳтимоли камбизоат шудан аз нишондиҳандаи миёна 4% баланд аст. Сабаби ин қисман дар он аст, ки хонаводаи деҳотӣ нисбат ба шаҳрӣ аз рӯи миқдор калонтар мебошад.

Ғайричашмдошт аст, ки аз рӯи тақсими минтақавӣ вазъ дар деҳоти ВМКБ нисбат ба шаҳр як андоза беҳтар мебошад.

Ҷадвали 1. Камбизоатӣ мувофиқи минтақаҳо: Сатҳи камбизоатӣ дар шаҳр ва деҳот

Минтақа	Шаҳр	Деҳот
ВМКБ	93,8%	90,6%
Вилояти Хатлон	89,8%	91,4%
Вилояти Суғд	77,9%	86,4%
НТҚ	58,3%	79,9%
Душанбе	64,2%	-

Манбаъ: Таҳқиқоти хонавор, соли 1999

Сабабҳои аз ҳама муҳими камбизоатӣ дар Тоҷикистон инҳо мебошанд:

Сабабҳои таърихӣ

- Бӯҳрони иқтисодӣ дар натиҷаи шикасти Иттиҳоди Шӯравӣ (соли 1990 ҳаҷми содироти Тоҷикистон ба ҷумҳуриҳои шӯравӣ 2,4 млрд. доллари ИМА-ро ташкил мекард, вале баъди ду сол содирот то камтар аз 100 млн. доллари ИМА паст шуд);
- Ҷанги граждани ва оқибатҳои он (50 000 ҳалокшудагон ва 7 млрд. доллари ИМА зиёни иқтисодӣ).

Сабабҳои ҷуғрофӣ

- Дурӣ аз бозорҳо ва бандарҳои байналхалқӣ (5 000 км);
- Офатҳои табиӣ (65 офати табиӣ хурд ва миёна дар соли 2002).

Идоракунии ва сабабҳои дигар

- Идоракунии суст;
- Инфраструктураи сусттараккикарда;
- Бекорӣ, набудани ҷойҳои корӣ;
- Музди меҳнат, нафақа ва кӯмакпулиҳои иҷтимоии кам;
- Камшавии хароҷоти давлат барои бахши иҷтимоӣ (маориф, тандурустӣ).

Барои паст кардани камбизоатӣ дар Тоҷикистон чӣ корҳо сурат гирифта истодаанд?

Ҳукумати Тоҷикистон камбизоатиرو ҳамчун яке аз проблемаҳои муҳимтарин эътироф карда, барои амалӣ намудани сиёсате, ки ба паст кардани камбизоатӣ равона шудааст, кӯшиши зиёд ба харҷ медиҳад.

Чунон ки аллакай зикр шуд, Ҳукумат нуктаи назари худро доир ба роҳҳои паст кардани камбизоатӣ дар соли 2002 дар Барномаи маҷмӯии паст кардани камбизоатӣ - дар Ҳуҷҷати Стратегияи паст кардани камбизоатӣ ба расмият даровард.

Ҳуҷҷати Стратегияи паст кардани камбизоатӣ ба зиёд намудани даромадҳои воқеӣ дар кишвар, тақсими одилонаи натиҷаҳои болоравии иқтисодӣ, аз ҷумла кӯмаки адресӣ, тавсеаи ташаббусҳои хусусӣ дар бобати таъсиси ҷойҳои корӣ, баланд бардоштани дастрасии табақаҳои камбизоат ба хизматрасониҳои тандурустӣ ва таҳсил, баланд бардоштани сифати идоракунии ва амният нигаронида шудааст.

Ҳуҷҷати Стратегияи паст кардани камбизоатӣ бо дарназардошти маълумоте, ки дар натиҷаи гузаронидани Таҳқиқоти умумимиллии сатҳи зиндагӣ ва камбизоатӣ дар соли 1999 аз тарафи Бонки ҷаҳонӣ бо ширкати Агентии давлатии омор ба даст омадааст, таҳия шудааст.

Бонки ҷаҳонӣ гузаронидани Арзёбии таҷдидшудаи камбизоатиرو ба нақша гирифтааст ва онро то охири августи соли 2003 анҷом хоҳад дод.

Арзёбии таҷдидшудаи камбизоатӣ таҳлили муқоисавие хоҳад шуд, ки имконияти мушоҳидаи равиши сатҳи зиндагии аҳолиро аз вақти Таҳқиқоти охирини умумимиллии сатҳи зиндагӣ ва камбизоатӣ дар кишвар ва самаранокии тадбирҳои андешидашударо фароҳам хоҳад овард.

ВАЗИФАИ 2

ТО СОЛИ 2015 ҲИССАИ АҲОЛИЕ, КИ АЗ ГУРУСНАГӢ АЗИЯТ МЕКАШАД, ДУ БАРОБАР КАМКАРДА ШАВАД.

Зарурати асосии ҳама гуна хонавор маводи хӯрокаи мебошад.

Нишондиҳандаи начандон баланди истеъмоли маводи хӯрокаи дар Тоҷикистон рӯ ба камшавӣ ниҳодааст. Мутобиқи арзёбии камбизоатии Бонки ҷаҳонӣ дар соли 2000, ҳолати ташвишвар аз нуқтаи назари истеъмоли хӯрокаи - афзоиши ҳиссаи хонаворҳое мебошад, ки дар як рӯз як бор хӯрок мехӯранд ва ин нишондиҳанда аз 10 фоизи соли 1997 то 13 фоиз дар соли 1999 боло рафтааст.

Зиёда аз чоряки хонаворҳои камбизоаттарин ба ҳисоби миёна як бор ва камтар аз як бор дар як рӯз хӯрок мехӯранд ва зиёда аз нисфи онҳо дар як рӯз ду ва камтар аз ду бор хӯрок мехӯранд. Ташвишвар аст, ки дар байни ҳамаи он хонаворҳои камтар аз як бор дар як рӯз хӯрокхӯранда зиёда аз 50 фоизи хонаворҳо чунин мешуморанд, ки маҷбуранд миқдори истеъмоли хӯрокро дар давоми 6 моҳи минбаъда боз ҳам камтар кунанд.

Аз рӯи маълумоти расмӣ дар давоми солҳои 1992-2000 камшавии истеъмоли маводи хӯрокаи ба ҳар сари аҳоли ба вучуд омадааст.

Ҷадвали 2. Истеъмоли маводи хӯрокаи ба ҳар сари аҳоли дар як сол.

Номгӯи озуқаворӣ	1992	2000	2002
Гӯшт ва маҳсулоти гӯштӣ	27,8	4,4	5,6
Шир ва маҳсулоти ширӣ	172,0	64,9	50,6
Тухм	99,0	18,0	24,0
Қанд, ба шумули маҳсулоти қаннодӣ	8,2	6,7	7,7
Нон	186,0	148,0	147,5
Сабзавот ва маҳсулоти полезӣ	98,3	98,5	77,4
Мевачот ва ангур	25,6	50,8	27,1
Равғани растанӣ	12,8	10,2	9,1

Манбаъ: Стратегияи Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҳифзи саломатии аҳоли барои давраи то соли 2010

Аз давраи ба даст овардани истиклолият дар таркиби хӯрокаи сокинони Тоҷикистон ба ҳисоби миёна тағйироти зиёд ба вучуд омад, зимнан ин тағйирот ба сӯи истеъмоли маводи хӯрокаи арзонтар ба амал омадааст.

Чун анъана таркиби хӯрокаи сокинони Тоҷикистон аз шӯрбо, ки аз ингредиентҳои гуногун, аз ҷумла сабзавот, гӯшт, ҳамчунин угро тайёр карда мешавад, иборат буд. Ғайр аз ин, сабзавоте, ки бо биринҷ ва гӯшт омехта карда шудааст - палав (хӯрок бо

биринч ва гӯшт) ё гӯшт бо картошка дар як ҳафта чанд бор истеъмол мешуд. Имрӯз натиҷаҳои таҳқиқот нишон медиҳанд, ки гӯшт, тухм ва маҳсулоти қаннодӣ ба қатори маводи таҷаммулӣ дохил шудаанд. Мувофиқи таҳқиқоти Бонки ҷаҳонӣ зиёда аз нисфи ҳамаи оилаҳои пурсидашуда дар давоми 7 рӯзи то гузаронидани бозпурсӣ маҳсулоти гӯшти нахӯрдаанд, 61 фоизашон тухм ва 85 фоизи онҳо маҳсулоти қаннодӣ нахӯрдаанд. Аз ҷор се ҳиссаи аҳоли аз он дар ташвишанд, ки онҳо чӣ тавр эҳтиёҷоти ҳадди ақали зиндагии худро дар давоми 12 моҳи минбаъди таъмин карда метавонанд.

Дар ҳоле ки вазъи таъминот бо озуқаворӣ дар сатҳи мушкил қарор дорад ва Тоҷикистон кишваре мебошад, ки бо камчинии озуқаворӣ рӯбарӯ аст¹, далелҳои харобии вазнини хӯрокаи вучуд надоранд, вале як қатор таҳқиқоти антропометрӣ ва таҳлили таъминот бо маводи хӯрокаи дар давоми солҳои охир пастравии бемайлон ва қатъии сатҳи таъминот бо хӯроқаро равшан нишон медиҳанд. Мувофиқи маълумоти омори расмӣ дар тартиби хӯрокаи мактаббачагони 10-сола нисбат ба меъёрҳои тавсияшуда сафедии маҳсулоти ҷорво ниҳоят кам (7-12 г ба ҷои 46 г) аст ва дар таркиби хӯрокаи мактаббачагони 15 - сола 10-15 г ба ҷои 54-59 г. (Таҳқиқоти миллӣ оид ба хӯрок, соли 2002).

Тағйироти сохтори хӯрок дар давоми солҳои охир ба инкишофи ҷисмонӣ таъсири манфӣ расонид ва ба афзоиши бемориҳои мӯҳтоҷии алиментарӣ дар байни аҳолии Тоҷикистон мусоидат намуд. Таҳқиқоти миллӣ оид ба хӯрок, ки дар солҳои 2001 ва 2002 гузаронида шуданд, ошкор намуданд, ки суръати пахншавии гипотрофия аз 6 моҳ то 5 сол 30,9%-ро ташкил медиҳад.

Маълумоти таҳқиқот назарияро, ки гипотрофияи шадид хусусияти мавсимӣ дорад, тасдиқ мекунад, зеро сатҳи беморӣ дар оғози фасли тирамоҳ баланд мешавад. Сабаби асосии гипотрофия бемориҳои мебошанд, ки бо истеъмоли об вобастаанд. Бемориҳои аз ҳама пахншуда исҳол ва ОРВИ мебошанд.

Проблемаҳои мавҷудае, ки бо хӯрокаи аҳолии кишвар вобаста мебошанд, метавонанд барои ояндаи Тоҷикистон ва генофонди он ба оқибатҳои пешгӯинашавандаи иқтисодӣ, зехнӣ ва иҷтимоӣ бурда расонанд.

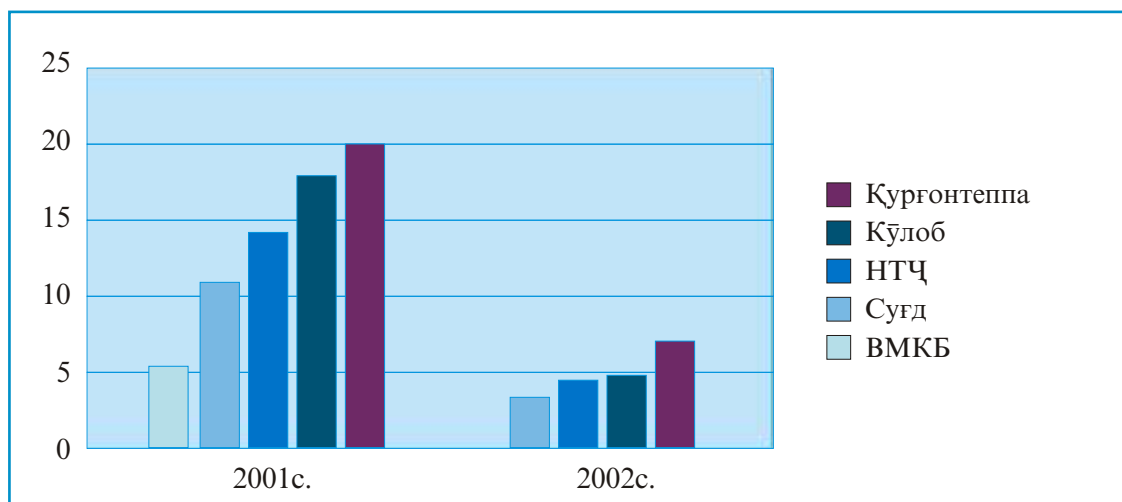
Ҷадвали 3. Пахншавии гипотрофияи шадид мувофиқи минтақаҳо

Минтақа	Гипотрофияи умумӣ %
Қурғонтеппа	6,9
Кӯлоб	4,7
НТҶ	4,4
Суғд	3,4
ВМКБ	5,3
Ҳамагӣ	4,9

Манбаъ: Таҳқиқоти миллӣ оид ба хӯрок, соли 2002

¹ Миссияи яқҷояи арзёбии ФАО ва ВВТ СММ оид ба ҳосилнокии ва таъминоти озуқаворӣ дар бораи эҳтиёҷоти зарурии воридоти гандум дар ҳаҷми 656 000 тонна гувоҳӣ медиҳад.

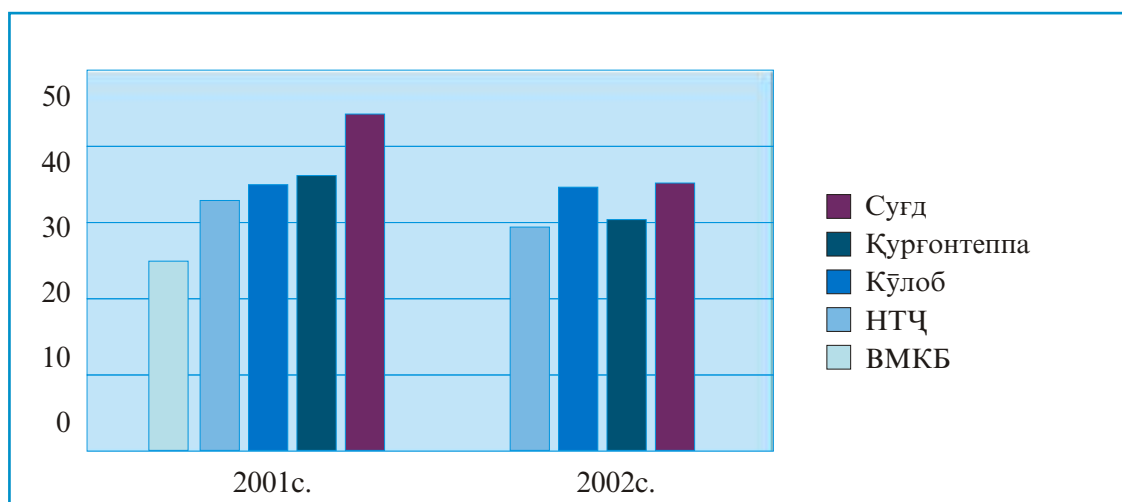
Расми 6. Гипотрофияи шадиди умумӣ мувофиқи минтақаҳо дар солҳои 2001-2002

Манбаъ: Таҳқиқоти миллий оид ба хӯрок, соли 2002

Гипотрофияи музмин нишондиҳандаи нимгуруснагии доимӣ мебошад ва дар сатҳи баланд боқӣ мемонад.

Расми 7. Гипотрофияи музмин мувофиқи минтақаҳо

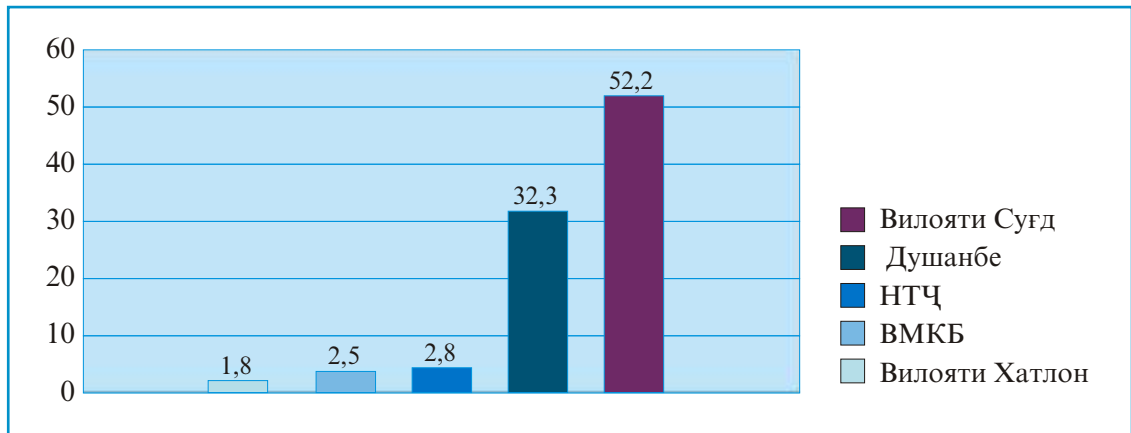
Манбаъ: Таҳқиқоти миллий оид ба хӯрок, соли 2002

Тавассути баъзе таҳқиқот муқаррар шудааст, ки зиёда аз 50% кӯдакон ва занони синну соли репродуктивӣ гирифтори камхунии бино ба камбуди оҳан бавучудомада (ЖДА) ва ҳолати камчинии йод (ЙДС) мебошанд. Аз рӯи маълумоти ТУТ ЖДА дар байни занони ҳомилаи Тоҷикистон то ба 80% мерасад.

Камбуди йод дар таркиби хӯрок сабаби дар ҷаҳон паҳншударини пайдоиши ақибмонии инкишофи ақлӣ мебошад.

Дар ҷараёни гузаронидани МИКИ муқаррар шудааст, ки танҳо 20% оилаҳо намаке, ки меъёри кофии йод дорад, истеъмол кардаанд.

Расми 8. Намаки йодкардашуда. (Фоиизи оилаҳое, ки намаки баробар йодкардашуда истеъмол мекунанд, 2000)

Манбаъ: Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Проблемаҳои муҳимтарини таркиби хӯрок ва саломатӣ аз рӯи натиҷаҳои таҳқиқоти дар Тоҷикистон гузаронидашуда инҳо мебошанд:

- Камчинии шадиди хӯрок (таносуби вазн бо қад), лоғаршавии тифлони аз 6 то 59 - моҳа;
- Нимгуруснагии доимӣ, ақибмонии қадқашӣ (таносуби қад бо синну сол);
- Камвазнӣ (таносуби вазн бо синну сол);
- Камчинии оҳан ва витаминҳо дар байни занони синни репродуктивӣ (15-59) ва кӯдакони то 5-сола.

Бо вучуди ин, ки дар масъалаи саломатӣ ва хӯрок дар қисматҳои гуногуни кишвар баъзе ҷиҳатҳои муҳими ба ҳам монанд вучуд доранд, сатҳи ақибмонии инкишоф, ҳамчунин камчинии йод дар байни кӯдакони аз 6 то 12- сола ва паҳншавии васеи камхунӣ дар байни занон дар ВМКБ хеле ҷиддист. Ин далел гувоҳи он аст, ки вазъи камбизоатӣ дар ин қисмати Тоҷикистон шадидтар мебошад.

Дар Тоҷикистон бораи аз байн бурдани проблемаҳои вобаста ба хӯрок чӣ корҳо сурат гирифта истодаанд?

Аз ҷониби Ҳукумат Барномаҳои миллии «Мубориза бо бемориҳои камчинии йод дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва «Пешгирии камхунии бино ба камии оҳан бавучудодама дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2002» тасдиқ шудаанд. Қонун «Дар бораи йодонидани намак» қабул шудааст. Аз миёнаҳои солҳои 90-ум дар бораи барномаи пешгирӣ кардани камчинии макронутриентӣ оид ба паст кардани сатҳи ЖДА ва ЙДС дар байни кӯдакон ва занон кор идома дорад.

Дар доираи лоиҳаи Бонки осиёии рушд доир ба беҳтар кардани хӯроки модарон ва кӯдакон аз оилаҳои камтаъмин таъмини дастрасии 66% аҳоли ба намаки йодкардашуда ва 33% ба орди бо оҳан ғанигардонидашуда, гузаронидани таҳқиқот оид ба арзёбии паҳншавии чоғар ва камхунӣ дар байни занон ва кӯдакон ба нақша гирифта шудааст. БУО СММ аз соли 2000 тақсмоти намаки йодкардашударо ба барномаҳои худ дохил кардааст.

Дар ҳоли ҳозир барои ҳалли проблемаҳои вобаста ба хӯрок зарур аст, ки:

- Барномаи давлатии хӯрокхӯрии солим ва фаъолияти ҷисмонӣ таҳия карда шавад;
- Низоми мониторинги ҳолати воқеии хӯрок ва паҳншавии бемориҳои вобаста ба он бо мақсади таҳияи тадбирҳои пешгирии нуқсҳое, ки бо хӯроки аҳолии Тоҷикистон вобастаанд, ташкил карда шавад;
- Барои ба роҳ мондани назорат ва сифати (безарарии) маводи хӯрока ва ашёи хоми озуқаворӣ, яъне ташкили лабораторияи бо техникаи муосир таҷҳизонидашуда шароит фароҳам оварда шавад;
- Сандуқи озуқаворӣ ҳадди ақали аҳолии Тоҷикистон, ки бо талаботи вақт мутобиқ бошад, таҳия карда шавад;
- Барои таблиғи донишҳои муосир дар бораи хӯрок ва пешгирии бемориҳои вобаста ба хӯрок, таълими мутахассисон дар соҳаи хӯрок низоми барномаҳои маърифатӣ ташкил карда шавад.

© Йоханес Худоба

ҲАДАФИ 2

ТАЪМИНИ ТАҲСИЛОТИ УМУМИИ ИБТИДОӢ

*Таҳсил - асоси муҳим барои мубориза бо камбизоатӣ,
таҳкими нақши занон, ҳимояи кӯдакон аз меҳнати
зарарнок ва истисморгарона, истисмори
шаҳвонӣ мебошад.*

ВАЗИФАИ 3

**ТО СОЛИ 2015 БАРОИ КӢДАКОНИ, ҲАМ БАРОИ ПИСАРҶО ВА ҲАМ БАРОИ
ДУХТАРОН ИМКОНИЯТИ ТАҲСИЛОТИ ИБТИДОӢИ МАКТАБӢ ДАР ҲАҶМИ
ПУРРА ТАЪМИН КАРДА ШАВАД.**

Оё Тоҷикистон ба Ҳадафи 2 рушди ҳазорсола то соли 2015 расида метавонад?

Дар сурати аз чониби Ҳукумат, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва бахши хусусии Тоҷикистон андешида шудани тадбирҳои якҷоя ва дар сурати дастгирии ҷомеаи байналхалқӣ вазифаи то соли 2015 барои тамоми писарҷо ва духтарон фароҳам овардани шароити таҳсили асосии нӯҳсола дар ҳаҷми пурра ***ичро шуда метавонад***. Амалан, нақшаҳои Ҳукумат аз доираи ҳадафҳои ҳазорсола берунанд ва ба афзоиши сатҳи фарогирии кӯдакон бо таҳсили миёна, олӣ, касбӣ ва техникаӣ дахл доранд.

Бо вучуди кӯшиш ва иродаи сиёсии Ҳукумат доир ба ноил шудан ба таҳсили умумии асосӣ дастгирии молиявӣ ва техникаӣ ҷомеаи байналхалқӣ низ зарур аст. Дар ҳоле ки давлат барои татбиқи ӯҳдадориҳои конститусионӣ ва қонунӣ дар бораи додани таҳсили асосӣ масъулиятро пурра ба ӯҳда мегирад, волидайн, оилаҳо, тоҷирону соҳибкорон ва ҳамаи ҷомеа дар маҷмӯъ бояд ба дастгирии пешрафт барои таҳсили умумӣ омода бошанд.

Вазъияти корҳо дар ҳоли ҳозир

Мутобиқи конституция ҳар кас ҳуқуқи таҳсил дорад. Таҳсили асосӣ, аз синфи 1 то синфи 9 ҳатмӣ ва бепул аст².

Дар соли 1990, бевосита пеш аз истиқлолият ҳамаи нишондиҳандаҳо дар баҳши таҳсил нисбат ба ҳозир баландтар буданд. Проблемаҳои давраи гузариш, ки бар асари низои шаҳрвандӣ мураккаб гардидаанд, барои низоми таҳсил оқибатҳои вазнин доштанд.

Бо вуҷуди ин, ки маълумоти оморӣ на ҳамеша дастрас аст, доир ба инфраструктураи воқеӣ, бо таҳсил фаро гирифтани ва сатҳи давомот, сифати дарсгӯӣ ва шумораи муаллимон ва дигар нишондиҳандаҳо маълумоти кофӣ мавҷуд аст, ки дар асоси он метавон проблемаҳои афзалиятноки баҳши маорифро муайян кард. Як қатор таҳқиқоти дар давоми ду соли охир гузаронидашуда барои ба нақша гирифтани фаъолият, ба шумули кори чиддӣ, аз ҷумла доир ба пешниҳод ва нигоҳдории маълумоти пурраи оморӣ асос медиҳанд.

Дар солҳои 1990 фарогирӣ бо таҳсили умумӣ мунтазам паст мерафт. Агар дар соли 1989 он 94,3%-ро ташкил дода бошад, пас соли 2000 фақат 88,4%-ро ташкил намуд. Аммо дар ду соли охир аз рӯи маълумотҳои расмӣ оморӣ болоравии фаро гирифтани бо таҳсили умумӣ ба қайд гирифта шудааст. Сатҳи хавфи аз таҳсили миёна маҳрум мондани духтарҳо нисбат ба писарон хеле баландтар аст. Соли 2001 синфи 11-ро 63,3% писарон ва ҳамагӣ 36,7 духтарон хатм карданд. Дар соли таҳсили 2002-2003 дар мактабҳои ибтидоӣ ва миёна 1619,4 ҳазор бачагон, аз ҷумла 1,7 ҳазор кӯдакони нуқси ҷисмонӣ ва ақлидошта дар муассисаҳои давлатии низоми Вазорати маориф таҳсил мекарданд. Духтарҳо 46,4% мактабхонҳоро ташкил медоданд.

Базаи қонунгузорӣ ва маблағгузори маориф

Дар давоми 12 соли охир якчанд санадҳои концептуалӣ, Нақшаҳои кор ва қонунҳо таҳия карда шуданд, ки манфиатдории Ҳукуматро дар масъалаи беҳтар кардани сифати таҳсил нишон медиҳанд. Санадҳои асосӣ иборатанд аз:

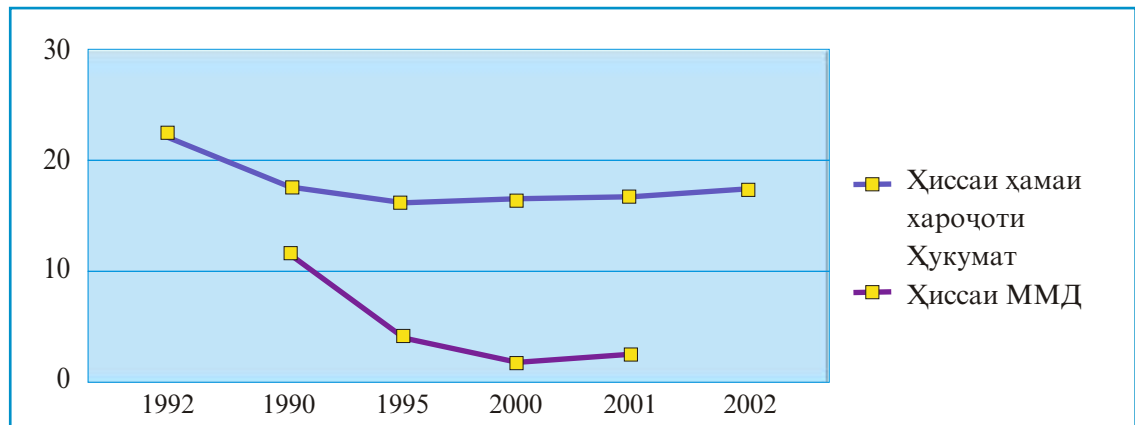
- Қонун дар бораи маориф;
- Нақшаи миллии рушди баҳши маориф (НМРБМ) барои солҳои 2003-2010;
- Ҳисоботи миллии «Таҳсил барои ҳама 2000»;
- Концепсияи миллии маориф дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (2002);
- Ҳуҷҷати Стратегияи паст кардани камбизоатӣ (2002) (оид ба баҳши маориф 43 тавсияи махсусро дарбар мегирад).

Вале бо сабаби мушкилоти молиявӣ муқаррароти асосии ин санадҳо ва асноди дигар ва барномаҳо дар ҳаҷми пурра татбиқ карда нашуданд. Ҳукумат эътироф мекунад, ки маълуман дар кишварҳои, ки вазъи иқтисодии онҳо ба ҳамдигар монанд мебошад, аз 4 то 6 фоизи ММД барои маориф ҷудо карда мешавад ва ба зимма мегирад, ки

² Таҳсили асосӣ дар Тоҷикистон аз таҳсили ибтидоӣ - синфҳои 1-4 ва таҳсили миёнаи нопурра - синфҳои 5-9 иборат аст. Таҳсили миёнаи пурра синфҳои 10 ва 11-ро дарбар мегирад.

маблағгузори соҳаи маорифро зиёд мекунад. Мутобиқи Ҳуҷҷати Стратегияи паст кардани камбизоатӣ Ҳукумат бояд маблағгузори маорифро дар давраи се сол ба андозаи 0,2% ММД баланд бардорад.

Расми 9. Харочот барои маориф

Манбаъ: Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон (сатри боло); БҶ (сатри поён)³

Аз рӯи ҳисобҳо, барои татбиқи НМРБМ 175 млн. доллари ИМА зарур аст.

Ба нақша гирифта шудааст, ки то 10% харочот аз фондҳои давлатӣ ва маблағҳои боқимонда аз тарафи ҷомеаи ҷаҳон ҷудо карда шавад. Дар ҳоли ҳозир манбаҳои асосии кӯмак ба бахши маориф Бонки ҷаҳонӣ, БОР, ОПЕК, Бонки исломии таҷдид ва тараққиёт, Ҳукуматҳои Германия, ИМА, Нидерландия ва Британияи Кабир, Фонди Сорос ва Фонди Оғохон мебошанд; ЮНИСЕФ, ЮНЕСКО ва БУО хеле маблағ ҷудо мекунанд.

Проблемаҳои асосӣ чигунаанд?

Агар мафҳуми концептуалии «мактаб-хайрхоҳи кӯдакон» татбиқ карда шавад, мушкилоти ба ҳамаи кӯдакон додани таҳсили асосӣ шояд қисман аз байн бурда шавад. Хусусияти якуми ин концепсия аз он иборат аст, ки он ба риояи ҳуқуқи бачагон асос ёфтааст. Ин маънии таъмини чунин шароитро дорад, ки дар сурати мавҷуд будани онҳо ҳамаи бачаҳо ба таҳсили бепули мактабӣ ва мактабравӣ дастрасӣ пайдо мекунанд. Баъзе бачаҳо бо сабаби қимат будани китобҳои дарсӣ ва дигар маводи таълим ё бо сабаби он, ки волидайнӣ онҳо барои харидани пойафзол ва либос пул надоранд, ба мактаб намераванд. Агар бачаҳо ба мактаб намераванд ё тамоман аз баҳри таҳсил мебароянд, онҳоро пайдо кардан ва барои ба мактаб баргаштанашон кӯмак кардан зарур аст. Ин хусусан ба духтарҳо дахл дорад, ки бо вучуди сатҳи беҳтари дониш мактабро нисбат ба писарҳо зудтар тарк мекунанд.

Дуюм, таҳсили асосӣ бояд ба кӯдак равонашуда ва инклюзивӣ бошад. Ин чунин маънӣ дорад, ки ҳамаи бачаҳо, сарфи назар аз мансубияти этникӣ, ҳолатҳои оилавӣ ё қобилияти ҷисмонӣ ва ақлӣ, то дараҷае, ки ин имкон дорад, бояд ба низоми таҳсили

³«Тоҷикистон. Обзори бахши маориф: Рафъи мушкилот дар маориф: Интиҳоби сиёсат барои насли оянда», Николас Барнет ва Муқим Темуров, БҶ, лоиҳа, март 2003.

мактабӣ чалб шаванд. Масалан, Тоҷикистон кишвари сермиллат аст, ки дар он кӯдакони тоҷикон, ўзбекҳо, қирғизҳо, туркманҳо, қазоқҳо ва русҳо бояд имконияти таҳсилро бо забони модарии худ дошта бошанд. Таъмини таҳсил бо панҷ ё шаш забон душвор ва гарон аст.

Ғайр аз ин, ҳазорҳо кӯдакон аз ғамхории волидайн ва оила маҳруманд ва дар интернатҳо зиндагӣ мекунанд. Ҳукумат барои чунин кӯдакон оилаҳои васӣ пайдо карда, кӯшиш дорад, ки онҳоро дар интернатҳо нагузошта, ба мактабҳои давлатӣ ҷой намояд. Ин ҳамчунин ба бачаҳои дорони нуқси ҷисмонӣ ва ақлий низ дахл дорад.

Вазифаи сеюм барои ҳамаи бачаҳо таъмин кардани таҳсили баназаргирандаи масъалаҳои гендерӣ мебошад. Камбизоатӣ, таҳсили пулакӣ, пастравии обрӯи маориф ва эҳёи анъанавии тақсмоти нақшо дар оила ва ҷамъиятҳо ҳамчунин сабабҳои камшавии шумораи духтарон нисбат ба писарҳо дар мактабҳо мебошанд. Дар соли 1998⁴ дар синфҳои 5-9 ба ҳар 100 нафар писар фақат 89 духтар ва соли 2002 86 нафар таҳсил мекард.

Чорум, Ҳукумат ўҳдадор шудааст, ки мактаби таҳсили сифатнокро дар ҳамаи зинаҳо ташкил намояд. Ин ҳам ба мазмуни сифатноки барномаҳои нақшоҳо ва ҳам ба раванди сифатноки таълим дахл дорад. Вазорати маориф бо мақсади навсозӣ ва ба номгӯи чун анъана маҳдуди фанҳо дохил кардани фанҳои иловагӣ ба мазмуни барномаҳо баъзе тағйирот ворид намуд. Сарфи назар аз ин, ки ин меъёрҳои нав бо мақсади аз байн бурдани номутобикати меъёрҳои кӯхнаи шӯравӣ бо воқеият таҳия карда шудаанд, онҳо ҳанӯз ҳам ба дониш ва мазмун нигаронида шудаанд. Ҳукумат кӯшиш дорад ба чунин таҳсили асосие гузашта шавад, ки дар зехни мактаббачаҳо меъёри баланди худбаҳодӣ, муносибат ба таҳсил аз рӯи принсипи «барои он мехонам, ки хонданро омӯзам», муҳокимаронии мустақилона ва қобилияти фикрронии сатҳи баландро инкишоф диҳад. Лекин дар баробари тағйир додани мазмун ва усулҳои барномаҳо нашр кардан ва барои муаллимону шогирдон дастрас гардонидани китобҳои дарсии нав зарур аст.

Вазифаи панҷум аз таъмини мактабҳо бо муаллимони ба андозаи кофӣ таълимдида, соҳибмаърифат ва баландхатисос иборат аст. Ҳазорҳо муаллимон ва кормандони баландхатисос ё аз Тоҷикистон рафтанд ё касб ва ҷои корашонро иваз карданд; дар мактабҳо зиёда аз 10 000 муаллимони зинаҳои гуногун намерасанд. Зарур аст, ки маоши муаллимон зиёд карда шавад; дар ҳоли ҳозир маоши онҳо ба ҳисоби миёна 22 сомониरो дар як моҳ ташкил мекунад, ки нисбат ба маоши миёна дар кишвар тақрибан 30% камтар аст. Баланд бардоштани сифати тарбияи муаллимон ҳам дар давраи таҳсили онҳо дар донишгоҳҳо ва ҳам дар ҷараёни бозомӯзӣ ва тақмили ихтисосашон дар давраи фаъолияти касбӣ зарур аст.

Ба ихтиёри кӯдакон ва муаллимон муҳити сифатноки зистро бояд гузошт. Дар ҷараёни ҷанги граждани⁵ камаш 20% мактабҳо ба таври ҷиддӣ хароб шуданд ва набудани нигоҳубини зарурӣ боис гардид, ки дар мактабҳо марказгармӣ нест, бомҳо сӯроҳанд, тирезаҳо шикаста, фарш ва мебел вучуд надорад. Дар мактабҳо ҳамчунин қисми зиёди таҷҳизоти зарурӣ, аз қабилҳои компютер, мошини нусхабардорӣ, телефон ва мебели идора нест.

⁴Ягон чизи навтаре нест? ЮНИСЕФ «Ҳуқуқ ба таҳсили сифатнок», 2002, с.78.

⁵Ҳисоботи миллӣ оид ба ОДВ (2000)

Ниҳоят, Ҳукумат идоракунии якҷояи мактабро маъқул мешуморад. Аъзои ҷамъият ва волидайн ба ҳаёти мактаб ба воситаи Ассотсиатсияи волидайн ва муаллимон ва кумитаҳои волидайн дар назди мактабҳо ҷалб карда мешаванд. Асноди қонунгузорию ба наздикӣ қабулшуда ба мактабҳо иҷозат медиҳанд, ки бо мақсади беҳтар намудани муҳити таълим дар мактаб бо фаъолияти ҷалб кардани фондҳо машғул шаванд. Ҳукуматҳои маҳаллӣ ва волидайн метавонанд масъулияти муайяни молиявӣ ва маъмуриро ба дӯши худ гиранд. Худи мактаббачагон, ҳатто хонандагони синфҳои поёни ҳамчунин дар ҳалли қарорҳои, ки ба онҳо ва муҳити таълим дар мактаб таъсир мерасонанд, ширкат карда метавонанд.

Барои ноил шудан ба ҳадафҳои рушд дар останаи ҳазорсола чӣ корҳоро бояд анҷом дод?

Ҳукумат афзалиятҳои дақиқро муайян кардааст. Барои беҳтар намудани сифати таҳсил, таъмини дастрасии озод ба таҳсил идома додани раванди ислоҳоти низоми маориф зарур аст, аз ҷумла:

- Таҳияи меъёрҳо ва стандартҳо мутобиқи Консепсияи миллии маориф;
- Зиёд намудани маблағгузори ба бахши маориф ва баланд бардоштани самаранокии маблағгузорию бахш;
- Таҳияи нақшаҳо ва барномаҳо мутобиқи меъёрҳои байниҳалқӣ, ҳамчунин таҳияи нақшаҳои муфассал доир ба наشري миқдори китоби дарсӣ барои ҳамаи зинаҳо ва бо ҳамаи забонҳои таълим;
- Татбиқи Қарори Ҳукумат доир ба компютерикунонии мактабҳои асосӣ ва миёна;
- Татбиқи Нақшаи миллии тарбияи муаллимон;
- Беҳтар намудани базаи моддиву техникаи мактабҳои ҳамаи зинаҳо, ба шумули марказгармӣ, обрасонӣ ва санитарӣ, ҳамчунин таҷҳизоти мактабӣ;
- Инкишоф додани инфраструктураи мактабҳои миёнаи касбӣ;
- Таъмин кардани робитаи оила ва ҷамъият бо раванди тарбия ва таълим, ба шумули таҳсили духтарҳо дар ҳамаи зинаҳо;
- Таъмин кардани робитаи таҳсил бо илм.

© Кристоф Грилл

ҲАДАФИ 3

ТАШВИҚИ БАРОБАРИИ МАРДОН ВА ЗАНОН ВА ТАВСЕАИ ҲУКУҚ ВА ОЗОДИҲОИ ЗАНОН

Баробарии гендерӣ шартӣ зарурии рушди устувор аст.

Кофи Аннан, Дабири Кулли СММ

ВАЗИФАИ 4

МАТЛУБАН ТО СОЛИ 2005 НОБАРОБАРИИ БАЙНИ ЧИНСҲО ДАР СОҲАИ ТАҲСИЛОТИ ИБТИДОӢ ВА МИЁНА ВА НА ДЕРТАР АЗ СОЛИ 2015 ДАР ҲАМАИ ЗИНАҲОИ ТАҲСИЛ АЗ БАЙН БУРДА ШАВАД.

Оё Тоҷикистон ба Ҳадафи 3 Рушди ҳазорсола то соли 2015 расида метавонад?

Сатҳи баробарии чинсҳо дар таҳсили ибтидоӣ баланд аст, вале мушкилоти иқтисодӣ ва дигаргуниҳои иҷтимоии давраи гузариш зареби ба зинаҳои минбаъдаи таҳсил фаро гирифтани хусусан духтарҳоро аз оилаҳои камбизоат паст гардониданд. Ин фарқи гендерӣ минбаъд низ метавонад зиёд шавад, он вақт барои кишвар иҷрои ин ҳадафи ҳазорсола *душвор хоҳад шуд*.

Дар Тоҷикистон барои таҳкими нақши занон чӣ корҳо сурат гирифта истодаанд?

Конститутсияи Тоҷикистон ҳуқуқ ва озодиҳои баробарро ба ҳар як шаҳрванд, сарфи назар аз ҷинс кафолат медиҳад. Тоҷикистон аз байни кишварҳои ИДМ яке аз аввалинҳо шуда Декларация оид ба рафъи зӯрварӣ дар ҳаққи занон ва Декларатсия оид ба ҳуқуқҳои сиёсии занонро ба тасвиб расонид.

Аз тарафи Ҳукумат доир ба муқаррар намудани баробарии гендерӣ чунин санадҳои меъериву ҳуқуқӣ қабул карда шудаанд:

- «Нақшаи миллии фаъолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба баланд бардоштани мақом ва нақши занон барои солҳои 1998-2000», ки самтҳои тандурустӣ, таҳсил ва тарбияи кадрҳо, мубориза бо камбизоатӣ, ҳимояи ҳуқуқи занон, пешгирии зӯрварӣ дар ҳаққи занон, занон ва экологияро дарбар мегирад, тасдиқ шудааст;
- Моҳи декабри соли 1999 Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тадбирҳо оид ба баланд бардоштани нақши занон дар ҷомеа» Фармон содир намуд, ки барои тарбия ва ба вазифаҳои роҳбаркунандаи ҳамаи сохторҳои сиёсӣ ва хоҷагӣ пешбарӣ кардани занон асос шуд.
- Барномаи давлатии «Самтҳои асосии сиёсати давлатӣ доир ба ноил шудан ба ҳуқуқ ва имкониятҳои баробари мардон ва занон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2001-2010» маъқул доништа шудааст.

Сиёсати давлат доир ба таъмини ҳуқуқ ва имкониятҳои баробар бидуни иштироки баробарҳуқуқонаи мардон ва занон дар ташаккул ва татбиқи он муваффақона буда наметавонад. Сиёсати мақсадноки Ҳукумат оид ба пешбарии занон ба қомебии онҳо дар интиҳоботи Парламенти кишвар мусоидат намуд. Дар палатаи поёнии Парламент занон 11 намоянда доранд, ки 17,5% ҳисоби умумии вакилонро ташкил медиҳад ва дар палатаи болоӣ занон 5 намоянда доранд, ки 14,7% ҳисоби умумиро ташкил мекунад. Нишондиҳандаҳои намояндагии занон дар мақоми олии қонунбарори Тоҷикистон нисбат ба дигар кишварҳои ИДМ ва давлатҳои аврупоӣ баланд аст.

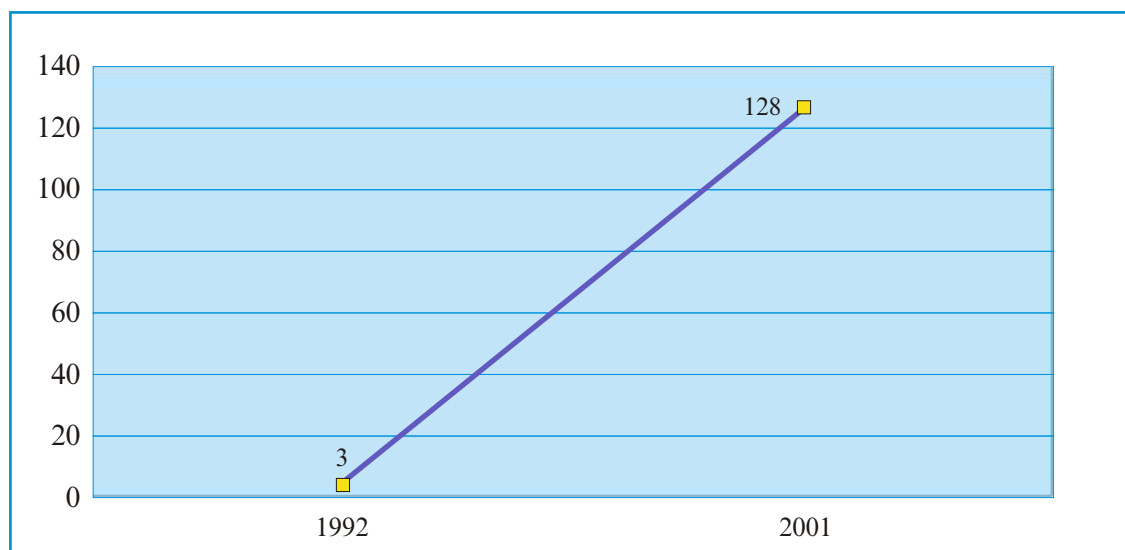
Нишондиҳандаҳои иштироки занон дар мақомоти ҳокимияти намояндагии маҳаллӣ беҳтар шуданд. Агар дар корпуси пештараи вакилон (1996) дар сатҳи вилоят занон 4,4% бошанд, ҳоло (2000) онҳо 11,6%-ро ташкил медиҳанд.

Дар баробари ин ки дар масъалаи ҷалби занон ба раванди қабули қарорҳо тамоюлҳои мусбат ҳастанд, дар сохторҳои ҳокимияти Тоҷикистон нобаробарии тавозуни гендерӣ ҷой дорад.

Дар мақомоти ҳокимияти иҷроия вазни қиёсии занон дар сатҳи 21,1% қарор дорад. Дар шоҳаи судии ҳокимияти Тоҷикистон низ нобаробарии гендерӣ ба назар мерасад, вазни қиёсии занон дар байни судяҳо 20,8% аст (2003).

Шароити мусоид барои рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ боиси афзоиши шумораи Созмонҳои ҷамъиятии занон гардид. Аз соли 1992 бо дастгирии ташкилотҳои байналхалқӣ созмонҳои гайриҳукумати занон (СҶЗ) кори худро фаъол намудаанд, ки рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ ба ин раванд шароит фароҳам овард. Афзоиши шумораи созмонҳои ҷамъиятии занон мушоҳида мешавад.

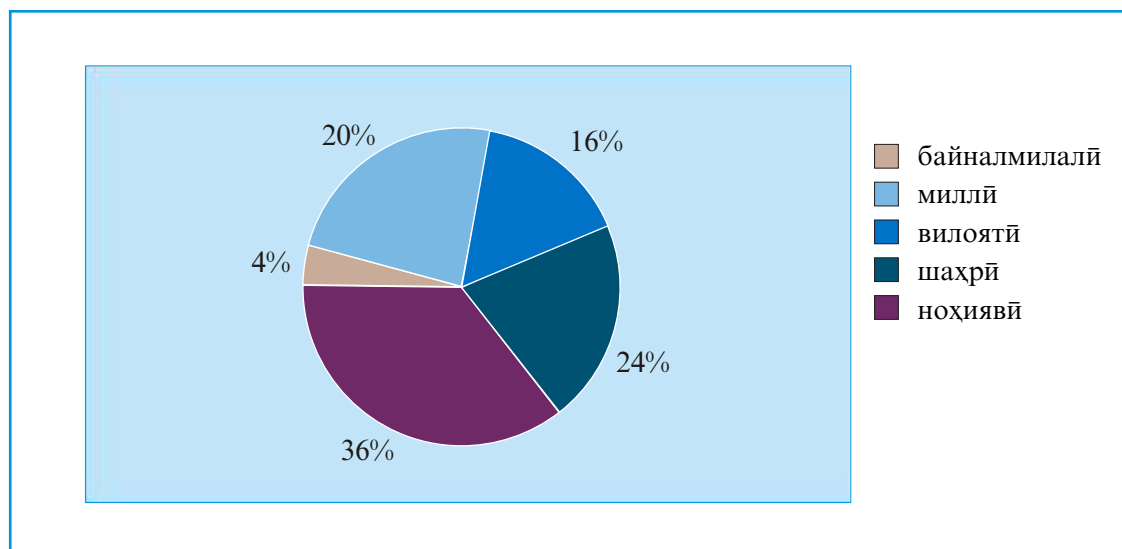
Расми 10. Афзоиши шумораи созмонҳои ғайриҳукумати занон

Манбаъ: Маълумотномаи СҒҲ занон, ОО «Гендер ва Рушд», соли 2001.

Шумора ва фаъолияти СҒҲ-и занон на фақат дар сатҳи байналхалқӣ ва миллӣ, балки инчунин дар сатҳи вилоятӣ, шаҳрӣ ва ноҳиявӣ меафзояд.

Расми 11. Шумораи созмонҳои ғайриҳукумати занон мувофиқи зинаҳо

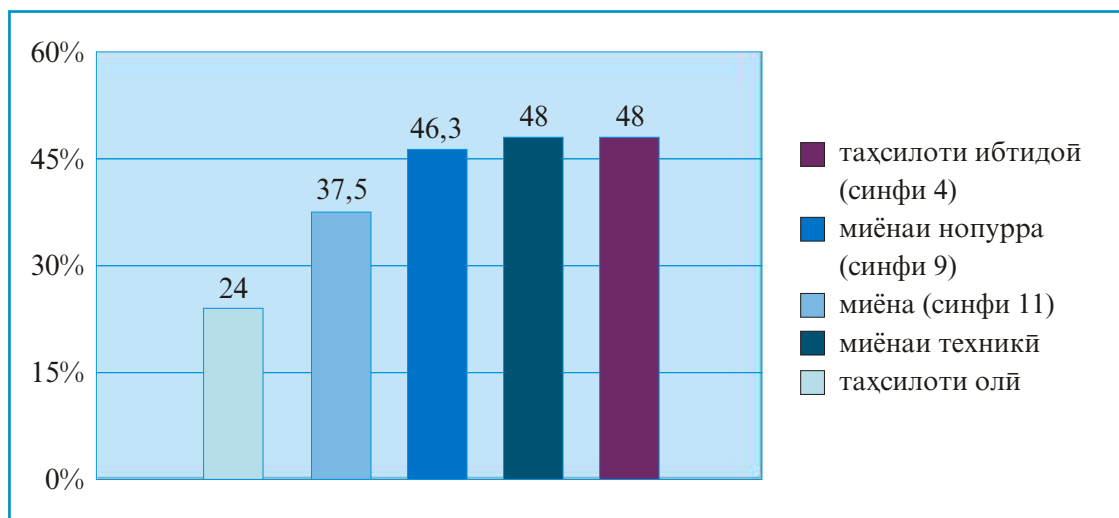

Манбаъ: Маълумотномаи СҒҲ занон, ОО «Гендер ва Рушд», соли 2001.

Созмонҳои ғайриҳукумати занон дар Тоҷикистон дар натиҷаи тамоси бевосита бо аҳоли на танҳо проблемаҳоро ошкор мекунанд, балки ба Ҳукумат дар ҳалли проблемаҳои мушаххас дар чунин соҳаҳо ба монанди ҳифзи иҷтимоӣ, маориф, саломатии занон ва шугли онҳо кӯмак мерасонанд.

Таҳлили омили гендерӣ дар кишвар дастрасии маҳдуди занон, хусусан духтарони деҳотро ба таҳсил ошкор намуд. Камшавии босуръати шумораи духтарон дар мактабҳо асосан баъди синфи 9, яъне баъди хатми таҳсили ҳатмии умумӣ мушоҳида мешавад.

Расми 12. Фоизи духтарон мувофиқи навъҳои таҳсил

Манбаъ: Кумитаи давлатии омили Ҷумҳурии Тоҷикистон

Даромади ночизи оила барои таълими писарон сарф мешавад ва духтаронро барои барвақтар ба шавҳар додан омода мекунад. Масалан, аз натиҷаҳои таҳқиқоти иҷтимоиву фарҳангие, ки иттиҳодияи ҷамъиятии «Гендер ва Рушд» дар соли 2000 гузаронидааст, дида мешавад, ки таҳсили олиро барои писарон 86,2% пурсидашудагон ва барои духтарон 40%-и онҳо зарур мебуданд.

Бо ташаббуси Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз соли 1997 ҳамаи мактабҳои олии кишвар духтарони деҳотро дар асосҳои имтиёзнok қабул мекунад. Онҳо имтиҳон намесупоранд, танҳо аз сӯҳбат мегузаранд. Ин тадбир бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3.12.1999 № 5 ва Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 19.04.2001 № 1999 «Дар бораи қабули духтарон ба мактабҳои олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи квотаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2001-2005» ба ҳукми қонун дароварда шуд.

Нобаробарии гендерӣ дар соҳаи илм мушоҳида мешавад. Занони Тоҷикистон 17% олимони ташкил мекунад, ки аз онҳо 26,8% номзади илм ва 5,4% доктори илм мебошанд.

Гузариш аз низоми банақшагирии марказонидашуда ба иқтисоди бозорӣ боиси бад шудани вазъи занон гардид, онҳо хеле осебпазир шуданд. Занҳо аввалин шуда ба сафи бекорон пайвастанд ва дар бозори маҳдуди меҳнат аз рақобат берун монданд. Аз ҳисоби умумии аҳолии аз ҷиҳати иқтисодӣ фаъол занон 47,1%-ро ташкил мекунад. Дар байни бекорони расман ба қайд гирифташуда вазни қиёсии занон 54,9% аст. 52,4% занон хонанишин мебошанд. Музди миёнаи моҳонаи занон 21,05 сомонӣ (7 доллари ИМА) аст, ки 52% музди миёнаи моҳонаи мардонро ташкил медиҳад. Занон асосан дар бахшҳои каммузди иқтисодӣ, ба монанди кишоварзӣ, маориф, тандурустӣ машғули коранд.

Ҷадвали 4. Вазни қиёсии мардон ва занон дар байни аҳолии машғули кор ва музди миёнаи меҳнат мувофиқи соҳаҳои иқтисодӣ.

	Дар соҳаҳои машғули коранд		Музди миёнаи меҳнат	
	мардон	занон	мардон	занон
Ҳамагӣ аз рӯи соҳаҳо	52,9	47,1	40,1	21,0
Аз ҷумла:				
Саноат	58,1	41,9	130,0	57,0
Кишоварзӣ	47,0	52,8	20,6	15,5
Ҳочагии ҷангал	88,9	11,1	10,0	7,0
Нақлиёт	83,2	16,8	61,7	52,7
Алоқа	68,4	31,6	101,9	74,6
Сохтмон	86,5	13,5	73,9	43,7
Савдо, хӯроки умумӣ	71,9	28,1	21,4	15,7
Геология	71,0	29,0	57,8	30,0
Дигар соҳаҳои истеҳсолоти моддӣ	88,1	11,9	32,8	24,7
Тандурустӣ, таъминоти иҷтимоӣ	41,4	58,6	8,7	8,5
Маориф	50,7	49,3	25,7	15,0
Фарҳанг ва санъат	59,1	40,9	28,9	15,7

Манбаъ: Кумитаи давлатии омили Ҷумҳурии Тоҷикистон

Баъди ҷанги граждании соли 1992 шумораи хонаворҳое, ки саробонашон занон мебошанд, афзуд ва мувофиқа маълумоти ЮНИФЕМ шумораи онҳо то июли соли 2002 70 000 буда, ҳамчунин баланд боқӣ мемонад. Сабабҳои асосии афзоиши ин рақам аз даст додани саробон ва муҳочирати афзояндаи меҳнатии мардон ба хориҷа мебошанд. Таҷриба ва дониши занон доир ба пешбурди ҳочагӣ кам аст ва ин яке аз сабабҳои дастрасии маҳдуди онҳо ба захираҳои молиявӣ ва замин мебошад.

Ҳарчанд ки дар Тоҷикистон де-юре дар масъалаи баробарии ҳуқуқи занон бо мардон ягон таъйиз вучуд надорад, де-факто занон дар татбиқи ҳуқуқҳои худ нисбат ба мардон бар асари як қатор сабабҳои зерини иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ имкониятҳои маҳдуд доранд:

- Бетарафии гендерии сиёсати макроиқтисодӣ;
- Сатҳи нисбатан пасти шуғл ва даромади занон дар муқоиса бо мардон;
- Сатҳи пасти хизматрасониҳои иҷтимоӣ;
- Бесаводии ҳуқуқии аҳоли;

- Пойбандӣ ба стереотипҳои гендерӣ дар бораи нақши дуҷумдараҷаи зан дар оила ва ҷомеа;
- Нодида гирифтани меҳнати хонагии занон, тақсими нобаробари масъулият ва ӯҳдадорӣ доир ба тарбияи фарзандон ва пешбурди корҳои хоҷагидорӣ;
- Сатҳи пасти иштироки занон дар қабули қарорҳо.

Барои аз байн бурдани монеаҳои маъмулӣ ҳамчун илова ба чорабиниҳои мавҷуда андешидани тадбирҳои зерин зарур аст:

- Механизми иҷроӣ қонунҳое, ки муносибатҳои гендериро танзим мекунанд, тақмил дода шавад;
- Барои занон дар мақомоти идоракунӣ квота муқаррар карда шавад;
- Ҷангоми татбиқи Стратегияи миллии пасти кардани сатҳи камбизоатӣ чиҳати гендерӣ ба назар гирифта шавад;
- Ба воситаи барномаҳои қарзҳои хурд фаъолияти иқтисодии занон ташвиқ карда шавад;
- Инкишоф додани низоми расмӣ ва ғайрирасмӣ маърифати аҳоли дар соҳаи ҳуқуқ ва масъалаҳои гендерӣ зарур аст;
- Барои дастрасии баробари занон ва мардон ҳам ба захираҳои моддӣ ва ҳам имкониятҳои маърифатӣ фарҳангӣ механизми зарурӣ ба вуҷуд оварда шавад;
- Ҳамкории иҷтимоии байни Ҳукумат ва СҶХ доир ба ҳалли проблемаҳои гендерӣ инкишоф дода шавад.

© Геннадий Ратушенко

ҲАДАФИ 4

КАМ КАРДАНИ ФАВТИ КЌДАКОН

Миллионҳо кўдакон, ки метавонистанд зинда монанд, ҳар сол аз набудани хизматрасониҳои тиббӣ, оби тоза, шароити беҳатари хонагӣ ё хӯроки кофӣ фавт мекунанд.

Суханрониҳои Дабири кулли СММ

ВАЗИФАИ 5

ФАВТИ КЌДАКОНИ ТО 5 СОЛА АЗ СЕДУҲИССА КАМ КАРДА ШАВАД.

Оё Тоҷикистон то соли 2015 ба Ҳадафи 4 расида карда метавонад?

Вазъи сатҳи фавти кўдакони навзод ва модарон дар Тоҷикистон хеле мураккаб боқӣ мемонад. Маълумоти омори расмӣ ва таҳқиқоти мустақил доир ба суръати камшавии фавти кўдакони навзод ва модарон дар давраи баъди соли 1990 аз ҳамдигар фарқ мекунанд. Аммо маълумоти мавҷуда барои чунин тахмин имкон медихад; Аз ўҳдаи расидан ба ҳадафи рушди ҳазорсола доир ба 2/3 кам кардани фавти кўдакон, ки дар барномаи СММ эълон шудааст, мустақилона баромадани Тоҷикистон *дар гумон аст*.

Таваллуди тифли солим аз бисёр чихат аз ҳолати иҷтимоию иқтисодӣ ва сатҳи маърифати оила, саломатии волидайн ва дастгирии ҳамаҷониба, ба шумули дастрасӣ ба кӯмаки сифатноки тиббӣ ва кӯмаки моҳиронаи акушерӣ вобаста аст.

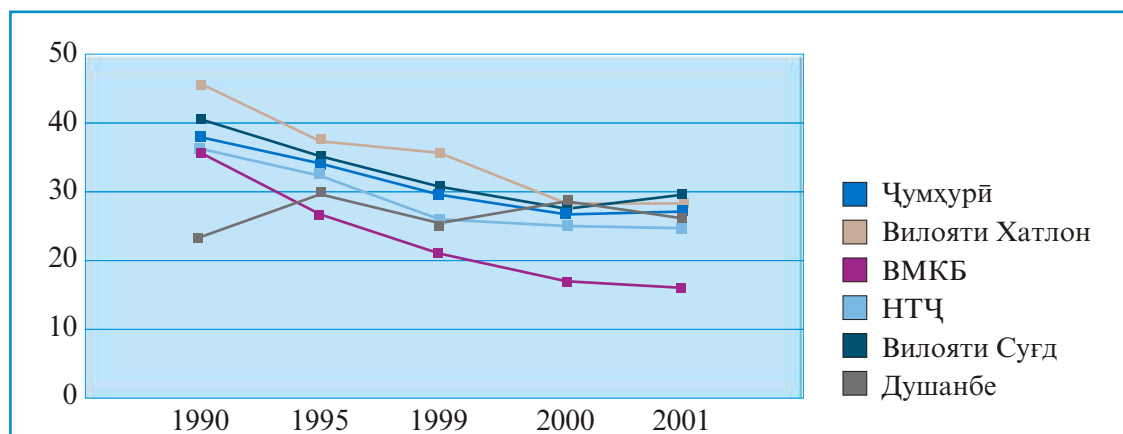
Дар сохтори аҳолии кишвар занон 49,9%-ро ташкил мекунанд, ки аз онҳо 49,3% занони синни зоянда ва 9,4% болотар аз синни зоянда мебошанд.

Мувофиқи маълумоти таҳқиқоти хонавор (Бонки ҷаҳонӣ ПРООН таҳқиқоти соли 2000) қариб 37% ҳомиладорон кӯмаки перинаталӣ нагирифтаанд. Вазни қиёсии таваллуди хонагӣ меафзояд: соли 1997 27,7% ва соли 2000 42,1%. Аз рӯи маълумоти МИКИ 2000 танҳо 71% таваллуд дар зоишгоҳҳои кишвар сурат гирифтааст. Зимнан нишондиҳандаи пасттарини таваллуди зоишгоҳӣ дар вилояти Хатлон мебошад (63%). Мувофиқи маълумоти МИКИ танҳо 47% навзодҳо дар Тоҷикистон ҳангоми таваллуд камтар аз 2500 грамм вазн доранд.

Дар давоми солҳои охир пастравии шумораи таваллуди кӯдакон ҷой дорад, масалан агар соли 1998 шумораи умумии кӯдакони таваллудшуда 185 700 бошад, пас соли 2002 ин рақам 150 964-ро ташкил дод, пастравӣ 18,71% аст.

Тамоюли камшавии шумораи ғавти тифлони то 1-сола ба қайд гирифта шудааст, масалан соли 2002 ғавти тифлон нисбат ба соли 1998 19,35% камтар шудааст (мувофиқи маълумоти Кумитаи давлатии омили Ҷумҳурии Тоҷикистон). Аз рӯи маълумоти расмӣ шумораи ғавти кӯдакон дар соли 2001 27,9%-ро ташкил додааст.

Расми 13. Таваллуд ба ҳар 1000 одам

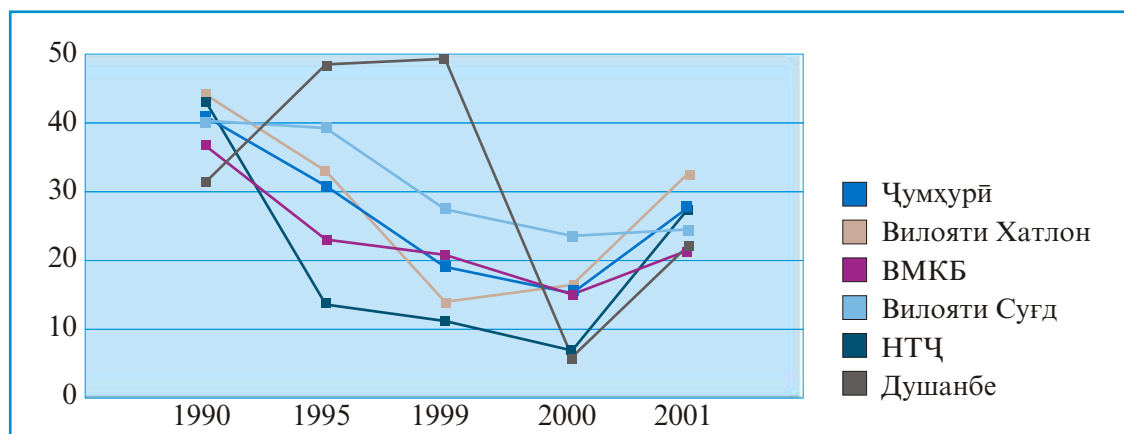
Манбаъ: Вазорати тандурустии ҶТ

Паст гардидани нишондиҳандаҳои таваллуд ва ғавт на танҳо боиси тағйир ёфтани вазъи демографӣ, балки боиси паст шудани бақайдгирии таваллуд ва ғавт гардид, ки ин ба сатҳи пасти ҳаёти иҷтимоиву иқтисодии аҳоли ва вазни қиёсии дар хона таваллудкунӣ вобаста аст. (Мувофиқи натиҷаҳои санҷиши ВТ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 1996).

Мувофиқи маълумоти МИКИ - 2000 сатҳи ғавти кӯдакон ба ҳар 1000 нафар 89 нафар, сатҳи ғавти кӯдакони синни то 5-сола бошад ба ҳар 1000 нафар 126 нафарро ташкил медиҳад.

Ҳисобу китоби фавти кӯдакон қисман бинобар муайянқуниҳои гуногуни зинда таваллудшудагон ҳамчун вазифаи душвор баррасӣ мешавад. Қабул намудани муқаррароти байналмилалӣ, ки ТУТ таҳия кардааст, бештар муҳим мегардад. Мувофиқи ҳисоботи лоиҳаҳои намунавӣ, ки дар соли 2003 татбиқ карда мешаванд, шояд усули пешбурди ҳисобу китоби фавти кӯдакон тағйир дода шавад⁶.

Расми 14. Фавти навзодҳо ба ҳар 1000 зинда таваллудшудагон

Манбаъ: Вазорати тандурустии ҶТ

Дар сохтори фавти кӯдакон дар соли 2000 бемориҳои узвҳои нафас - 23,6%, бемориҳои сироятӣ ва паразитӣ - 21,9%, ҳолати дар давраи перинаталӣ рӯйдода - 18%, таваллуди ғайриоддӣ 4 фоизро ташкил медиҳанд. Ҳамзамон нисбат ба соли 1998 дар соли 2000-ум 657 ҳодисаи зиёди мурда таваллудшудагон ба мушоҳида мерасад.

(Мувофиқи маълумоти маркази омили тиббӣ ва иттилооти ВТ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Сарфи назар аз эмкунии зидди сурхакон, ки солҳои 2000-2001-ум 85%-ро ташкил дода буд, дар соли 2002 низ афзоиши бемории сурхакон мушоҳида гардид. Дар маҷмӯъ 921 ҳодисаи гирифтӣ ба бемории сурхакон ба қайд гирифта шудааст.

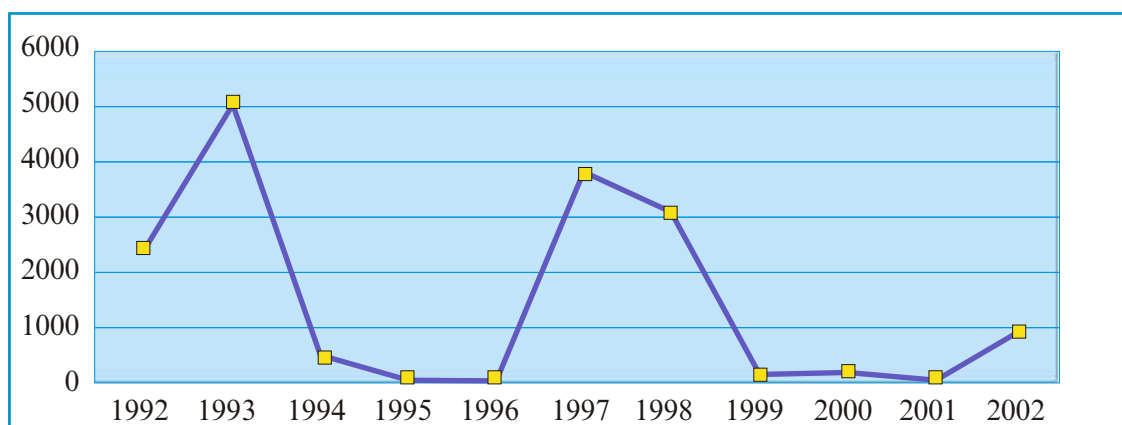
Нишондиҳандаи бемории сурхакон дар мамлакат ба ҳар 100 ҳазор аҳоли 14,6 нафарро ташкил медиҳад. Бемории аз ҳама зиёд дар ш.Роғун (ба ҳар 100 ҳазор аҳоли 810,7), ноҳияи Ванҷи ВМКБ (528,3), ноҳияи Тоҷикобод (302,5), ноҳияи Ҷиргатол (140,9), ноҳияи Рашт (91,5) ба қайд гирифта шудааст. Дар шаҳри Душанбе нишондиҳандаи беморӣ ба ҳар 100 ҳазор аҳоли 15,5 нафарро ташкил дод. Сатҳи бемории сурхакон дар давраи тирамоҳу зимистон тамоюли афзоиш дошт, ки аз нишондиҳандаҳои беморшавии умумӣ дар ин сол 74 фоизро ташкил дод.

Таҳлили бемории сурхакон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон медиҳад, ки барои он давраи табиӣ хос аст, зеро баъди ҳар 3-4 сол афзоиши беморӣ мушоҳида мегардад.

⁶Тоҷикистон муқаррароти кӯхнаи шӯравии зиндатаваллудро, ки протоколҳои онҳо нисбат ба муқаррароти ТУТ маълумоти маҳдуддоранд, вобаста ба он дастгирӣ мекард, ки кӯдак то фаро расидани мӯҳлат ё бо вазни кам таваллуд шудааст ё дар давоми як ҳафта зинда намондааст, ҳамчун зинда таваллудшуда баррасӣ намегардид. Аз ин рӯ, фавти кӯдакон ҳамчун норасид арзёбӣ мегардид.

Афзоиши кунунии беморӣ марҳилавӣ мебошад, ки дар давоми ин давра ба чамъшавии гурӯҳҳои таъсирпазир ба сурхакон вобаста аст. Барои дастгирии таъсирпазирӣ ба беморӣ инчунин сифати эмкунӣ мавқеи ниҳоиро ишғол намекунад. Дар эпидемиологияи сурхакон бинобар нокифоя будани эмкунӣ сатҳи пасти бо вояи такрорӣ фаро гирифтани кӯдакони синни дахлдор қамаҳамият аст.

Расми 15. Бемории сурхакон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (с. 1992-2002)

Манбаъ: Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Сатҳи бо вояи такрорӣ фаро гирифтани доираи мутааллиқ ба эмкунӣ дар солҳои 1999-2000 аз 31 то 46 фоизро ташкил дод.

Дар солҳои минбаъда сатҳи бо вояи такрорӣ фарогирӣ (бо ҳамон сабабҳо) аз 70-75% баланд нагардид. 86,6% беморшудагонро кӯдакони синни то 14 - сола ташкил дод, ки дар байни онҳо бештар (46,1%) кӯдакони синни 1-4 - сола гирифтори беморӣ шуданд.

Соли гузашта дар мавриди на кам аз 95% нигоҳ доштани сатҳи фарогирӣ дар ноҳияҳои Ҷиргатол (67%), Варзоб (82%), Нуробод (87%) ва ВМКБ (85%) сатҳи пасти эмкунӣ ба мушоҳида расид. Қиёсан сатҳи пасти бо вояи такрорӣ фаро гирифтани кӯдакони то 6-сола бо ваксинаи зидди сурхакон мушоҳида гардид (ВМКБ, Рашт, Ҳисор, Тавилдара, Файзобод). Дар фасли тобистон дар минтақаи Рашт беморӣ афзуд. Яққоя бо ташкилоти байналмилалии МСФ (Голландия), МЕРЛИН дар ноҳияҳои Ҷиргатол, Тоҷикобод, Рашт, Нуробод, Тавилдара ва ш.Роғун эмкунии кӯдакони то синни 15-сола ташкил карда шуд. Дар айни замон дар ин минтақа беморӣ ба қайд гирифта нашудааст.

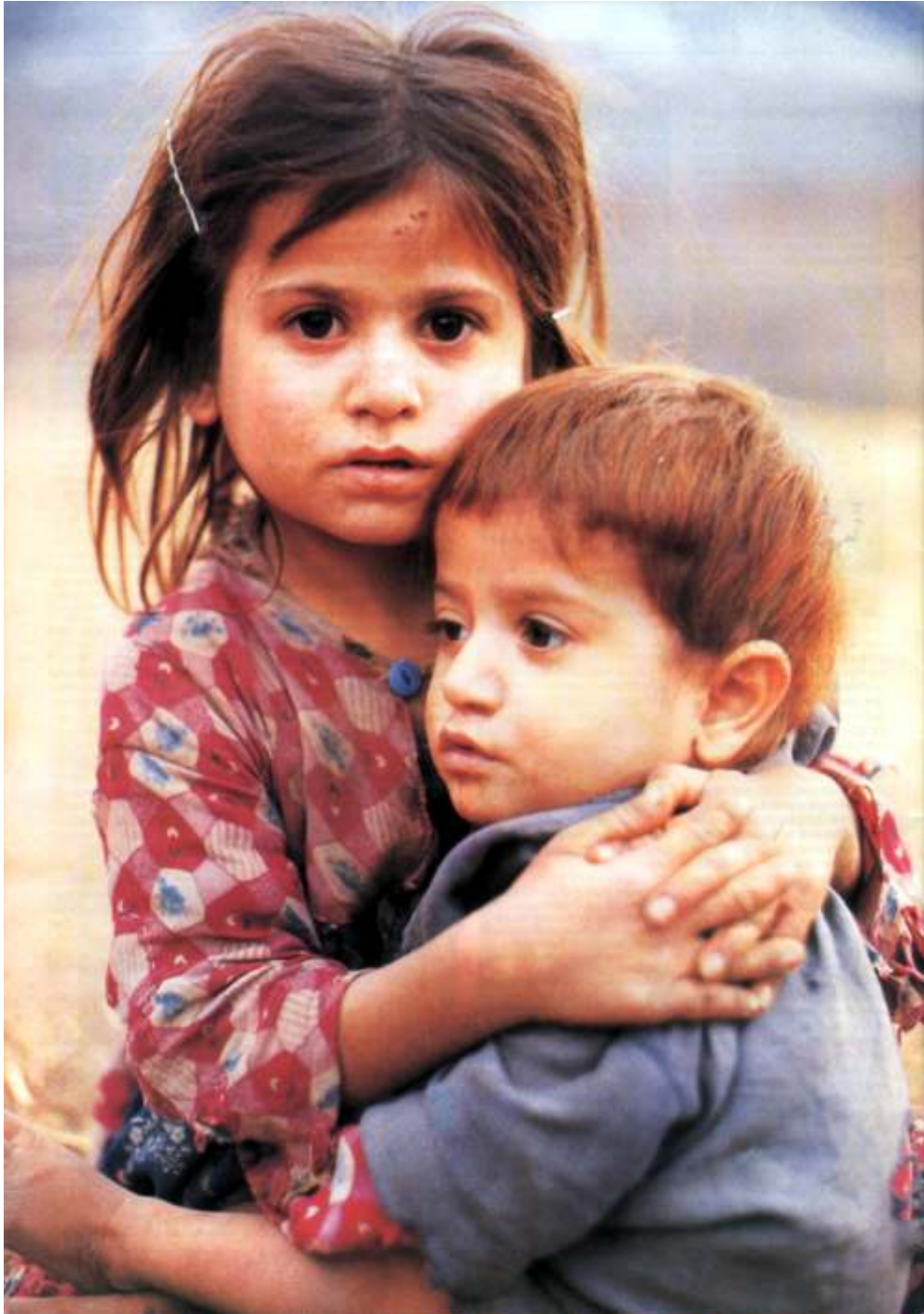

Биобар сатҳи пасти ҳаёти иҷтимоиву иқтисодии аҳолии Тоҷикистон бад гардидани сифати хӯрока ба мушоҳида мерасад. Чунончӣ аз 100 000 кӯдакон дар 207,8 нафарашон бемориҳои гиповитаминоз ва гипотрофия ошкор карда шудаанд.

Роҳҳои аз се ду ҳисса кам кардани фавт дар байни кӯдакони синни то 5-сола:

- Давра ба давра гузаштан ба меъёрҳои байналмилалӣ, ки ба давраи перинаталӣ мансуб аст ва тақмили бақайдгирии таваллуд ва фавт, ки ТУТ тавсия додааст;
- Тавсеаи таҷрибаи синамакони;
- Баланд бардоштани дониши духтурон вобаста ба нигоҳубини перинаталӣ ва неонаталӣ дар давраи то ба беморхона омадан ва дар беморхона;
- Беҳбудии таҷрибаи маслиҳати тиббию генетикӣ;
- Тақвияти татбиқи стратегияи ТУТ/ЮНИСЕФ оид ба пешбурди ҳамгирии бемориҳои синни кӯдакӣ;
- Мутобиқсозии муқаррароти байналмилалии зинда таваллуд кардан;
- Баланд бардоштани малакаи падару модарон ва оила оид ба беҳбудии таҷрибаи ғамхорӣ ба кӯдак дар оила.

© Дженни Абел

ҲАДАФИ 5

БЕҲТАР КАРДАНИ ҲИМОЯИ МОДАР

ВАЗИФАИ 6

ЗАРИБИ ФАВТИ МОДАРОН АЗ ЧОР СЕ ҲИССА КАМ КАРДА ШАВАД.

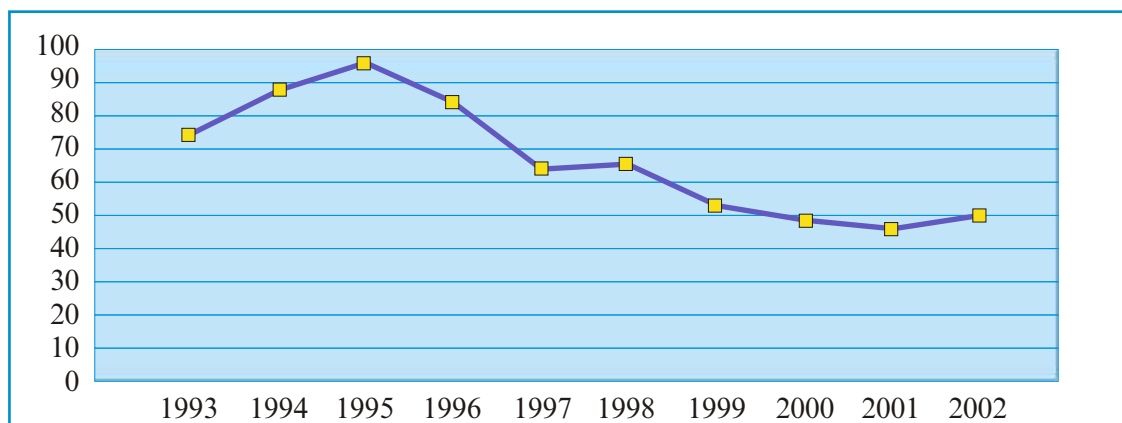
Оё дар мамлакат то соли 2015 ба ҳадафи 5 расидан мумкин аст?

Вазъи фавти модарон дар Тоҷикистон мураккаб боқӣ мемонад. Маълумоти омори расмӣ ва тадқиқоти мустақимона вобаста ба паст гардидани фавти модарон дар давраи баъди соли 1990 фарқ мекунад. Вале маълумоти мавҷуда имконияти пешбинӣ намудан медиҳад, ки аз иҷрои ҳадафҳои рушди ҳазорсола оид ба паст намудани сатҳи фавти модарон, ки тибқи барномаи СММ эълон гардидааст, мустақилона баромадани Тоҷикистон *дар гумон аст*.

Дар Тоҷикистон фавти модарон (ФМ) проблемаи ҷиддист. Нишондиҳандаи он дар муқоиса бо солҳои ҷанги 1992-1995 ҳарчанд ки паст шуда бошад ҳам (74 - 96,3 аз ҳар 100 000 зинда таваллудшудагон), вале ин нишондиҳанда ҳанӯз ҳам баланд буда, мувофиқи маълумоти миллии дар солҳои 2000-2002 аз ҳар 100 000 зинда таваллудшудагон 44,6, 46,6, 50,6 нафарро ташкил медиҳад. Шумораи умумии занони фавтида дар ин се сол 239 нафарро ташкил медиҳад. (Ҷадвали №1).

Ҳамзамон дар асоси маълумоти расмӣ сатҳи фавти модарон дар баъзе минтақаҳои кишвар аз 157,1 то 1075,3 нафар мерасад.

Расми 16. Суръати фавти модарон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (ба ҳар 100000 зинда таваллудшудагон, с.1993 - 2002)

Манбаъ: Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Дар сохтори ФМ дар соли 2002 бемориҳои хунравии акушерӣ (30,4%), преэклампсия ва эклампсия (30,4%), ЭГЗ (13,9%), бодии септикӣ (10,1%) ворид шуда буданд.

Мувофиқи маълумоти ба «Санҷиши фаврии вазъи ҷорӣ хадмоти ҳифзи солимии репродуктивӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» пешниҳодшуда аз хунравии акушерӣ дар НТЧ 45,4% занон, аз инфексияи баъди таваллуд, аз ҷумла аз сепсис 33,3% (ш. Душанбе), аз даридани бачадон дар вилояти Суғд ҳар зани панҷум ва дар НТЧ ҳар зани даҳум вафот кардааст.

Преэклампсия ва эклампсия дар сохтори сабабҳо ҳамчун сабаби оқибати марговар дар вилоятҳои Хатлон ва Суғд, ки аз он дар соли 2002 мутобиқан 25 ва 24 нафар занон вафот кардаанд, ҷои намоёнро ишғол мекунад.

Камхунӣ бемории дар кишвар паҳншуда мебошад, ки ба он 50,3% занони ҳомилаи бақайдгирифташуда гирифтаанд.

Бемории мазкур дар 30,1% ҳолатҳо сабаби пеш аз мӯҳлат ҷудо шудани ҳамроҳаки мӯътадил ҷойгиршуда буда, дар сохтори фавти модарон ҷои намоёнро ишғол менамояд.

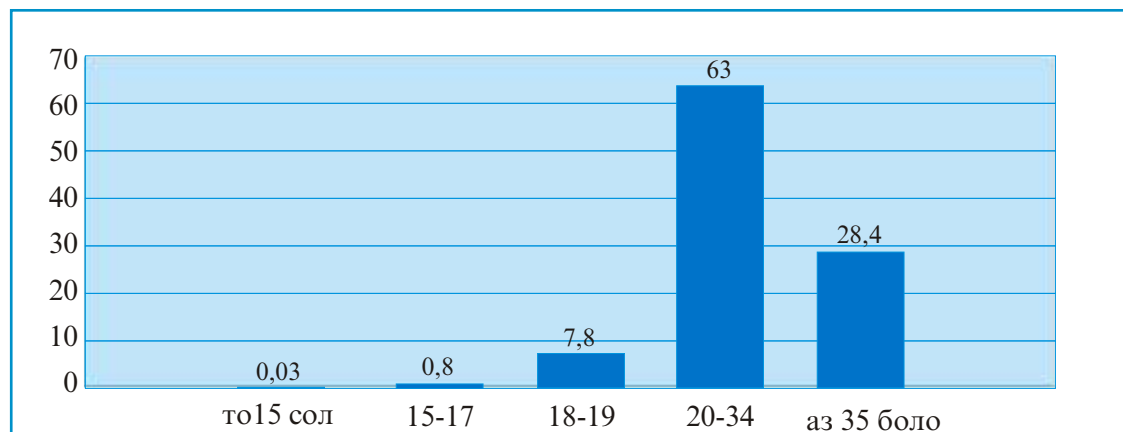
Афзоиши шумораи таваллуд дар хона (зиёда аз 40,7% мувофиқи ҷумҳурӣ ва мувофиқи минтақаҳо то 80%), масъалаи нигоҳубин дар давраи антенаталӣ, фарогирии нокифоя бо воситаҳои зидди ҳамл умуман мувофиқи Ҷумҳурии Тоҷикистон - 21,5%, аз ҷумла дар гурӯҳҳои мақсаднок (47,7%) ниҳоят ҷиддӣ мебошад. Дар соли 2002 дар ҷумҳурӣ хангоми таваллуд дар хона 11 нафар занон вафот намудаанд.

Дар мавриди кам шудани исқоти бақайдгирифташудаи ҳамл дар Тоҷикистон (ба ҳар 1000 зинда таваллудшудагон 88,5) шумораи он дар байни наврасон меафзояд ва ҳиссаи онҳо аз шумораи умумии ҳамл дар кишвар, ки ба фавти модарони ҷавон оварда мерасонад, 8,63 фоизро ташкил медиҳад.

Дар ҷумҳурӣ Барномаи солимии репродуктивӣ ва танзими оила татбиқ мегардад, вале занон бо воситаҳои зидди ҳамл, аз ҷумла дар давраи баъди таваллуд ва пас аз исқоти ҳамл пурра таъмин карда намешаванд.

Мувофиқи маълумоти «Санчиши фаврӣ» ин нишондиҳанда дар 6 моҳи соли 2000 аз маълумоти расмӣ 1,5 маротиба баланд буда, ба ҳар 1000 зинда таваллудшудагон 144,5 нафарро ташкил медиҳад.

Расми 17. Сатҳи исқоти ҳамл. (Синну соли пурсидашудагон, ки исқоти ҳамлро чун усули танзими оила истифода намудаанд, ба %)

Манбаъ: Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Далеле, ки исқоти ҳамл яке аз сабабҳои фавти модарон мебошад, бо воқифии нокифояи занон, аз ҷумла наврасон дар масъалаи танзими оила маънидод мегардад.

Тадқиқоти алоҳида нишон доданд, ки тановули хӯрок дар оила 61,29%, аз ҷумла хӯрокхӯрии кӯдакон 56,47% ҳамчун ғайриқаноатбахш арзёбӣ мегардад. Вазъияти вазнини мазкур ба ҳолати пасти молиявӣ иқтисодии аҳолии асосии Тоҷикистон нисбат дода мешавад.

Бинобар аз ҳудуди ҷумҳурӣ баромада рафтани духтурони акушер-гинеколог ва дояҳо шумораи онҳо сарфи назар аз тарбияи мутахассисон дар кишвар, ки ба сифати расонидани кӯмак, хусусан дар вилояти Хатлон ва ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ таъсир расонида натавонист, мутобиқан 130(12%) ва 2062 (68,0%) кам шудаанд.

Вобаста ба ин барои ҳадамоти кӯмак ба таваллуд тайёр кардани духтурони неонатолог, духтурон-генетикҳо, духтурон-лаборантҳо, рентгенологҳо, патоморфологҳо, инчунин дояву ҳамшираҳои тиббӣ зарур аст.

Барои дар Тоҷикистон кам кардани фавти модарон чӣ бояд кард?

- Беҳтар намудани тартиби хӯроки модарон, бо дарназардошти микронутриентҳо;
- Фароҳам овардани шароит барои татбиқи стратегияи СПЭП ва модарии беҳатар;
- Тақвияти дастрасӣ ва сифати кӯмаки антенаталӣ, ки ба солимии ҳомиладорон, беҳбудии ёрӣ аз ҳисоби беҳтар кардани таъминоти доруворӣ ва таҷҳизоти зарурӣ ҳангоми таваллудкунии модарони бемор ва аз ҷумла барои расонидани кӯмаки таъхирнопазир ба модарон ва кӯдакон мусоидат мекунад;

- Таҳияи Протоколҳои миллии клиникӣ оид ба пешбурди давраи таваллуд ва баъди таваллуд ва давраи навзодӣ;
- Зиёд намудани дастрасии кӯмаки таваллудхонаҳо дар мавриди таваллуд, дар шароити хона бошад таъмин кардани бехатарии онҳо;
- Мусоидат ба занон барои азхудкунии навғониҳои ҳаёт ва эҳсоси масъулият нисбат ба саломатии худ;
- Таъмини дастрасии васеи хизмати босифати солимии репродуктивӣ ва танзими оила ба аҳоли.

© Виктор Мело, ЮНОПС

ҲАДАФИ 6

**МУБОРИЗА БАР
ЗИДДИ ВИЧ/СПИД,
ТАБЛАРЗА ВА
БЕМОРИҲОИ ДИГАР**

ВАЗИФАИ 7

*ПАҲНШАВИИ ВИЧ/СПИД БОЗДОШТА, БА РАВИЯИ КАМШАВИИ
БЕМОРИҲО АСОС ГУЗОШТА ШАВАД.*

Оё Тоҷикистон Вазифаи 7-ро то соли 2015 иҷро карда метавонад?

Фаъолияти мутобиқ бо Нақшаи стратегии пешгирии таҳдиди паҳншавии ВИЧ/СПИД пешбинӣ менамояд, ки то соли 2015 ба миён овардани тамоюл ба оғози муътадилсозии вазъият *имконпазир аст*.

Вазъияти сирояти ВИЧ дар Тоҷикистон босуръат коҳиш меёбад. Дар ду соли охир сатҳи сирояти ВИЧ дар муқоиса бо шумораи умумии ҳодисаҳои ба қайдгирифташуда аз лаҳзаи оғози бақайдгирии расмӣ дар муддати даҳ сол зиёда аз 7 маротиба афзуд.

Чадвали 5. Шумораи ҳодисаҳои расман ба қайдгирифташудаи ВИЧ

1990	1991	1992-1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003 3 моҳ
-	2	-	1	1	-	7	34	30	17

Манбаъ: Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Зимнан рақамҳои мутлақ ҳамоно паст буда, вазъияти воқеиро инъикос намекунанд, зеро бинобар мушкилоти иқтисодӣ дар кишвар имкониятҳои таҳлили сирояти ВИЧ ва миқдори тадқиқоти дар 5 соли охир анҷомдодашуда ба ҳисоби миёна дар як сол 15 ҳазор кам шудааст ва назорати эпидемиологӣ мунтазам пеш бурда намешавад.

Ҳукумат ва донорҳои байналмилалӣ эътироф мекунанд, ки маълумоти расмӣ вазъиятро ба таври воқеӣ инъикос намекунад. Мувофиқи маълумоти санчидашуда шумораи воқеи сирояти ВИЧ аз маълумоти расмӣ 10 маротиба ва дар баъзе минтақаҳо бошад 20 маротиба баланд аст⁷. Аз шумораи умумии сироятшудагони ВИЧ 73% аз байни ПИН ба қайд гирифта шуда, зиёда аз 70 фоизро ҷавонони синни то 30-сола ташкил медиҳанд. 20% сироятшудагони ВИЧ дар муассисаҳои махсус (пенитсиарӣ) ба қайд гирифта шудаанд.

Роҳҳои асосии сирояти ВИЧ дар Тоҷикистон тавассути сӯзандору истифода бурдани маводи мухаддир мебошад. Аз соли 1996 инҷониб тавассути Тоҷикистон интиқол гардидани маводи мухаддир афзудааст, ки дар натиҷа зиёд шудани шумораи истеъмолкунандагони маводи мухаддир ба мушоҳида мерасад. Мувофиқи маълумоти арзёбии UNODC (2002) шумораи истеъмолкунандагони маводи мухаддир тахминан 45-55 ҳазор нафар буда, 80% афъюн, асосан героинро истифода мебаранд ва 70% онҳо маводи мухаддирро бо сӯзандору истеъмол мекунанд.

Вазъиятро афзоиши шумораи шахсоне, ки хизмати шахвонӣ мерасонанд, беэътиноӣ ба бехатарии шахвоният, хизматрасонии хавфноки тиббӣ, муҳочирати аҳоли, сатҳи пасти маълумоти аҳоли, хусусан ҷавонон, ки аз аҳолии умумӣ 60 фоизро ташкил медиҳанд, коҳиш медиҳанд.

Мувофиқи арзёбӣ шумораи заноне, ки хизмати шахвонӣ мерасонанд, 5000 нафарро ташкил медиҳад ва ҳар яке аз онҳо бо шахсони гуногун дар як сол қариб 1000 маротиба алоқаҳои шахвонӣ намудаанд.

Бинобар воситаҳои маҳдуд барои таъмини амнияти иҷроӣ амалҳои тиббӣ на ҳама вақт ба шароитҳои риоя карда мешаванд. Аз ҳамин сабаб таъботи ВИЧ/СПИД бо доруҳои зиддивирӯсӣ ба ҷо оварда намешавад.

Мувофиқи маълумоти Вазорати меҳнат ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон шумораи муҳочирон қариб 210 ҳазор нафарро (тибқи маълумоти ИОМ қариб 500 ҳазор нафарро) ташкил медиҳад, ки онҳо дар муқобили ВИЧ ниҳоят осебпазир мебошанд.

Ҳамин тариқ дар мамлакат барои паҳншавии сироят омилҳои воқеӣ мавҷуданд ва бо дарназардошти суръати густариши он дар кишварҳои ИДМ шумораи ҳодисаҳои сирояти ВИЧ солҳои наздик дар Тоҷикистон меафзояд ва ҳамин ки доираи сирояташ васеъ гардид, бақайдгирии он дар байни ҳомиладорон ва навзодон оғоз меёбад. Зиёда аз ин вақтҳои наздик дар Тоҷикистон бо дастгирии ташкилотҳои байналмилалӣ таҳлили лаборатории сирояти ВИЧ беҳтар хоҳад гашт, ки ба таъмини назорати эпидемиологӣ имконият медиҳад. Эҳтимол ин назорати эпидемиологӣ инчунин афзоиши босуръати ҳодисаҳои сирояти ВИЧ-ро дар гурӯҳҳои осебпазир нишон диҳад ва манбаи маълумоти воқеӣ гардад.

⁷ Нақшаи стратегияи пешгирии таҳдиди паҳншавии ВИЧ/СПИД дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи солҳои 2002-2005.

Проблемаи сирояти ВИЧ дар сатҳи баланди сиёсӣ эътироф гардидааст. Аз соли 1987 инҷониб дар мамлакат ташкили шабакаҳои муассисаҳои давлатии машғул бо проблемаи СПИД оғоз ёфта буд.

Аз соли 1997 дар мамлакат Кумитаи миллии бисёрбахша оид ба проблемаи сирояти ВИЧ фаъолият менамояд. Дар соли 2000 Ҳукумат оид ба проблемаҳои ВИЧСПИД Барномаи дуҷуми миллиро тасдиқ кард ва ҳоло дар бораи мубориза бар зидди ВИЧСПИД лоиҳаи қонуни нав, ки пешбурди корҳои пешгириро дар байни аҳоли, махсусан гурӯҳҳои суғуст беҳтар мегардонад, таҳия карда мешавад.

Соли 2002 Нақшаи стратегияи пешгирии таҳдиди паҳншавии ВИЧСПИД тасдиқ карда шудааст ва он ба пешгирии сирояти ВИЧ дар байни ҷавонон, ПИН, занон, ки хизмати шахвонӣ менамоянд, муҳоҷирон, хизматчиёни ҳарбӣ ва маҳкумшудагон, таъмини амнияти хуни донорӣ, пешгирии сирояти перинаталии ВИЧ нигаронида шудааст.

Аз рӯи баъзе ҷанбаҳои дар Нақша зикршуда бо дастгирии спонсорҳои СММСПИД ва дигар шарикони манфиатдор аллақай кор оғоз ёфтааст. Дар байни ПИН оид ба иваз намудани сӯзандорӯхо кор бурда мешавад. Татбиқи лоиҳаи кам кардани зарар, ки OSI-Tajikistan ва USAID дастгирӣ менамояд, лоиҳаи намунавӣ оид ба паст кардани хавф дар байни шахватпарастон бо дастгирии WHO ва барномаи омӯзиши ҳаёти тарзи солими ҷавонон бо дастгирии UNFPA ва UNICEF, инчунин дар байни маҳкумшудагон, муҳоҷирон ва дигар гурӯҳҳои суғуст пешбурди корҳои пешгирикунанда оғоз ёфтааст.

Бо мақсади дастгирии татбиқи Нақшаи стратегӣ Фонди глобалӣ дархости Тоҷикистонро оид ба мубориза бар зидди СПИД, бемориҳои сил ва табларза дар солҳои 2002-2005 ба маблағи умумии 2,4 миллион доллари ИМА дастгирӣ намуд.

Агар тадбирҳои пешгирикунандаи зикршуда ба таври самарабахш ва дар мӯҳлати кӯтоҳ иҷро карда шаванд, он гоҳ аз соли 2015 ба мақсади қатъ сохтан ва паҳн нагардидани ВИЧСПИД ва ба оғози ташаккули равияи камшавии беморӣ ноил шудан мумкин аст.

Аммо бо дарназардошти омилҳои зиёди хавф ва таҷрибаи дигар кишварҳои ИДМ хатари воқеие мавҷуд аст, ки агар Ҳукумат, шахрвандони Тоҷикистон ва ҷомеаи байналмилалӣ ба ин проблема тавачҷӯхи зарурӣ зоҳир накунад, сирояти ВИЧСПИД аз таҳти назорат мебарояд.

ВАЗИФАИ 8

ПАҲНШАВИИ ТАБЛАРЗА ВА ДИГАР БЕМОРИҲОИ АСОСӢ БОЗДОШТА, БА РАВИЯИ КАМШАВИИ ГИРИФТОРӢ БА БЕМОРИҲО АСОС ГУЗОШТА ШАВАД.

Оё Тоҷикистон то соли 2015 Вазифаи 8-ро иҷро карда метавонад?

Дар гумон аст. Дар айни замон дар бораи паҳншавии табларза иттилои дақиқ вучуд надорад, аммо нишондиҳандаҳо мавҷудияти доимии касалиҳои сироятиро дар минтақаҳои калони кишвар пешбинӣ менамоянд. Бе сармоягузориҳои васеи ҷорабинҳои мубориза бар зидди табларза вазифаи мазкур иҷро нахоҳад шуд.

Дар давраи Иттиҳоди Шӯравӣ мавҷудияти доимии касалиҳои сироятӣ дар Тоҷикистон решакан карда шуда буд. Аз соли 1992 сар карда, бемории табларза хусусияти доимӣ гирифт ва то соли 1997 қариб 30.000 ҳодисаҳои ба табларза гирифтورشавӣ расман ба қайд гирифта шуд. Сабабҳои асосии афзоиши бемории табларза соли 1992 ба қаламрави Давлати Исломии Афғонистон ба воситаи сарҳад ба минтақаи сирояти доимӣ ҳичрат намудани аҳоли ва ба маҳали истиқомати худ, ки қаблан аз табларза озод буд, баргаштани онҳо буд. Дар баробари ин тадбирҳои зиддитабларза пурра қатъ гардида, фаъолияти шабакаҳои умумӣ ва махсуси соҳаи тандурустӣ суст шуда, амали дар наздикии маҳалҳои аҳолинишини кишт намудани шолӣ васеъ гардид ва тадбирҳои тоза кардани шабакаҳои обёрикунанда коҳиш ёфтуд дар натиҷа ба ташкил ёфтани кӯлҳо, ки барои тухмгузорию хомӯшакҳо паҳнкунандагонӣ табларза ҷои мусоид аст, оварда расонд.

Аксарияти ҳодисаҳои бемории табларза дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шакли душвори табларза *P. vivax* зоҳир гардидааст, вале бо оқибати бузурги марговар афзоиши ҳодисаҳои табларзаи тропикии *P. falciparum* ташвиши ҷиддиро ба миён меорад. Илова ба ин, тадқиқот баланд гардидани қобилияти муқовиматро нисбат ба усулҳои анъанавии муолиҷа дар мавриди табларзаи тропикӣ ошкор кард.

Дар айни замон табларза дар аксарияти ноҳияҳои мамлакат, хусусан дар он ноҳияҳои, ки бо Афғонистон ҳамсарҳад аст, хусусияти доимӣ гирифтааст. Дар ноҳияҳои мазкур аксарияти ҳолатҳои беморӣ беаломат мебошанд ва аз ин рӯ беморон намедонанд, ки онҳо сироят ёфтаанд ва аз муоина нагузашта, табобат намегиранд. Ин ба натиҷаҳои омори расмӣ таъсир мерасонад, зеро аз қайд танҳо он бемороне мегузаранд, ки ташхисашон дар лабораторияҳои натиҷаҳои мусбат додаанд.

Дар мамлакат бархурдорӣ аз муассисаҳои, ки вобаста ба ташхис ва муолиҷа хизмати босифат мерасонанд, беҳтар мегардад, вале ҳангоми муроҷиат ба муассисаҳои расмӣ хароҷоти мустақим ва ғайримустақим, ки беморон ба зимма доранд, ба он оварда мерасонад, ки онҳо бо ёрии дорувори аз бозорҳои маҳаллӣ бе ягон назорати тиббӣ харидашон худро муолиҷа намоянд.

Харитаи зерин фоизи таносуби ҳолатҳои бемории табларзаи расман ба қайдгирифташударо дар мамлакат дар соли гузашта нишон медиҳад. Бояд зикр намуд, ки вазъияти нави инкишофёбандаи эпидемиологӣ дар қисматҳои тағйирёбандаи шимолӣ кишвар, хусусан дар ноҳияҳои наздисарҳадии Ўзбекистон ва Қирғизистон дар водии Фарғона ҷой дорад.

Ноҳияҳои паҳншавии бемории табларза дар соли 2002

Тадқиқоти дар соли 2001 гузаронидаи ТУТ ва Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон ошкор намуданд, ки дар байни аҳоли дар маҳалҳои лоиҳавии аҳолинишини ноҳияи Колхозобод, ки қариб 3000 нафар одамон муоина карда шудаанд, индекси паразитарӣ қариб 10 фоизро ташкил медиҳад. Тадқиқоти мазкур собит намуд, ки аксарияти беморони табларза паҳнқунандагони беаломати *P. vivax* ва *P. falciparum* мебошанд.

Соли 2002 дар мамлакат мувофиқи маълумоти расмӣ 6160 ҳолати бемории табларза ба қайд гирифта шудааст, ки аз онҳо 509-тропикӣ буда, нисбат ба соли 2001 камтар аст. Паҳншавии *P. vivax* ва *P. falciparum* дар ҷумҳурӣ аз маълумоти омори расмӣ каме бештар мебошад. Мувофиқи арзёбии мутахассисони ТУТ сатҳи пешбинишудаи бемории табларза дар вилояти Хатлон бо аҳолии 2,2 млн. нафара метавонад аз 150.000 то 250.000 нафар беморони табларзаи дорои аломат ва беаломатро ташкил диҳад. Рақамҳои умумӣ дар мамлакат метавонад аз 300.000 то ба 400.000 нафар расад. Шумораи беморҳои *P. falciparum* метавонад дар кишвар аз 30.000 то ба 50.000 ҳолатҳо расад.

Чорабиниҳои дар мамлакат дар давоми солҳои охир бар зидди бемории табларза гузаронидашуда тадбирҳои таъбаотию пешгирикунанда, коркарди инсектисидии дохилихонагии таъсири боқимонда, тадбирҳои зиддикирмӣ, муолиҷаи байнимавсимии пешгирикунандаи аҳолии ноҳияҳои бо промахин сироятшуда, бо хлорохин муолиҷа кардани аҳолии ноҳияҳои, ки дар онҳо сатҳи бемории табларзаи тропикӣ баланд аст, тарбияи кадрҳо ва корҳои санитарӣ фаҳмондадиҳиро дар бар гирифтанд. Илова ба ин дар бораи ба аҳолии зарардида додани пашшахонаҳо тадбирҳо андешида шуданд.

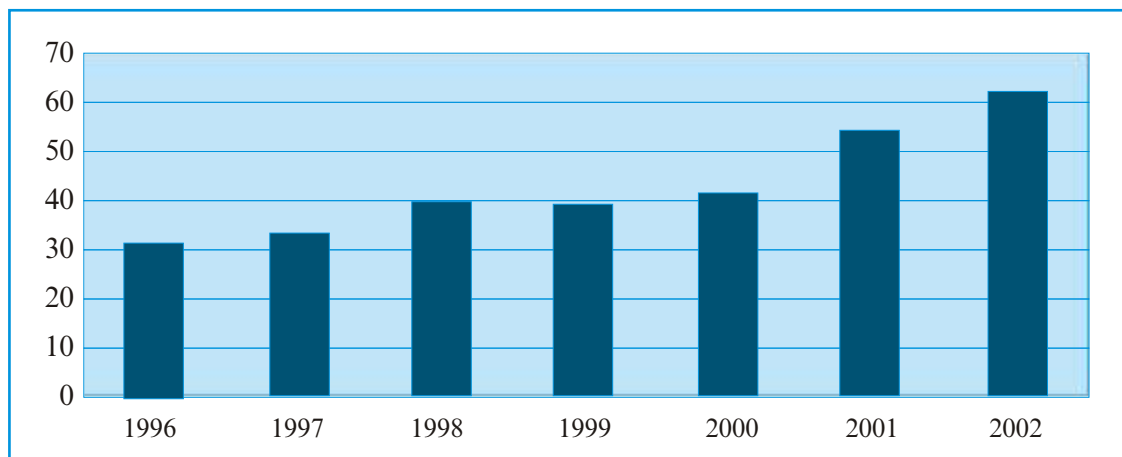
Вазият ва масъалаҳои мубориза бо табларзаро метавон ба таври зӣл арзёбӣ намуд:

- Маҳдуд кардани сирояти бошиддати бемории табларза дар минтақаҳои сарҳадии Афғонистону Тоҷикистон, ки сифат ва бархурдорӣ аз ёрии тиббию санитарӣ нокифоя боқӣ мемонад;
- Маҳдудияти имкониятҳо барои гузаронидани ташҳиси пешакӣ ва муолиҷаи қатъии табларза, хусусан дар маҳалҳо;
- Нокифоягии инсектисидҳо ва маҳдудияти гузаронидани чорабиниҳои зиддикирмӣ;
- Суғур будани низоми назорати эпидемиологӣ аз болои табларза;
- Воқифии нокифояи аҳоли аз пешгирии бемории табларза;
- Маҳдудияти захираҳои молиявӣ барои дар мамлакат гузаронидани чорабиниҳои мубориза бар зидди бемории табларза;
- Устувории барангезандаи инкишофёбандаи шакли тропикии табларза нисбат ба доруҳои зиддитабларза.

Вазӣ сирояти бемории сил дар Тоҷикистон дар солҳои 2003-2015

Проблемаи касалии сил дар мамлакат яке аз масъалаҳои ташвишвар мебошад. Дар муқоиса бо соли 1996 нишондиҳандаи бемории сил соли 2002 зиёда аз 2 маротиба афзуда, ба ҷои 32,6 ба ҳар 100.000 нафар 63,7 нафарро ташкил дод. Фақат аз бемории сил дар соли 1992 ба ҳар 100.000 нафар 3,0, нафар соли 2002 бошад 9,7 нафарро ташкил дод.

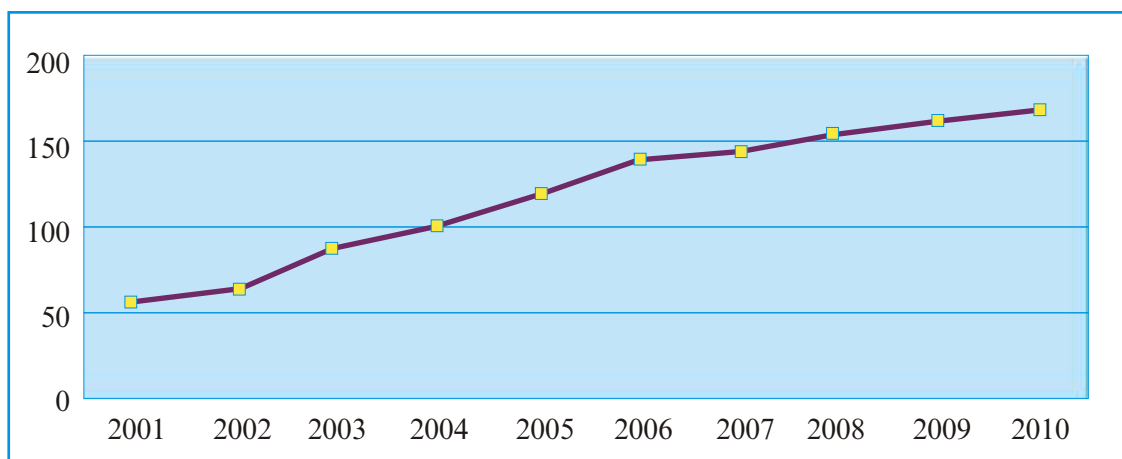
Расми 18. Шумораи беморони ба қайд гирифташудаи сил (дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 1996-2002)

Манбаъ: Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Зимнан маълумоти ғайримустақим аз паҳншавии зиёди бемории сил шаҳодат медиҳад. Мутахассисон афзоиши бемории ба қайд гирифташавандаи силро то соли 2010 ба ҳар 100.000 аҳоли то ба 160 нафар пешбинӣ менамоянд.

Расми 19. Дурнамои бемории сил (дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2010)

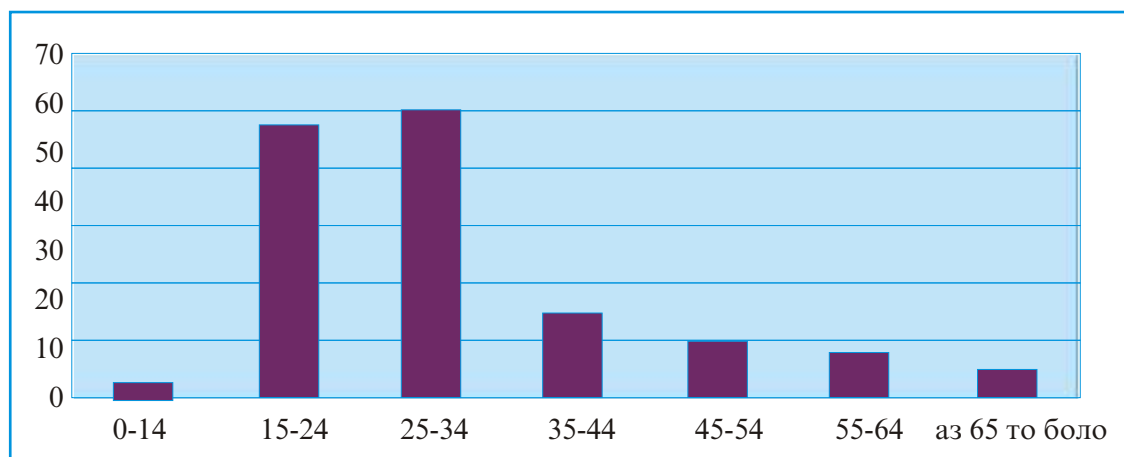
Манбаъ: Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Сабабҳои асосии вазъи ногувори эпидемиологӣ оид ба бемории сил камбизоатӣ, бекорӣ афзуншаванда, офатҳои табиӣ, афзоиши шумораи беморҳои сироятӣ, таъминоти пасти кадрҳо, норасоии доруҳои зидди бемории сил ва воситаҳои ташхис мебошанд.

Соли 2002 Ҳукумати мамлакат «Барномаи мубориза бар зидди бемории сил дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2003-2010»-ро тасдиқ намуд. Асоси барномаи мазкур мувофиқи тавсияҳои ТУТ бо дастгирии созмонҳои байналмилалӣ татбиқи стратегияи ДОТС мебошад. Ду ноҳияи намунавӣ ш. Душанбе ва ноҳияи Ленин муайян шуданд. Татбиқи давра ба давраи стратегияи ДОТС аз моҳи июли соли 2002 дар ш.

Душанбе оғоз гардидааст, ки бемории ба қайдгирифташавандаи сил ба ҳар 100.000 нафар аҳоли аз 64,3 нафари соли 2001 дар соли 2002 то ба 82,0 нафар афзуд. Дар байни бемории ошкоргардидаи сил 65,3% гурӯҳи синни 15-34-сола, 7,3% беморон дорои шакли суддабанду ковокидори (фиброзно кавернозный) сил буда, 10% ҳамаи кӯдакони бемори ошкоршуда паҳнкунандагони бактерия мебошанд. Мувофиқи ҳисоби коршиносони ТУТ дар асоси нишондиҳандаҳои ғайримустақим бемории сил дар мамлакат ба ҳар 100.000 нафар 127.3 нафарро ташкил дод.

**Расми 20. Бемории сил дар байни гурӯҳҳои синну соли гуногун.
(Дар шаҳри Душанбе дар соли 2002.)**

Манбаъ: Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар айни замон стратегияи ДОТС 13% аҳолии мамлакатро фаро гирифтааст. То соли 2005 ба нақша гирифта шудааст, ки стратегияи ДОТС 100% аҳолиро фаро мегирад.

Барои ин зарур аст:

- Ошкор намудани 70% ҳолатҳои шакли сирояткунандаи бемории сили шуш барои паст кардани сатҳи сироят;
- Таъминоти 100-фоизаи доруҳои зидди бемории сил ва истифодаи самарабахши онҳо;
- Ташкил ва таҷҳизонидани шабакаҳои лабораторӣ чихати бо лаборатория референси ҷумҳуриявӣ ташҳиси бемории сил.

Дар натиҷаи татбиқи ДОТС дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2015:

- Ноил шудан ба таъобати 80% беморони бори аввал ошкоршуда (85.000 нафар);
- 98% бо эмкунӣ фарогирии кӯдакони то 1-сола, 100% бо воситаҳои пешгирикунандаи химиявӣ фарогирии тамоми кӯдакони синни то 6-сола аз манбаъҳои сироят;
- боздоштани афзоиш ва паст кардани сатҳи бемории сил;
- кам кардани фавти беморони сил;
- беҳтар намудан ва тақвият додани назорати эпидемиологӣ.

**Ҷадвали 6. Нишондиҳандаҳои бемориҳои сирояткунанда дар солҳои 1995-2002
(ба ҳар 100.000 нафари аҳоли)**

Номи бемориҳои Сирояти	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Домана	26,6	213,2	491,1	168,6	114,4	70,8	53,6	52,2
Исҳоли хунин	147,6	89,6	81,0	62,1	60,9	42,4	33,3	35,4
Маҷмуи бемориҳои дарунравӣ	845,0	663,5	893,1	984,3	1198,7	1366,2	1152,0	1045,6
Зардпарвин	348,6	139,1	274,1	119,8	161,2	158,1	149,0	130,3
Сӯхтанӣ	1,7	1,9	1,3	4,8	2,4	5,4	2,5	2,6
Брутселез	4,7	4,3	2,6	3,3	8,2	13,6	12,4	17,9

Манбаъ: Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Таҳлили бемориҳои сироятӣ дар ҷумҳурӣ нишон дод, ки солҳои охир дар муқоиса бо солҳои 1997-2000 кам шудани баъзе бемориҳои сироятии бо воситаи об гузаранда (табларза, исҳоли хунин, маҷмуи бемориҳои дарунравӣ, гепатити вирусӣ) мушоҳида мегардад, вале он ҳанӯз дар сатҳи баланд қарор дорад.

Сабабҳои асосии афзоиши ин бемориҳо таъминоти нокифояи аҳоли бо оби хушсифати нӯшокӣ мебошад.

Дар солҳои 1990-1991 таъминоти аҳолии ҷумҳурӣ бо оби нӯшокӣ 63%, дар соли 2002 56,3%, дар деҳот 30-35 фоизро ташкил медед. Бояд зикр намуд, ки вазъият сол то сол бад мешавад.

Сабаби дигари афзоиши бемориҳои сироятӣ дар он аст, ки аз тарафи аҳоли, корхона, ташкилотҳои давлатӣ ва хусусӣ дар қарибии манбаҳои об (дарёҳо, каналу чӯйборҳо) сохтмони ҳоҷатхонаҳои рӯйхавлигӣ, оғилхонаву мурғхонаҳо, ки сарчашмаи ифлосшавии оби нӯшокӣ мебошанд, ба мушоҳида мерасад.

Дар деҳот зиёда аз 100 хатҳои обгузар амал намекунанд, вазъият боз бо он мураккаб мегардад, ки дар давраи зимистон аҳоли дар як шабонарӯз ҳамагӣ 5-6 соат бо қувваи барқ таъмин карда мешавад ва мутобикан аҳоли бо оби водопровод ба таври нокифоя таъмин карда мешаванд ва онҳо маҷбуранд аз оби бадсифати чӯю каналҳо, ки аз ҷиҳати эпидемиологӣ хавфнок мебошад, истифода намоянд.

Аҳоли аз 698 хатҳои обгузар, ки 105 адади онҳо обро аз дарёву каналҳо, чашмаҳо бе тозакунии пешакӣ ва безаргардонӣ мегиранд, бо об таъмин карда мешаванд. Бояд зикр намуд, ки 41,4% (272) хатҳои обгузор ба талаботи санитарияу гигиенӣ ҷавобгӯ нест. Дар 104 (15,8%) хатҳои обгузар минтақаи санитарияу ҳифз вучуд надорад. Дар 261 (39,7%) хатҳои обгузар безаргардонии (ҳамроҳкунии хлор) об ба ҷо оварда намешавад.

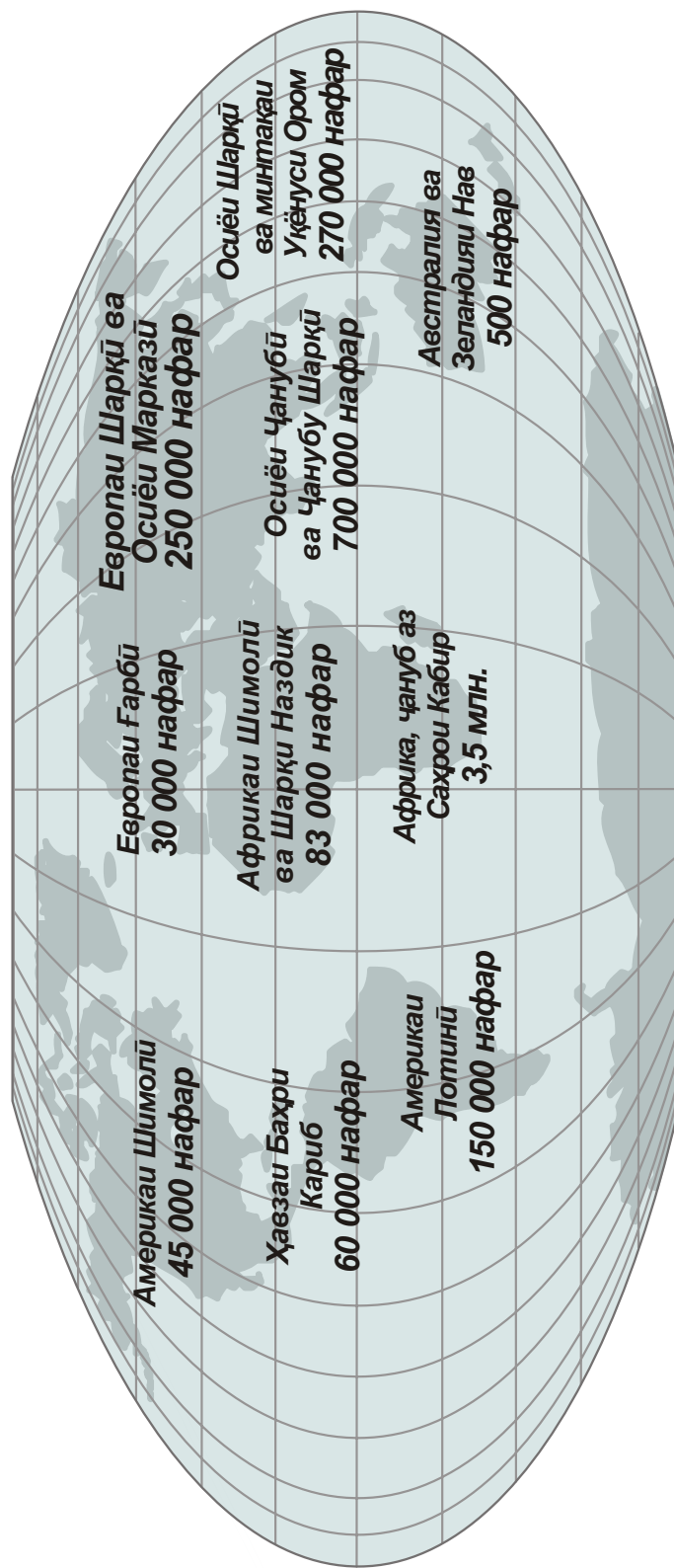
Аз шумораи умумии намунаи таҳқиқшудаи оби нӯшокӣ 30,2% аз рӯи нишондиҳандаҳои бактериологӣ ба талаботи ГОСТ-и «Оби нӯшокӣ» мувофиқат накард.

Сабаби асосии афзоиши бемории сӯхтанӣ ва брутселёз сатҳи нокифояи бо ваксинатсия фарогирии чорвои хурду калон дар бахши ҷамъиятӣ ва хусусӣ мебошад.

Соли 2001 дар мамлакат 15 ҳолати бемории табларзаи исҳоли, аз онҳо 14 ҳолат дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон ба қайд гирифта шуда буд. Дар соли 2002 бошад 12 ҳолати беморӣ, аз онҳо 10 беморӣ боз дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон ба қайд гирифта шуд.

Миқдори ҳисобшудаи ҳодисаҳои нави сирояти ВИЧ дар байни калонсолон ва кӯдакон дар соли 2002

Ҷамағӣ: 5 миллион нафар

ҲАДАФИ 7

ТАЪМИНИ УСТУВОРИИ ЭКОЛОГӢ

«... зарурати таҳияи нақшаҳои миллӣ ва маҳаллии фаъолият оид ба гузаштан ба рушди устувори Ҷумҳурии Тоҷикистон..., ки ба таҳлили муфассали вазъият, захираҳои миллӣ ва афзалияти ҳалли вазифаҳои иҷтимоиву иқтисодӣ нигаронида шудаанд, ногузир гардид».

Ҳисоботи миллӣ оид ба Рушди устувор «Рио+10»

ВАЗИФАИ 9

ПРИНЦИПҲОИ РУШДИ УСТУВОР БА СТРАТЕГИЯ ВА БАРНОМАҲОИ МИЛЛӢ ДОХИЛ КАРДА, РАВАНДИ НОБУДШАВИИ ЗАХИРАҲОИ ТАБИӢ БОЗДОШТА ШАВАД.

Оё Тоҷикистон то соли 2015 Вазифаи 9-ро иҷро карда метавонад?

Эҳтимол вазифаи мазкур *иҷро гардад*. Дар соли 2002 Комиссияи миллӣ оид ба рушди устувор, ки соли 1998 таъсис ёфтааст, дар бораи пешрафти Тоҷикистон аз вақти гузаронидани РиО-92 тадқиқот гузаронд. Ҳамаи нақшаҳои миллӣ ва барномаҳо мутобиқи принципҳои рушди устувор таҳқиқ шуданд ва ба сиёсатшиносони миллии дахлдор тавсияҳои мушаххас дода шуда буданд. Стратегияи миллӣ оид ба тағйирёбии иқлим ва нигоҳдории гуногунрангии биологӣ барои ҳалли масъалаҳои экологӣ бо таъя ба паст кардани сатҳи камбизоатӣ ва рушди иқтисодӣ нақшаи ҳамгироишударо таҳия намуд.

Устувори рушди инсон на танҳо аз инкишофи иқтисодӣ, балки аз вазъи муҳити атроф, боз як захирае, ки барои ҳама, хусусан ба камбизоатон зарур аст, вобаста мебошад, чунки барои онҳо манбаи воситаи рӯзгузаронӣ ба шумор меравад. Коҳиш ёфтани шароити экологӣ ва истифодаи аз ҳад зиёди захираҳои табиӣ инкишофи иқтисодиро бозмедорад ва ба аҳоли таҳдиди чиддиро ба миён меорад. Вобаста ба ин проблемаҳои зерин имрӯз барои мамлакат ниҳоят чиддӣ мебошанд.

Таназзули замин. Ба як сокини Тоҷикистон ба ҳисоби миёна 0,8 га киштзор рост меояд, ҳаҷми замини обӣ ба ҳар сари аҳоли дар даҳсолаи охир аз 0,11 то 0,09 га кам шуд. Ҳамин тариқ ҳар сол қариб 50 ҳазор га замини киштбоб, ки тахминан 1% тамоми киштзорро ташкил медиҳад, дучори дараҷаҳои гуногуни биёбоншавӣ мегардад. Ҳамзамон зиёда аз 30% замини кишт ба эрозия дучор мешавад. Ҳамаи ин ба он оварда расондааст, ки дар айни замон аллақай 87 ҳазор га замин дар ҳолати ғайриқаноатбахши мелиоративӣ қарор дорад.

Ифлосшавии иншооти обӣ. Дар Тоҷикистон ҷоришавии солони оби ҳавзаи Баҳри Арал 55,4%-ро ташкил медиҳад. Захираи обҳои болоӣ 64 км³-ро ташкил медиҳанд. Дар пирияхҳо 845 км³ оби тоза мавҷуд буда, захираи оби тозаи зеризаминии нӯшоқӣ 18,7 км³ арзёбӣ мегардад. Дар қўлҳои Тоҷикистон зиёда аз 46 км³ об мавҷуд аст, ки аз он 20 км³ оби тоза мебошад.

Ифлосшавии иншооти оби рӯизаминӣ аз соли 1992 бо азоти умумӣ, нитратҳо, металлустидҳои вазнин ба камшавӣ тамоюл дорад, ки ин ба кам шудани истеъмоли нуриҳои маъданӣ, пеститсидҳо ва пастравии истеҳсолоти саноатӣ кишоварзӣ вобаста аст. Партови обҳои ифлоси саноатӣ аз 138,6 млн. м³ соли 1990 дар соли 2000 то 108,2 млн. м³ кам шуд, мутобиқан партови оби ифлоси тозакарданаи 59% - аз 6,96 млн. м³ то 2,86 млн. м³ кам гардид.

Идораи партовҳо. Ҳаҷми партовҳои технологӣ, ки дар партовгоҳҳои махсус мавҷуданд, зиёда аз 200 млн. тоннаро ташкил медиҳад. Ҷамъшавии партовҳои дурушти маишӣ (ПДМ), ки ба ҳиссаи онҳо аз ҳаҷми умумӣ 17% партовҳои дурушт рост меояд, мувофиқи маълумот дар ҷумҳурӣ дар як сол 3 млн тоннаро ташкил медиҳад. Қисми асосии онҳо дар 50 партовгоҳҳо (зиёда аз 300 га замин) бетартибона партофта мешаванд ва танҳо 5 партовгоҳ назорат мегардад.

Дар мамлакат вобаста ба нигоҳдорӣ ва истифодаи партовҳои радиоактивӣ, ки дар 11 партовгоҳҳо ҷой дода шудаанд ва ҳаҷми умумии онҳо қариб 170 млн. тоннаро ташкил медиҳанд, проблемаҳои калон вучуд доранд. Воқеан ҳамаи партовгоҳҳо ва майдонҳои хокгардон барои муҳити табиӣ ва аҳоли, ки дар ҳудуди наздиктарин истиқомат доранд, хавфи калонро ба миён овардаанд.

Талафоти гуногунрангии биологӣ. Таъсири антропогенӣ ба муҳити табиӣ ба нобудшавии комплекси пурраи туқайҳо, кам шудани майдони чангалҳо, паст гардидани ҳосилнокии чарогоҳҳо, вайрон шудани қабати хок ва ба кам гардидани ҳосилхезӣ оварда расонд. Дар айни замон 226 намуди растаниҳо ва 126 намуди ҳайвоноти нодир таҳти хавфи нобудшавӣ қарор доранд.

Ҳиссаи ҳудуди чангалзор

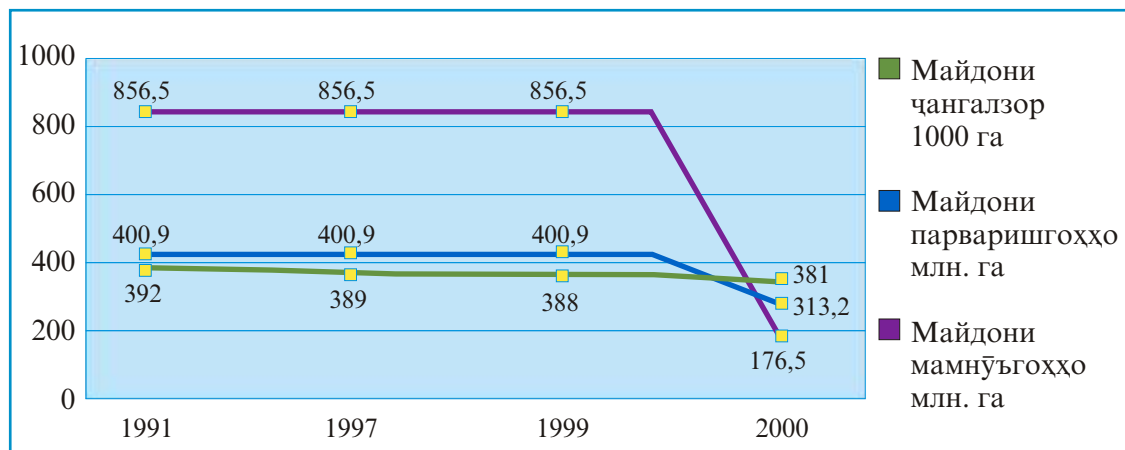
Дар мавриди зиёд шудани майдонҳои фонди замини Тоҷикистон майдонҳои чангалпӯш воқеан бетағйир монданд. Олами наботот бо 268 намуди дарахтон ва буттаҳо арзёбӣ мегардад. Чангалзори ҳудуд ба ҷои 12% меъёри барои шароити кӯҳсор муайяншуда 3%-ро ташкил медиҳад. Ҳамзамон дар давраи солҳои 1992-2002 ба ҳисоби миёна 12-15% паст шудани ҳосилнокии чангалҳо зикр мегардад, ки ин пеш аз ҳама ба таври ғайриқонунӣ худсарона буридани чангал, кам шудани зичии он ва аз ҳад зиёд чаронидани чорво вобаста аст.

Қитъаҳои, ки дар онҳо гуногунрангии биологӣ нигоҳ дошта мешаванд:

Дурнамои ноилшавӣ: Эҳтимолият зиёд аст.

Барои ҳифзи набототу ҳайвонот ва низоми экологии онҳо дар шароити табиат дар Тоҷикистон 4 мамнӯъгоҳ, 14 парваришгоҳ ва 2 Боғи милли амал мекунад. Соли 2002 майдони умумии ҳудуди ҳифзшавандаи махсус қариб 3 млн. гектарро ташкил дод.

Расми 21. Суръати тағйирёбии майдонҳои чангал ва ҳудуди табиӣ махсус ҳифзшаванда (дар солҳои 1991-2000)

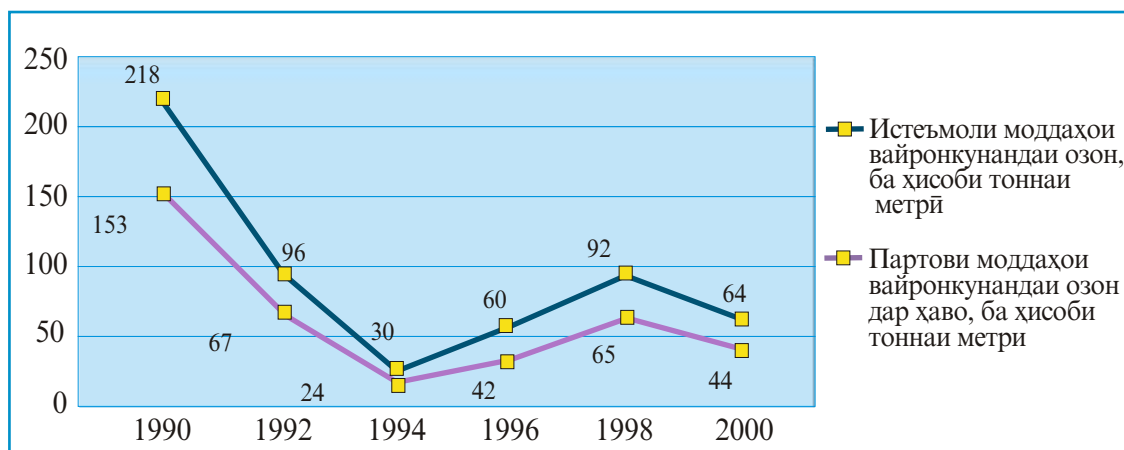
Манбаъ: ИИХЧ «Тоҷикчангал»

Ифлосшавии муҳити ҳаво. Дар давраи аз соли 1990 то 2000 партовҳои моддаҳои ифлоскунанда аз манбаъҳои доимӣ аз 115,4 ҳазор тоннаи соли 1990 аз он қариб 70% ба Заводи алюминийи Тоҷикистон рост меояд. Соли 2000 партови моддаҳои зараровар ба ҳар сари аҳоли 0,015 тонна/солро ташкил дод.

Аз воситаҳои нақлиёти автомобилӣ ба муҳити ҳаво хорич гардидани моддаҳои зараровар соли 2000 аз ҳаҷми умумии партовҳо 73% (79 ҳазор тонна)-ро ташкил дод. Бештар муҳити ҳавои шаҳрҳои Душанбе ва Қӯрғонтеппа дучори ифлосӣ мегарданд. Ифлосшавии атмосфераи ин шаҳрҳо аз ҳисоби партовҳои корхонаҳои саноатӣ, нақлиёти автомобилӣ, кам гардидани майдонҳои дарахтон ва сатҳи баланди ғубори чанголуди табиӣ ба миён меояд. Соли 1998 партови гази ангидриди карбон ба ҳар сари аҳоли 0,3 тоннаро ташкил дод, ки ин аз кишварҳои аъзои Созмони ҳамкории иқтисодӣ ва рушд (11 тонна/одам) 36 маротиба камтар мебошад.

Иҷрои Барномаи миллӣ оид ба қатъ намудани истифодаи моддаҳои вайронкунандаи озон на танҳо ба нигоҳ доштани қабати озон, балки ба пешгирии чараёни гармшавии глобалӣ мусоидат мекунад. Дар даҳсолаи гузашта истеъмоли моддаҳои вайронкунандаи озон 6,3 маротиба кам шуд. Истеъмоли моддаҳои вайронкунандаи озон ба ҳар сари аҳолии соли 1992 0,017 кг., дар соли 2002 бошад 0,002 килограммро ташкил дода буд.

Расми 22. Истеъмол ва партови моддаҳои вайронкунандаи озон (дар ҳаво дар солҳои 1990-2000)

Манбаъ: Вазорати ҳифзи табиати Ҷумҳурии Тоҷикистон

Моддаҳои вайронкунандаи озон дар Тоҷикистон истехсол карда намешавад, вале онҳо дар заводи яхдонҳои «Помир»-и Душанбе (фрион-12 ва фрион-22) барои яхдонҳо ва кондиционерҳо ҳамчун воситаҳои хунуккунанда, инчунин ба сифати моддаҳои тамйизкунанда (метил бромид) истифода мегарданд.

Мушкилоти асосӣ кадомҳоянд?

- Ҳамгирии сусти сиёсати ҳифзи муҳити зист дар сиёсати умумии миллии рушд;
- Такмил наёфтани низоми санчиши ифлосшавии муҳити зист. Дар ин бобат ташкил намудани маҳзани маълумот зарур аст, ки метавонад ба сохторҳои давлатӣ ва ғайридавлатӣ дар қабули қарори самарабахш барои ноилшавӣ ба натиҷаҳои ниҳоят мусбӣ ёрӣ расонад.
- Ширкати сусти ҷомеа дар муайян намудани афзалиятҳо ва интиҳоби чораҳои амалӣ дар ҳалли проблемаҳои ҳифзи муҳити зист ва ташҳиси экологӣ;
- Бархурдории сусти ҷомеа аз иттилооти экологӣ;
- Низоми сусти татбиқи санадҳои меъёрию ҳуқуқии ҳифзи табиат;
- Вучуд надоштани механизмҳои иқтисодии ҳавасмандсозии субъектҳои хоҷагидор;
- Ноустувории иқтисодии корхонаҳое, ки барои пешбурди назорат ба сифати муҳити табиӣ масъуланд;
- Маълумоти нокифояи экологӣ ва тарбияи аҳоли;
- Вучуд надоштани маблағгузории мувофиқ барои чорабиниҳои ҳифзи табиат;
- Номукаммалии системаи пешгунии офатҳои табиӣ, вучуд надоштани системаи омодагӣ ва пешгирии оқибатҳои офатҳои табиӣ дар сатҳи миллӣ ва минтақавӣ.

Дар Тоҷикистон вобаста ба ҳифзи муҳити зист чӣ гуна корҳо анҷом дода мешаванд?

Барои ҳалли масъалаҳои ҳифзи табиат, истифодаи оқилонаи захираҳои табиӣ ва таъмини рушди устувор аз ҷониби Ҳукумати мамлакат як қатор ҳуҷҷатҳои қонунгузорӣ ва меъёрию ҳуқуқӣ, барномаҳо ва консепсияҳо, аз ҷумла як қатор қонунҳо, кодексҳои замин ва об, Барномаи давлатии экологӣ дар давраи солҳои 1998-2000, Нақшаи миллии фаъолият оид ба беҳдошти муҳити зист, Барномаҳои миллии «Оби тоза ва санитария», оид ба қатъ намудани истифодаи моддаҳои вайронкунандаи озон, оид ба мубориза бар зидди биёбоншавӣ, оид ба паст намудани оқибатҳои тағйирёбии иқлим, инчунин Барномаи давлатии маърифат ва тарбияи экологии аҳоли таҳия ва қабул карда шудаанд.

Тоҷикистон бо созмонҳои гуногуни байналмилалӣ ҳамкорӣ намуда, дар таҳияи ташаббусҳои минтақавӣ ва минтақаҳои ғайриасосӣ фаъолона иштирок менамояд. Тоҷикистон доир ба проблемаҳои муҳити зист ва рушди устувор 10 конвенсия, як протокол ва 5 созишнома ба тасвиб расонида аз ҷониби онҳо гардид.

ММД ба воҳиди қувваи барқи истифодашуда (ивазкунандаи самарабахшии энергия)

Дурнамои ноилшавӣ: Душворичро

Проблемаҳои энергетикӣ солҳои охир имкониятҳои татбиқи барномаҳои рушди иқтисодиву иҷтимоиро таҳти шубҳа гузошта, дар таъмини рушди устувор оқибатҳои вазнинро ба миён оварданд.

Тоҷикистон дорои захираҳои начандон калони нафт ва газ мебошад, вале бо арзиши пасти аслии 0,4 сент барои як кВт\с захираҳои бузурги гидроэнергетикӣ дорад, ки метавонад дар рушди устувори иқтисодӣ нуктаи асосии интиқолдиханда гардад. Аммо сатҳи таъминоти аҳоли бо қувваи барқ дар давраи аз соли 1991 инҷониб хеле паст шудааст ва соли 2000 71 фоизро ташкил дод.

Ҷадвали 7. Қувваи барқ

Солҳо	Истехсоли қувваи барқ, млн. КВтг/соат	Истехсоли қувваи барқ ба ҳар сари аҳоли	ММД бо нархҳои ҳақиқӣ, млн. сомонӣ
1992	16822	3038,4	64,5
1993	17741	3183,2	707,1
1994	16982	3028,9	1786,5
1995	14768	2605,7	69,8
1996	14980	2611,9	308,5
1997	14005	2405,3	518,4
1998	14422	2428,5	1025,2
1999	15797	2605,0	1345,0
2000	14247	2302,2	1806,7

ВАЗИФАИ 10-11

ТО СОЛИ 2015 ҲИССАИ ОДАМОНЕ, КИ БА ОБИ ТОЗАИ НҶШОКӢ ДАСТРАСИ НАДОРАНД, ДУ БАРОБАР КАМ КАРДА ШАВАД. БА ТАВРИ НАЗАРРАС БЕҲТАР ШУДАНИ ЗИНДАГИИ ҲАДДИ АҚАЛ 100 МЛН. БОШАНДАГОНИ ХАРОБАҶО ТО СОЛИ 2020 ТАЪМИН КАРДА ШАВАД.

Вазифаҳои 10 ва 11 масъалаҳои ҷиддиро дар бар мегиранд ва иҷрои онҳо то соли 2015 *дар ғумон аст*. Мавҷудияти маҳалҳои харобро Ҳукумат эътироф намекунад ва доир ба тасниф ё омӯзиши вазъи кунунии маҳалҳои хароб ягон хел чорабиниҳо амалӣ намегарданд. Сифати об ва санитария ҳамчун масъалаи муҳим боқӣ мемонанд ва то вақте ки механизми самарабахши ҳамкориҳои тамоми тарафҳои манфиатдор дар соҳаи идоракунии захираҳои об (табақаҳо, бахши хусусӣ, ҳукумати маҳалӣ ва миллӣ) муқарар нагардад, ҳалалдорӣ дигар масъалаҳо (сатҳи пасти маблағгузорӣ ва идоракунии бад) ба рушди инсон идома меёбад.

Мувофиқи методологияи UN-HABITAT ба рӯзгори маҳалҳои нообод гурӯҳи шахсоне тааллуқ доранд, ки дар зерӣ як бом, ки дар он як ва зиёда аз шароитҳои зерин вучуд надоранд, зиндагӣ мекунад:

1. амнияти зист ҳамчун ҳуқуқ барои ҳифзи самарабахши давлат аз кӯчонидани маҷбурӣ муайян карда мешавад (Бешубҳа мавҷудияти ҳуҷҷати махсусе, ки ҳуқуқи соҳибмулкоро тасдиқ мекунад ва тавассути ҳодисаҳои ҳифз аз кӯчонидан ошкор карда мешавад).
2. сифати сохторӣ/устувории манзил агар манзил дар ҷойи бехатар сохта шуда, барои аз шароити хавфнокӣ иқлимӣ ҳифз кардани истиқоматкунандагон сохтори мувофиқ дошта бошад (борон, гармӣ, сардӣ, рутубат ва ғ.). Нишондиҳандаи устувории манзил дар шароити Тоҷикистон аз кам будани захираҳои замини барои сохтмон коршоям, тобоварии зиёд ба заминҷунбӣ, мураккабии релеф, ки ба аҳолии мамлакат таҳдиди эҳтимолиро ба миён меорад, вобаста аст;
3. дастрас будани оби тоза-хонавор барои истифодаи оила миқдори ба худ зарурии обро (бо нархи мувофиқ) дорад, дар ихтиёри аъзои хонавор бидуни кӯшиши ниҳой, хусусан занон ва кӯдакон;
4. дастрас будани шароити санитарӣ дар ихтиёри аъзои хонавор вучуд доштани хочатхонаи шахсӣ ё ҷамъиятӣ, ки миқдори мувофиқи одамон истифода мебаранд;
5. майдони кофии истиқоматӣ агар ду одам дар хонавор як утокро байни ҳам тақсим намоянд.

Ҳиссаи дастрасии устувори аҳоли ба манбаъҳои тозаи об

Дурнамои ноилшавӣ: Душворичро

Аз шароитҳои дар боло зикршуда барои аҳолии Тоҷикистон бештар дастрасии оби тоза ва шароити мувофиқи санитарӣ мушкилӣ дорад. Маълум аст, ки барои эҳтиёҷоти нӯшокӣ дар Тоҷикистон ҳар сол 122 млн.м³ об истифода мегардад. Таъминоти оби истифодабарандагони гуногун аз манбаъҳои рӯизаминӣ ва зеризаминӣ анҷом дода

мешавад. Аз манбаъҳои зеризаминӣ 95% об гирифта шуда, аҳолии барои эҳтиёҷоти худ аз ҳаҷми умумии оби истифодашаванда 65-69% истеъмол мекунад. Дар даҳсолаи охир барои эҳтиёҷоти аҳолии афзоиши интиқоли об тавассути қубур мушоҳида намегардад. Сифати оби барои истеъмол додешаванда хеле паст аст, хусусан дар шаҳрҳои наҷандон калон ва шаҳракҳо. Фарсудагии умумии шабакаҳои қубурӣ қариб 65 фоизро ташкил медиҳад. Мувофиқи омили расмӣ дар айни замон қариб 51,2% аҳолии ҷумҳурӣ аз системаи қубурӣ ва 48,8% аҳолии бошад оби манбаъҳои истифода мебаранд, ки ба талаботи санитария эпидемиологӣ ҷавоб дода наметавонанд.

Зимнан, натиҷаҳои тадқиқоти мулти-индикатории кластерӣ, ки соли 2000 ЮНИСЕФ дар сатҳи хонаворҳо гузаронидааст, аз он шаҳодат медиҳанд, ки дар Тоҷикистон танҳо 40% аҳолии мамлакат оби нӯшокиро аз қубури хонаи худ ё ҳавлӣ, 8% аз қудук, 6% аз чохҳо истифода мебаранд ва 33% аҳолии обро аз манбаъҳои хатарнок (ҳавзҳо, дарёҳо ва ғ.) мегиранд. Умуман дар мамлакат 57% аҳолии, аз ҷумла 93% аҳолии шаҳрҳо ва 47% аҳолии деҳот дар айни замон ба оби бехатар дастрасӣ доранд. Ҳамзамон истифодаи об аз шабакаҳои қубурӣ бинобар ҳолати садамавии онҳо ва вучуд надоштани назорати пурсамар ва сармоягузори барои таъминоти он ба сифати зарурии оби интиқолшаванда кафолат дода намешавад ва қисман ҳамчун манбаи хурӯчи беморҳои домана, исҳоли хунин ва ғайра таҳдидро ба миён меорад.

Тадқиқоти дар моҳҳои май-апрели соли 2000 гузаронидаи созмони Иқдоми зидди гуруснагӣ (Британияи Кабир), «Сифати об ва ҳисобот дар бораи муоинаи гигиенаи хонавор дар вилояти Хатлон ва ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ» далелҳои зеринро собит намуд:

- масофаи манбаи об: Дар хона 43%, дар ҳудуди 5 км 5%, аз 5 то 100 м 18%, зиёда аз 100 м 33% (манбаъҳои оби хона насосҳои дастӣ, системаи хати қубурҳо, чохҳо ва ғайра);
- истифодаи об: 81% хонавор дар як рӯз аз 60 то 300 литр обро истифода бурдааст (дар хонавори миёнаи иборат аз 9,1 кас барои ҳар як нафар рӯзе аз 6,6 то 33 литр об сарф гардидааст);
- захира: зарфҳои кушода 43%, зарфҳои пӯшида 24%, омехта 33%;
- оби пеш аз истеъмол ҷӯшонидашуда: 11%-ҳа, 4% - не ва 85% - баъзан.

Ҳиссаи одамоне, ки дар шароити санитарӣ зиндагӣ менамоянд

Дурнамои ноилшавӣ: Бағоят мушқил

Мувофиқи маълумоти Кумитаи давлатии омор бархурдории аҳолии аз канализатсия қариб 23 фоизро ташкил медиҳад, аз ҷумла ба истиқоматкунандагони шаҳр 89% ва ба истиқоматкунандагони шаҳракҳо ва марказҳои ноҳияҳо 10,1% рост меояд.

Тадқиқоти анҷомдодаи ЮНИСЕФ нишон медиҳад, ки дар шаҳрҳо 97% аҳолии ва дар деҳот 88% аҳолии ба воситаҳои санитарӣ дастрасӣ доранд. Дар пойтахт 60% аҳолии аз ҳоҷатхонаҳои ба канализатсия пайваستгардида ё таҳшинҷойҳо истифода менамояд; дар вилоятҳои Хатлон, Суғд ва НТҚ аҳолии асосан чуқуриҳои анъанавиро (мутобиқан 83%, 76% ва 81%) истифода мекунад; дар ВМКБ 28% аҳолии умуман ҳоҷатхона надорад. Мувофиқи натиҷаҳои аз созмони Иқдоми зидди гуруснагӣ дастрасшуда вобаста ба гигиена вазъи зайл ба мушоҳида мерасад:

- истифодаи ҳочатхонаҳо: 100% хонавори муоинагардида ҳочатхонаҳои заминӣ доранд, аз ҷумла 98% онҳо нопӯшида, 2% пӯшида мебошанд (ҳочатхонаҳо асосан бо ҷӯб бесалиқа сохта шудаанд);
- аз як ҳочатхона ба ҳисоби миёна 8,2 нафар истифода мебарад;
- масофаи байни хона ва ҳочатхона ба ҳисоби миёна 31 метр аст;
- истифодаи собун барои дастшӯӣ: ҳа-16%, не-44%, баъзан-40%.

Ҳиссаи одамоне, ки ҷойи боэътимоди истиқомат доранд (бом, иморат)

Дурнамои ноилшавӣ: Бағоят мушкил

Танҳо дар соли 1999 дар Тоҷикистон 529 ҳолати фавқуллодаи дорои хусусияти табиӣ (офати табиӣ) ба қайд гирифта шуда буд. Дар натиҷаи онҳо қариб 13 ҳазор нафар одамон зарар дида, зиёда аз 5 ҳазор хонаҳои истиқоматӣ хароб, аз ҷумла 624 хона пурра вайрон шуданд. Маблағи зарари аҳоли ва иншооти иқтисодии Тоҷикистон зиёда аз 20 миллион доллари ИМА-ро ташкил дод. Қоҳиши зиёди вазъи экологӣ ба маҳалҳои истиқомати аҳоли таъсир мерасонад ва ва ҳоло дар 18 ноҳия 142 мавзӯ таҳти шустанӣ доимии об, 490 маҳалҳои аҳолинишин дар ҳолати мунтазам шустанӣ сел (дар давраи боришот) қарор доранд.

Ба ғайр аз ин, зиёда аз 300 маҳалҳои аҳолинишини мамлакат дар минтақаҳои лағжиши ярҷ воқеъ гардидаанд (Манбаъ: ҶСШК ГИИНТИЗ). Дар давоми соли 2002 як қатор офатҳои табиӣ (заминчунбӣ, боришоти сел ва ғайра) ҷой доштанд ва шумораи умумии зарардидагон 203073 нафарро ташкил доданд.

Вобаста ба таъминоти аҳоли бо манзил бояд зикр намуд, ки мувофиқи маълумоти Кумитаи давлатии омор соли 2000 ба ҳисоби миёна ба як нафар истиқоматкунанда 9,1 метри мураббаъ манзил рост омадааст, ҳол он ки соли 1991 ин рақам 9,5 метри мураббаъро ташкил медод. Зимнан, хеле паст гардидани нишондиҳандаи мазкур дар деҳот мушоҳида мегардад (соли 2000 6,6 метри мураббаъ ва соли 1991 8,0 метри мураббаъ). Бо дарназардошти афзоиши аҳолии деҳот зимнан ба аҳамияти воқеии нишондиҳандаи зикршуда ноил шудан душвор аст ва аз эҳтимол дур нест, ки фарқияти байни аҳолии шаҳр ва деҳот вобаста ба ин тақвият хоҳад ёфт.

Ҷамаи омилҳои зикршуда дар аксар мавридҳо дар деҳот зоҳир мегарданд. Бояд ба назар гирифт, ки қисми зиёди аҳолии Тоҷикистон, қариб 73% дар ноҳияҳо истиқомат мекунанд ва оилаҳои деҳот аз рӯи шумора назар ба оилаҳои шаҳр 2-2,5 маротиба зиёданд.

Мушкилоти асосӣ кадомҳоянд?

- Системаи камсамари назорати давлатӣ ба сифати об, ки ба коркарди ғайриқаноатбахши оби хом, номукамал кор кардани асбобу анҷоми маҳкаму танзимкунандаи дохили хонаҳо, вазъи ғайриқаноатбахши шабакаҳои водопровод дар натиҷаи хизмати аз меъёр зиёд оварда мерасонад.
- Номукамалии механизми иқтисодӣ дар таъминоти об.
- Вучуд надоштани заминаи меъерӣю ҳуқуқии самарабахш ва сохтори идоракунии таъминоти оби хоҷагию нӯшокӣ.
- Вучуд надоштани механизми иштирок (чалб карда нашудани шаҳрвандон, бахши хусусӣ ва махсусан худӣ табақаҳои маҳаллӣ дар ҳалли проблемаҳои таъминоти пурсамари об).

Дар Тоҷикистон барои беҳтар гардонидани шароити зиндагӣ чӣ корҳо карда мешаванд?

Кӯшиши татбиқи Ҳуҷҷати Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ ба таъмини рушди мамлакат ва сифати зиндагии аҳоли, хусусан қисми қашшоқи он - аҳолии деҳот равона карда шудааст.

Ҳукумати Тоҷикистон барномаи миёнамӯҳлати аз бӯҳрон баровардани комплекси агросаноатиро, ки ба барқарорсозӣ ва рушди устувори самтҳои афзалиятнок дар давраи то соли 2005 нигаронида шудааст, таҳия намудааст ва он дар рушди деҳот омили муҳим мебошад.

Аз ҷониби Ҳукумати мамлакат 1 декабри соли 2001 «Консепсияи истифодаи самаранок ва ҳифзи захираҳои оби Ҷумҳурии Тоҷикистон» тасдиқ гардидааст, ки он зарурати қабули Қонун «Дар бораи оби нӯшокӣ» ва татбиқи Барномаи миллии «Оби тоза ва санитария»-ро зикр менамояд.

Мувофиқи Нақшаи миллии фаъолият оид ба беҳдошти муҳити зисти аҳолии ҷумҳурӣ бояд то соли 2005 аз системаи мувофиқи таъминоти оби нӯшокӣ бархурдор гардад. Дар Барномаи миллии «Оби тоза ва санитарияи Тоҷикистон» барқарорсозии системаи мавҷудаи таъминоти об ва канализатсия, анҷом додани корҳои оғозшуда ва сохтмони иншооти нав пешбинӣ шудааст.

Моҳи декабри соли 2001 Консепсияи истифодаи самаранок ва ҳифзи захираҳои оби Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ба таҳияи барномаҳои дарозмӯҳлати истифодаи оқилона ва ҳифзи захираҳои об равона карда шудааст, қабул гардида буд.

© Йоханес Худоба

ҲАДАФИ 8

ТАШАККУЛИ ҲАМКОРИИ ГЛОБАЛӢ

Ислоҳоти иқтисодие, ки мо татбиқ менамоем, ба дастгирии судманд ва таъинотӣ ниёз дорад. Ин ба воридшавии иловагии сармоягузорӣ, фаъолони ворид шудани иқтисодии содиротии мамлакат ба амалиёти байналмилалӣ тиҷоратӣ, ҳамгироии тадриҷии мо дар институтҳои байналмилалӣ молиявӣ ва савдо дахл дорад. Итминон дорам, ки дар марҳилаи кунунии бунёдкорӣ Тоҷикистон бо проблемаҳои худ танҳо намемонад.

*Эмомалӣ Раҳмонов
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон*

ВАЗИФАИ 12

*ТАШКИЛИ НИЗОМИ ТИҶОРАТӢ ВА МОЛИЯВИИ КУШОДА, ТАНЗИМШАВАНДА,
ПЕШГУӢИШАВАНДА ВА ҒАЙРИТАБӢИЗӢ ИДОМА ДОДА ШАВАД*

Баъди пошхӯрии Иттиҳоди шӯравӣ Тоҷикистон дар соҳаи иқтисодиёт хангоми тачдиди ташкилотҳо ва бозорҳо чиҳати таъмини инкишофи иқтисодӣ бо проблемаҳои чиддӣ рӯ ба рӯ гардид. Ба миён омадани ҷанги граждани мушкилоти ҷараёни дигаргунсозии иқтисодиро, ки баъди барҳам ёфтани банақшагирии марказӣ оғоз гардида буд, мураккаб сохт. Аз соли 1995 пешрафти ислоҳоти иқтисодӣ бомуваффақият сурат гирифта, нишонаҳои аввалини инкишофи иқтисодӣ пайдо шуданд ва суръати беқурбшавии пул аз 2100% (1995) то 40% паст

гардид. Марҳилаи ислоҳоти сохторӣ дар бахши заминаҳои институтсионалӣ аз соли 1999 оғоз ёфт. Ҳадафи марҳилаи мазкур бунёд ва беҳтар гардонидани имкониятҳои институтсионалии мамлакат дар идоракунии иқтисоди бозорӣ дар шароити нави хоҷагидорӣ, ташкили низоми идоракунии давлатӣ мебошад, зеро бидуни тадбирҳои қатъӣ дар соҳаи мазкур ба комёбии намоёни ислоҳот ноил шудан ғайриимкон аст.

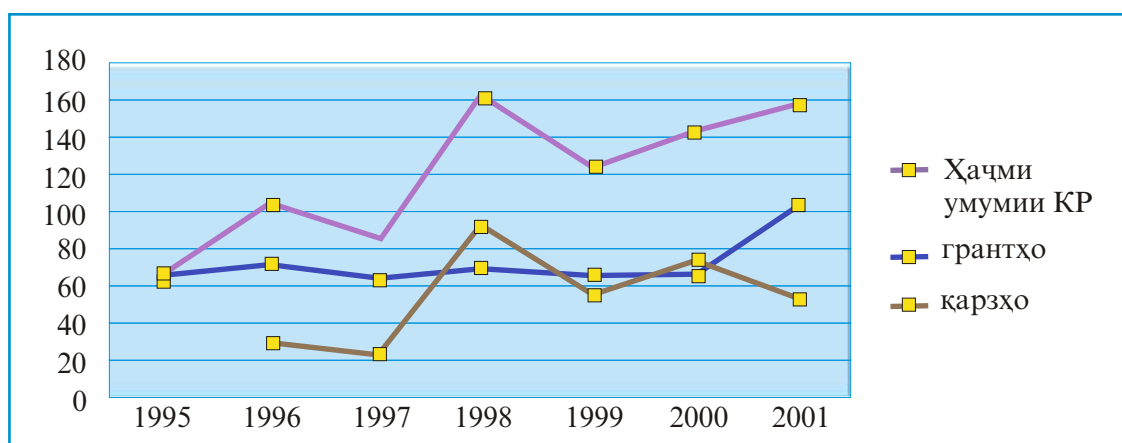
Ислоҳоти иқтисодӣ аз тарафи Ҳукумати мамлакат ҷонибдорӣ комил ва устувори ақидаи таъсиси институтҳои зарурӣ, инчунин ҷудо намудани маблағҳои даркориро барои таъмини рушди усутвор тақозо менамояд. Тоҷикистон чун ҷамаи кишварҳои дорои иқтисодиёти гузариш норасоии захираҳои худиро, ки аз ҳисоби кӯмакҳои байналмилалӣ ва қарзҳои хориҷӣ пӯшонида мешавад, эҳсос менамояд. Ташаққули «ҳамкорӣи глобалӣ ба хотири тараққиёт», ки яке аз ҳадафҳои СММ дар останаи ҳазорсола» мебошад, дар стратегияи Ҷомеаи байналмилалӣ дар мусоидат ба кишварҳои дорои марҳилаи гузариш дар тақвияти инкишофи иқтисодӣ мавқеи асосиро ишғол менамояд. Конфронси СММ доир ба маблағгузорию рушд дар Монтерре ва мулоқоти умумичаҳонӣ дар сатҳи олӣ оид ба рушди усутвор дар Йоханнесбург нияти ҷомеаи байналмилалиро дар мусоидати ҳамачониба дар ин соҳа пурқувват гардонд.

Дастгирии Ҷомеаи байналмилалӣ ба Тоҷикистон мусоидат намуд, ки аз бӯҳрони вазнин раҳой ёбад.

Барои рушд Тоҷикистон кӯмакро аз манбаъҳои хориҷӣ дар шакли грантҳо ва кредитҳои имтиёзнок мегирад. Грантҳо ва кредитҳо аз агентҳои дуҷонибаи ҳукуматӣ ва бисёрҷониба, инчунин ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ ворид мегарданд.

Мувофиқи маълумоти Созмони ҳамкорӣи иқтисодӣ ва рушд (СҲИР) кӯмаки расмӣ ба Тоҷикистон ба таври зайл арзёбӣ мегардад:

Расми 23. Кӯмаки расмӣ (дар солҳои 1995-2001)

Манбаъ: Маълумоти СҲИР

Дар давраи ҷанги граждани ва то соли 1997 кӯмаки байналмилалӣ ба Тоҷикистон асосан дар шакли грантҳо, ки барои барномаи озуқаворӣ ва кӯмаки ройғони таъҷилӣ, дар шакли озуқаворӣ ва ашёҳои зарурати аввалия истифода мешуданд, дастрас мегардид. Аз соли 1996 барномаҳои кӯмакҳои башардӯстонаи ройгон бо барномаҳои рушд ва кӯмакҳои техникаи дорои хусусиятҳои кӯтоҳмӯҳлату барқарорсозӣ ва қисман дарозмӯҳлат муқаммал шуданд.

Аз соли 1998 тамоюли тадричан ихтисор гардидани барномаҳои кӯмакҳои башардӯстонаи ройгон ва афзоиши барномаҳои дарозмӯҳлат оид ба рушди устувор ба мушоҳида расиданд. Бинобар хушксолии солҳои 2000-2001 барномаҳои кӯмакҳои таъҷилии зиёд гардида буданд.

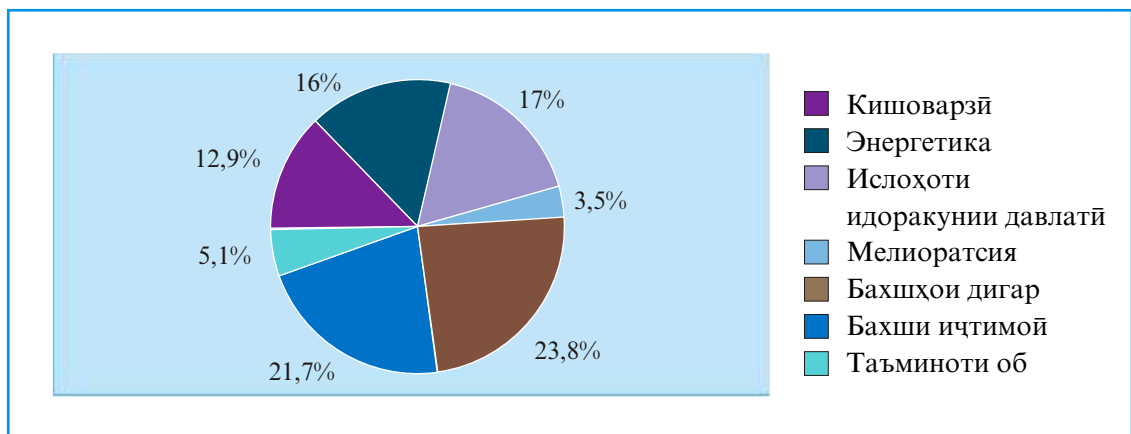
Дар ибтидои соли 2000 барномаҳои дарозмӯҳлат гуногун шуда, воридшавии маблағҳои пулӣ афзуд.

Барномаи Кӯмаки расмӣ рушд ба Тоҷикистон на танҳо ба ҳадафҳои башардӯстона, ҳифзи табақаҳои камбизоати аҳоли ва ҳамкории техникӣ ба тарбияи кадрҳо ва интиқоли технологияҳо равонагардида, балки пеш аз ҳама барои татбиқи лоиҳаҳо дар инфраструктура, соҳаи иҷтимоӣ ва ғайра нигаронида шудааст.

Мувофиқи маълумоти Маркази ҳамоҳангсозии кӯмакҳои берунӣ дар соли 2002 Кӯмаки расмӣ ба Тоҷикистон 205,4 миллион доллари ИМА-ро ташкил дод. Аз ин маблағ 35 фоизро кредит ва 65 фоизро грантҳо ташкил медиҳанд.

Таркиб ва сохтори лоиҳаҳои аз ҷониби Маркази татбиқи лоиҳаҳо иҷрошаванда нишон медиҳад, ки донорҳо Бахши иҷтимоиро бо дарназардошти барномаҳо оид ба маориф, тандурустӣ ва паст кардани сатҳи камбизоатӣ, ки дар он 21,7% ҷалб карда шудааст, ҳамчун соҳаи афзалиятнок баррасӣ менамоянд. Аз рӯи ҳаҷми кӯмаки пешниҳодшуда ислоҳоти идоракунии давлат бо 17% дар ҷои дуюм аст. Ба энергетика 16,1% ва ба рушди кишоварзӣ қариб 12,9% захираҳои лоиҳаҳои инвестисионӣ равона карда шудаанд.

Расми 24. Маблағгузори донорӣ мувофиқи бахшҳои соҳавӣ

Манбаъ: Маҳзани маълумоти МҲКБ

Имрӯз дар Тоҷикистон дар инъикоси иттилооти бозғатимод дар бораи ҳаҷми қарзҳои хориҷӣ ва кӯмак як қатор ихтилофҳои техникӣ мавҷуданд.

Бо мақсади ба тартиб овардани масъалаҳои мазкур ва бо маълумоти МҲКБ мутобиқ намудани онҳо бо дастгирии Бонки осиегии рушд оид ба кӯмаки байналмилалӣ ва қарзҳои хориҷии Тоҷикистон маърузаи доманадор таҳия карда мешавад ва дар рӯзҳои наздик ҳуҷҷати мазкур расман нашр хоҳад гашт.

ВАЗИФАИ 13

ПРОБЛЕМАҲОИ ҚАРЗДОРИИ КИШВАРҲОИ ТАРАҚҚИКУНАНДА БО КЎМАКИ ТАДБИРҲОИ МИЛЛӢ ВА БАЙНАЛМИЛАЛӢ БО МАҚСАДИ ҚОБИЛИ ҚАБУЛ ГАРДОНИДАНИ САТҲИ ҚАРЗДОРӢ ҲАЛ ҚАРДА ШАВАД.

Ночиз будани захираҳои худӣ ва аз ҳад зиёд шудани қарзҳои мавҷуда имкониятҳои Тоҷикистонро барои бо қувваи худ ба рушди иқтисодӣ ноил шудан маҳдуд менамояд ва иҷрои Ҳадафҳои рушди ҳазорсола душвор мегардад.

Соли 2001 қарзҳои хориҷии Тоҷикистон аз 1 миллиард доллари ИМА каме зиёдтар буд ва дар соли 2002 он 2% кам шуда, 984,46 млн. доллари ИМА-ро ташкил дод.

Аз ҷониби Ҳукумати Тоҷикистон доир ба сабук намудани гаронии қарзҳои хориҷӣ кӯшиш карда мешавад ва аллакай стратегияи реструктуризатсияи қарз таҳия гардидааст, ки он аз чор таркиби асосӣ иборат аст: 1) идоракунии самарабахш ва назорати (мониторинги) қарз; 2) тавсеаи ислоҳоти низоми бучет; 3) реструктуризатсияи дучонибаи қарз; 4) маҳдудияти барномаҳои сармоягузориҳои давлатӣ аз ҳисоби маблағгузории хориҷӣ бинобар имкониятҳои маҳдуди татбиқи ин барномаҳо.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор додааст, ки реструктуризатсияи қарзҳои хориҷиро на ин ки тавассути Клуби Париж, балки дар асоси музокироти дучониба анҷом медиҳад.

Комилан реструктуризатсия дар соли 2002 бомуваффақият гузашт ва ўҳдадорҳои қарзии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар назди кредиторони зерин ба низом дароварда шуда буданд:

- Бо Ҷумҳурии Қазоқистон дар ҳаҷми 18,28 миллион доллари ИМА кредит реструктуризатсия гардид. Мӯҳлати баргардонидан - 15 сол.
- Бо Ҷумҳурии Ўзбекистон дар ҳаҷми 23,2 миллион доллари ИМА кредит реструктуризатсия гардидааст.
- Бо Федератсияи Россия ба маблағи умумии 299,67 миллион доллари ИМА. Кредит ба мӯҳлати 17 сол (аз соли 2002 то соли 2018) реструктуризатсия карда шуд.
- Бо Ҷумҳурии Беларус дар ҳаҷми 0,64 миллион доллари ИМА кредит ба мӯҳлати 13 сол реструктуризатсия карда шудааст.
- Бо Ҷумҳурии Ислонии Эрон кредит ба маблағи 3,89 млн. доллари ИМА ба мӯҳлати 12,5 сол реструктуризатсия карда шудааст.

ВАЗИФАИ 14

СТРАТЕГИЯҲОЕ, КИ БА ҶАВОНОН БАРОИ ПАЙДО КАРДАНИ КОРИ МУВОФИҚ ВА ПУРМАҲСУЛИМҚОН МЕДИҲАНД, ТАҲИЯ ВА ТАТБИҚ ҚАРДА ШАВАНД.

Шумораи аҳолии Тоҷикистон ба ҳисоби миёнаи солона дар соли 2002 тибки маълумоти пешакӣ 6375 ҳазор нафарро ташкил дод, ки аз он 3390 ҳазор нафар қувваи қобили меҳнат мебошад.

Сатҳи расмӣ бекорӣ дар Тоҷикистон 3 фоизро ташкил медиҳад.

Сатҳи расмӣ бо дарназардошти бекории ниҳонӣ зиёда аз 11,0 фоизро ташкил медиҳад. (Манбаъ: Кумитаи давлатии омили Ҷумҳурии Тоҷикистон)

Мувофиқи баҳои Бонки умумичаҳонӣ сатҳи бекорӣ 33 фоизро ташкил медиҳад.

Сатҳи расмӣ бекорӣ сатҳи воқеии бекориро инъикос намекунад, зеро танҳо бекории расман бақайдгирифташуда ба назар гирифта мешавад.

Аз шумораи умумии бекорӣ мувофиқи омили расмӣ занон 54,9% (25,7 ҳазор нафарро), ҷавонони синнусоли 15-29 - сола 64,3 фоизро (30,1 ҳазор нафарро) ташкил медиҳанд.

Ҳиссаи бештарро дар байни бекорон шахсоне ташкил медиҳанд, ки аз ҷиҳати касбӣ омода нестанд ё бинобар танаффуси дароз малакаҳои меҳнатии худро гум кардаанд (аз шумораи умумии бекорон 53,8%). Ба ғайр аз ин қариб 81,4% бекорон дорои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва миёнаи ноপুরра мебошанд.

Ба вазъи шуғли аҳоли муҳоҷирати меҳнатии шаҳрвандони Тоҷикистон ба хориҷа таъсири ҷиддӣ мерасонад. Мувофиқи таҳқиқи (2002) гузаронидаи Вазорати меҳнат ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Тоҷикистон шумораи муҳоҷирони меҳнатие, ки ба хориҷа рафтаанд, зиёда аз 210 ҳазор нафарро ташкил медиҳанд. Аз ин миқдор зиёда аз 85% дар Федератсияи Россия кор мекунад ва 62% муҳоҷиронро ҷавонони синнусоли 18-29 - сола ташкил медиҳанд. Мувофиқи баҳои Ташкилоти байналмилалӣ муҳоҷират шумораи муҳоҷирони меҳнатӣ қариб 500 ҳазор нафарро ташкил медиҳанд.

Дар баробари ин дар мамлакат дар соҳаи шуғл ва муҳоҷирати меҳнатӣ маълумоти пурраи оморӣ вучуд надорад.

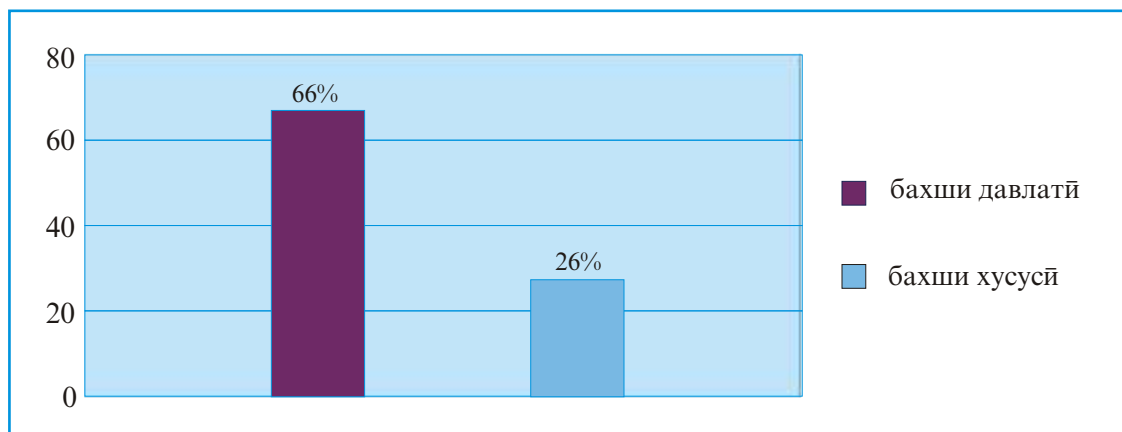
ВАЗИФАИ 15

БО ҲАМКОРИИ ШИРКАТҲОИ ДОРУСОЗӢ ДАСТРАС БУДАНИ ДОРУВОРИИ АРЗОН ТАЪМИН КАРДА ШАВАД.

Дар айни замон дар мамлакат, оид ба ҳиссаи аҳолие, ки ба дорувории асосӣ дастрасӣ доранд, инчунин доир ба дорувории мутобиқи Феҳрасти дорувории зарурӣ таҳвилшуда маълумоти муфассал вучуд надорад.

Мувофиқи маълумоти ТУТ (1999) ва вазъият дастрас будани дорувориҳо дар мамлакат нокифоя аст.

Расми 25. Дастрасии доруворӣ

Маълумоти ТУТ СММ

Мувофиқи натиҷаҳои тадқиқот дар Тоҷикистон механизми бо доруворӣ таъмин намудани табақаҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ ҳифзнагардида вучуд надорад. Шартҳои иқтисодӣ бозорӣ имкон намерасанд, ки эҳтиёҷоти ба доруворӣ доштаи аҳоли бо нархҳои арзон қонеъ гардонидани шаванд, ҳарчанд давлатӣ оид ба доруворӣ бошад ҳамагӣ 0,29 доллари ИМА-ро (1999) ташкил медиҳад.

Норасоии дорувориро метавон ба воситаи рушди саноати маҳаллии дорусозӣ бо нархҳои мувофиқ ҷуброн намуд.

ВАЗИФАИ 16

БО ҲАМКОРИИ БАХШИ ХУСУСӢ ТАДБИРҶОЕ АНДЕШИДА ШАВАНД, КИ ҲАМА АЗ САМАРАҶОИ ТЕХНОЛОГИЯҶОИ НАВ, ХУСУСАН ТЕХНОЛОГИЯҶОИ ИТТИЛОТИЮ КОММУНИКАТСИОНӢ БАҲРАВАР ШУДА ТАВОНАНД.

Тоҷикистон дар байни кишварҳои ИДМ дорои сектори аз ҳама сусти телекоммуникатсия ва зичии аз ҳама пасти хатҳои телефонӣ (ба ҳар 100 нафар 3,5) мебошад. Ин нишондиҳанда дар деҳот то 0,6 паст мегардад.

Ҷадвали 8. Телекоммуникатсия

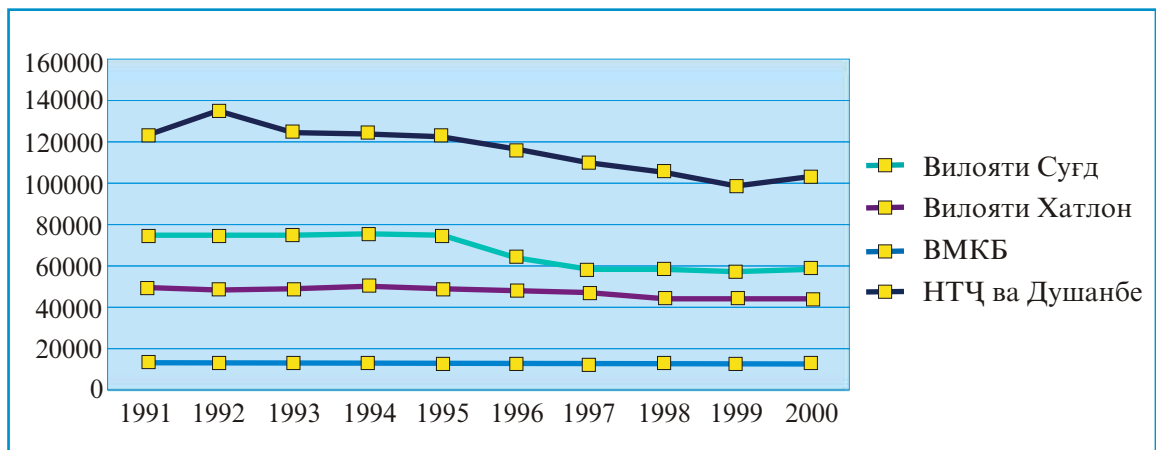
№	Номгӯи хизматрасонӣ	Миқдор	Зичӣ ба ҳар 100 н. истиқоматкунанда
1	Телефонҳои доимӣ	218516 дастгоҳҳо	3,5 т/а
2	Телефонҳои сотӣ	10 ҳаз. абонентҳо	0,15 с/а
3	Шабакаи интернет	12 ҳаз. истифодабарандагон	0,18 п/инт

Манбаъ: Ҳисобот дар бораи рушди инсон дар солҳои 2001-2002, ПРООН

Дар Тоҷикистон як қатор омилҳои мавҷуданд, ки дастрас будани иттилоотро маҳдуд менамоянд: ақибмонии технологияи ба меросмонда дучори шароити бад гардонидааст. Қисми зиёди таҷҳизоти телекоммуникатсионӣ кӯҳна ва корношоям шудаанд. Ҷанги граждани ва оқибатҳои он ба инфраструктура комилан таъсири манфӣ расонд. Ва ниҳоят барои таъмири инфраструктураҳои мавҷуда нарасидани захираҳои молӣ қорӣ намудани технологияҳои рақамиро ба таъхир гузоштааст.

Вазъи ба аҳоли дастрас будани хизматрасонии алоқа ба таври зайл арзёбӣ мегардад:

Расми 26. Шумораи дастгоҳҳои телефони шабакаи истифодаи умум мувофиқи минтақаҳо

Манбаъ: Ҳисобот дар бораи рушди инсон дар солҳои 2001-2002, ПРООН

Таҳлили мазкур то андозае вазъиятро пурра инъикос намекунад. Ин рақамҳо миқдорро нишон медиҳанд, на ин ки сифатро, ки дорои аҳамияти калон мебошад. Сифати алоқа дар сатҳи паст қарор дорад. Дар пайвасти алоқа таъхир ва ҳатто халалдорӣ чиддӣ қорӣ дорад. Дар натиҷаи қобилияти пастии интиқолдиҳии таҷҳизоти қиёсан бартаридошта бисёр зангҳои байналмилалӣ тавассути истифодаи кодҳои анҷом дода мешаванд, ки на ҳамеша қор мекунад ё аз қониби операторон дастӣ иҷро мегардад. Ба ғайр аз ин, мувофиқи маълумоти Бонки умумичаҳонӣ дар Тоҷикистон дар як сол дар 100 хатти амалкунанда 145 маротиба носозгорӣ хатҳои телефонӣ рӯй медиҳанд.

Аз шумораи умумии 218 516 хатҳои телефонӣ дар 73 ғоизашон таҷҳизоти қиёсан бартаридошта истифода мешаванд. Ҳиссаи хатҳои рақамӣ танҳо 7 ғоизро ташкил медиҳад ва ин нишондиҳанда бо пайвасти намудани хатҳои иловагии қиёсӣ паст мегардад. Хатҳои ғоидаовар (70 ғоизи даромади сектор) аз панҷ як қисми хатҳои телефониро ташкил медиҳанд ва онҳо барои идораҳои ҳукуматӣ, ширкатҳои хусусӣ ва ташкилотҳои байналмилалӣ ҷудо карда шудаанд. Барои аҳоли тарифҳо дар як моҳ 0,25\$, барои ташкилотҳо бошад 1.70\$ ташкил медиҳанд; дар асл хароҷоти воқеӣ каме бештар аст ва дар як моҳ 7-8\$ ташкил медиҳад.

Тарифи пастии ғуфтуғӯйҳои маҳаллӣ бо арзиши баландии ғуфтуғӯйҳои байналмилалӣ маблағгузори мешаванд. Арзиши миёнаи як дақиқаи ғуфтуғӯйи байналмилалӣ 4 долларро ташкил медиҳад, ки ин ба истифодаи пастии ҷунин хизматрасонӣ оварда мерасонад.

Рӯйхати шахрвандони эҳтиёҷманди телефон мувофиқи маълумоти Бонки умумичаҳонӣ дар соли 1999 аз 48 ҳазор нафар иборат буд ва мӯҳлати миёнаи интизорӣ барои пайваст ба хатти телефон 3,6 солро ташкил медиҳад. Ҳарчанд ки ба эҳтиёҷоти аҳолии камбизоат тавачҷӯх зоҳир гардад ҳам, инчунин ширкатҳои хусусӣ низ барои гузаронидани телефон интизорӣ мекашанд ва ниёзмандии онҳо аз имконият бештар аст. Маълумоти Вазорати алоқаи Тоҷикистон ҳарчанд ки фарқ мекунад, вале пуршиддат будани масъаларо нишон медиҳад.

Ҷадвали 9. Телекоммуникатсия мувофиқи минтақаҳо Шумораи асосии дастгоҳҳои телефони шабакаи телефони истифодаи умум

Ноҳияҳо	Миқдори аҳоли (ҳазор), соли 2002			Миқдори дастгоҳҳои телефонӣ, соли 2002			Шумораи дастгоҳҳои телефонӣ ба ҳар 100 нафар истиқоматкунанда		
	Шаҳр	Деҳот	Ҳамагӣ	Шаҳр	Деҳот	Ҳамагӣ	Шаҳр	Деҳот	Ҳамагӣ
Душанбе	589400	0	589400	72714	0	72714	14,4	0,0	14,4
НТҚ	180600	1221100	1401700	24886	5452	30338	12,9	0,8	2,3
Вилояти Суғд	504900	1425300	1930200	50393	8938	59331	9,0	0,8	3,1
ВМКБ	28000	182700	210700	4226	5952	10178	15,7	3,3	4,9
Вилояти Хатлон	387600	1855900	2243500	37687	8268	45955	9,3	0,5	2,1
Ҳамагӣ	1690500	4685000	6375500	186906	28610	218516	11,3	0,8	3,6
	27%	74%	100%	86%	15%	100%			

Ҳисобот дар бораи рушди инсон дар солҳои 2001-2002, ПРООН

Боз як нукта шароити нобаробарии шаҳр ва деҳаро зикр кардан бамаврид аст. Ҷорӣ намудани технологияҳои нав ва барҳам хӯрдани таҷҳизоти кӯҳна метавонад нобаробарии дар ҷомеа мавҷударо тақвият бахшад, яъне инвеститсияҳо то маҳалҳо рафта намерасанд ва онҳо ба марказҳои ноҳияҳо ҷалб карда мешаванд. Ба ҳиссаи 26,5 фоизи аҳолии шаҳр 85 фоизи тамоми хатҳои телефонӣ рост меояд. Аз се як қисми хатҳои телефонӣ ба ш. Душанбе, ки 9,2 фоизи аҳоли зиндагӣ мекунад, рост меояд. Дар аксарияти ноҳияҳои маҳаллӣ камтар аз 1 фоизи аҳоли ба инфраструктураи телекоммуникатсия дастрасӣ доранд ва ин нишондиҳанда дар сурати наандешидани тадбирҳои дахлдор дар ояндаи наздик сол аз сол паст мегардад.

Системаи мавҷудаи телекоммуникатсия дар маҳалҳо эътимодбахш нестанд ё қисман ба таври ҷиддӣ зарар дидаанд. Дар ноҳияҳои кӯҳӣ, бо дарназардошти ВМКБ, вазъи инфраструктураҳо боз бадтар аст. Сарфи назар аз кӯшишҳои ҚСШК «Тоҷиктелеком» барои дар ВМКБ, вилоятҳои Суғд ва Хатлон ва ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ ташкили шабакаи алоқаи маснуии DAMA, ки бо технологияи алоқаи маснуии VSAT асос ёфтааст, дар деҳот дастрас будани иттилоот маҳдуд мебошад.

Ба Тоҷикистон дар ҳалли проблемаҳо бояд чӣ гуна кӯмак расонд?

Калиди ҳалли проблемаҳои Тоҷикистон бо роҳи бунёди иқтисодиёти дуруст ҳамгиришуда, ки мавҷудияти иқтидорҳои истеҳсолиро маҳдуд намекунад, ҳамчунин дорои инфраструктураи васеи хизматрасони корӣ, бонкҳо, интиқолдиҳандагони сармоя, қувваи корӣ, телекоммуникатсия ва нақлиёт, тадқиқоти бозорӣ, бидуни усулҳои душвори танзим мебошад, таъмин намудани рушди устувори иқтисодӣ аст.

Аз рӯи принципҳои бозорӣ амал намуда, ин сохторҳо на танҳо ба иқтидори миллии истеҳсолии миллий саҳм мегузоранд, балки ҳаҷми дигар истеҳсолотро афзун сохта, ғоидаи кулӣ меоранд. Хизматрасониҳои душвор ва истеҳсолоти коркард ҳам метавонанд воситаи ташаккули ҷойҳои иловагии кор гарданд.

Маҳз дар ҳамин сурат шугли дарозмуддатро таъмин карда, сатҳи камбизоатиرو паст ва сатҳи зиндагии аҳолиро баланд бардошта, ба рушди устувори иқтисодӣ ноил шудан мумкин аст.

Аммо барои ноил шудан ба рушди устувори иқтисодӣ сармоягузориҳо тақозо мегардад. Барои дар мамлакат таъмин намудани суръати баланди рушди иқтисодӣ сармоягузориҳои дохилӣ нокифоя аст. Сарфи назар аз ин Тоҷикистон барои бо роҳи инкишофи минбаъдаи бозорҳои молиявӣ, таъсиси институтҳои нави молиявӣ, чун фондҳои бозорӣ, нафақа ва сармоягузорӣ ва таҳкими дастгирии институтсионалӣ ва молиявии корхонаҳои хурду миёнаи хусусӣ ҳавасмандгардонии амонатгузориҳои дохилӣ кӯшиши зиёд менамояд.

Сармоягузориҳои иншооти инфраструктура, чун қоида, сармояи басо калонро тақозо менамояд ва аз буҷети давлат пурра маблағгузорӣ кардани онҳо душвор аст. Аммо сармоягузориҳои хусусӣ ва ташкилотҳои байналмилалӣ метавонанд дар онҳо ширкат намоянд. Сиёсати пешгирифтаи макроиқтисодӣ, ки ба ноил шудан ба устувори нарх, низоми андоз, тавозуни устувори пардохт нигаронида шудааст, метавонад боварии сармоягузориҳо ба сиёсати устувори иқтисодии Ҳукумати Тоҷикистон афзун гардонад.

Татбиқи барномаи барқарорсозии иқтисодӣ ва ислоҳоти бозорӣ кӯмаки миқёсан васеи байналмилалиро тақозо менамояд. Дар мавриди дастгирии байналмилалӣ таҳкими институтҳои давлатӣ ва механизмҳои фаъолияти онҳо ҷиҳати ташкили воситаҳои ҷолиб, устувор ва шиор барои фаъолияти соҳибкорӣ, аз ҷумла барои сармоягузориҳои хориҷӣ бояд вазифаи таъхирнопазир гардад. Тақмили низоми давлатдорӣ, ислоҳоти системаи буҷет, хусусигардонӣ ва дастгирии пас аз хусусигардонӣ, рушди бахши хусусӣ, таъсиси институтҳои бозорӣ, тақмили заминаи қонунгузорӣ ва ғайра асоси ин шуда метавонад.

Барои таҳия, таъсис ва фаъолияти онҳо бо ширкати доираи васеи коршиносони хориҷӣ кӯмаки техникӣ зарур аст. Дар ин бобат бояд ташкилотҳои байналмилалӣ молиявӣ, ки дар ин соҳа дорои таҷрибаи калон ҳастанд, нақши асосӣ дошта бошанд. Бо дарназардошти барномаи ТАСИС, ки васеъ аст ва дастгирии комиссияҳои минтақавии Созмони Милали Муттаҳид нақши асосӣ ба Иттиҳоди Аврупо тааллуқ дорад. Кӯмакҳои техникӣ тибқи самтҳои фаъолияти эътирофшудаи байналмилалӣ заруранд, ки онҳо дар баргараф кардани бисёр монеаҳои бахши давлатӣ, ки ба пайдо шудани ҳадамоти алтернативӣ ҳалал мерасонанд, ёрӣ медиҳанд.

Барои таҳкими асосҳои макроиқтисодии иқтисодиёт, рушди бахши хусусӣ ва инфраструктура, таҷдид ва солимгардонии корхонаҳои давлатӣ, ҳамчунин дар шакли кредитҳо ва воридшавии сармояҳои сахҳомӣ дастгирии молиявӣ тақозо мегардад. Бонки умумичаҳонӣ ва Бонки аврупоии таҷдид ва тараққиёт бояд кӯшишҳои байналмилалиро ҷиҳати он ки сармоягузори хориҷӣ ба ширкат дар барномаҳои хусусигардонӣ ва реструктуризатсия дар Тоҷикистон ҷалб карда шаванд, роҳбарӣ намоянд.

Ҳукумати Тоҷикистон дар оянда низ ният дорад бо мақсади таъмини рушди устувор ва дар ин замина баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳоли ва паст кардани сатҳи камбизоатӣ дар кишвар дигаргунсозиҳои иқтисодӣ ва институтсионалиро идома медиҳад.

© Сергей Бермиев

Чамъбасти пешрафт нисбат ба расидан ба Ҳадафҳои Рушди Ҳазорсола

ҲАДАФ/ВАЗИФАҲО	БА ҲАДАФ/ВАЗИФАҲО НОИЛ ШУДАН МУМКИН АСТ?			ҲОЛАТИ ДОИРАИ ДАСТГИРИШАВАНДА		
	Эҳтимол	Имконпазир	Дар гумон	Пуршиддат	Мухим нест	Суст, вале беҳтар мегардад
ҲАДАФИ 1.1 РАФЪИ ФАҚР <i>То соли 2015 ҳиссаи аҳолие, ки ба ҳар рӯз камтар аз 1 доллар даромад дорад, ду баробар кам карда шавад</i>						
ҲАДАФИ 1.2 РАФЪИ ГУРУСНАГӢ <i>То соли 2015 ҳиссаи аҳолие, ки аз гуруснагӣ азият мекашад, ду баробар кам карда шавад</i>						
ҲАДАФИ 2. ТАЪМИНИ ТАҲСИЛОТИ УМУМИИ ИБТИДОӢ <i>То соли 2015 барои кӯдакони, ҳам барои писарҳо ва ҳам барои духтарон имконияти таҳсилоти ибтидоии мактабӣ дар ҳаҷми пурра таъмин карда шавад</i>						
ҲАДАФИ 3. ТАШВИҚИ БАРОБАРИИ МАРДОН ВА ЗАНОН ВА ТАВСЕАИ ҲУҚУҚ ВА ОЗОДИҲОИ ЗАНОН <i>Барҳам додани нобаробарӣ байни ҷинсҳо дар соҳаи таҳсимоти ибтидоӣ ва миёна</i>						
ҲАДАФИ 4. КАМ КАРДАНИ ФАВТИ КӯДАКОН <i>Фавти кӯдакони то 5-сола аз се ду ҳисса кам карда шавад</i>						
ҲАДАФИ 5. БЕҲТАР КАРДАНИ ҲИМОЯИ МОДАР <i>Зариби фавти модарон аз чор се ҳисса кам карда шавад</i>						
ҲАДАФИ 6.1 МУБОРИЗА БАР ЗИДДИ ВИЧ/СПИД <i>Паҳншавии ВИЧ/СПИД боздошта, ба равияи камшавии бемориҳо асос гузошта шавад</i>						
ҲАДАФИ 6.2 МУБОРИЗА БАР ЗИДДИ ТАБЛАРЗА ВА БЕМОРИҲОИ ДИГАР <i>Паҳншавии табларза ва дигар бемориҳои асосӣ боздошта, ба равияи паҳншавии гирифторӣ ба бемориҳо асос гузошта шавад</i>						
ҲАДАФИ 7.1 ТАЪМИНИ УСТУВОРИИ ЭКОЛОГӢ <i>Принсипҳои рушди устувор ба стратегия ва барномаҳои миллии дохил карда, раванди нобудшавии захираҳои табиӣ боздошта шавад</i>						
ҲАДАФИ 7.2 ТАЪМИНИ УСТУВОРИИ ЭКОЛОГӢ <i>То соли 2015 ҳиссаи одамоне, ки ба оби тоза нишояки дастрасӣ надоранд, ду баробар кам карда шавад.</i>			